

Nederlands
(t)havo 5

W o l f e r t   v a n   B o r s e l e n

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING	4
1.1 het examenprogramma	4
1.2 het inleveren van gemaakt werk	5
1.3 de handelingsdelen	6
1.4 bepalingen m.b.t. de handelingsdelen Nederlands	7
1.5 het pta	10
2. MODULE LEZEN	11
2.1 referentieniveaus en het eindexamenprogramma	11
2.2 inleiding bij de module 'lezen'	13
2.3 leesstrategieën	14
2.4 moeilijke woorden	15
2.5 beeld en opmaak	15
2.6 onderwerp en hoofdgedachte	15
2.7 schrijfdoel en tekstsoort	16
2.8 indeling	18
2.9 tekstrelaties/alineaverbanden	19
2.10 deelonderwerpen van de kern van de tekst	22
2.11 functies van alinea's	24
2.12 argumentatie	25
2.13 soorten argumenten	26
2.14 soorten redeneringen	28
2.15 extra oefening argumentatie	28
3. MODULE SCHRIJVEN	40
3.1 syntaxis	40
3.2 tips voor goed taalgebruik	43
3.3 de taalfouten top 10	44
3.4 hele teksten	45
3.5 de inleiding	46
3.6 de kern	49
3.7 verwijswaarden	50
3.8 signaalwoorden	51
3.9 inhoudswoorden	52
3.10 het slot	55
3.11 het betoog	56
3.12 aanwijzingen voor het schrijven van een betoog	59
3.13 se gedocumenteerd schrijven	63

4. MODULE PRESENTEREN	65
4.1 inleiding	65
4.2 aanwijzingen	65
4.3 voorbereiding	66
4.4 aandachtspunten	68
4.5 voorbeelden van stellingen	70
4.6 bepaling van het cijfer	72
5. MODULE LITERATUUR	73
5.1 inleiding	73
5.2 de literatuurlijst	73
5.3 de leesverslagen	74
5.4 het leesverslag moderne literatuur	75
5.5 het poëzieverslag	77
5.6 keuzelijst moderne Nederlandse literatuur	93

1. INLEIDING

Net als vorig jaar werk je dit jaar weer met een syllabus. Hierin worden bijna alle onderdelen van zowel taalkunde als letterkunde aangeboden.

De stof in de syllabus is onderverdeeld in vier modules: Lezen, Schrijven, Spreken en Literatuur. Behalve deze syllabus ontvang je een speciale tekstbijlage, waarmee je kunt oefenen met tekstverklaren en samenvatten. Daarnaast zul je net als vorig jaar je taalgebruik proberen te verbeteren met behulp van Vlekkeloos Nederlands.

Schematisch ziet het programma voor Nederlands in (t)havo 5 er als volgt uit:

Taalkunde

- Lezen
  - tekstverklaren
  - samenvatten
- Schrijven
  - Het (gedocumenteerde) opstel
- Presenteren
  - Een betogende presentatie over een actueel onderwerp

Letterkunde

- Het leesdossier

Voordat we je met deze 'methode Nederlands' aan het werk zetten, willen we je op de hoogte brengen van de gang van zaken bij het vak Nederlands in het vijfde leerjaar. Het gaat daarbij achtereenvolgens over:

- Het examenprogramma
- De handelingsdelen
- Het PTA

1.1 HET EXAMENPROGRAMMA

In (t)havo 5 rond je het vak Nederlands af met een landelijk centraal schriftelijk examen (CSE) dat tot 2014 bestond uit een tekstverklaring en een samenvatting. Met ingang van het examenjaar 2015 kent het centrale examen Nederlands havo een andere vorm dan in de jaren ervoor. De lange samenvattingsopdracht verdwijnt in het examenjaar 2015. In plaats hiervan worden teksten opgenomen met meer vragen. Zie hiervoor de module Lezen. Behalve een inhoudelijke verandering zal er ook een verandering wat betreft het niveau plaatsvinden. Kort door de bocht betekent dat dat de meeste vragen referentieniveau 3F zullen hebben. Voor het vwo-examen zal dat referentieniveau 4F zijn. In de module Lezen zal ook hier dieper op ingegaan worden.

Deze verschuiving zou kunnen betekenen dat er ook andere vormen van vragen in de examens havo van 2015 worden opgenomen dan tot nu toe in de centrale examens vwo gebruikelijk waren.

Het resultaat van dit CSE bepaalde voor 50% het cijfer dat voor Nederlands op je diploma kwam te staan en dat is ook in 2015 zo. De overige 50% wordt bepaald door de cijfers die je haalt voor de – niet-landelijke – schoolexamens (SE's). Voor Nederlands heb je 3 SE's die allemaal in (t)havo 5 worden afgenomen.

Een overzicht:

- Een betogende schrijfpdracht (3)
- Een betogende presentatie(2)
- Een mondeling over leesdossier en literatuurgeschiedenis (2)

Het cijfer dat je tussen haakjes achter elk onderdeel ziet staan, geeft de weging van de schoolexamens aan. Als het om het gewicht van SE-toetsen gaat, is dus het gedocumenteerd schrijven het belangrijkste onderdeel.

Het onderdeel Leesvaardigheid maakt dit jaar geen deel uit van het SE-programma. Wel is het belangrijk dat je oefent met het maken van een eindexamen. Daarom hebben we ervoor gekozen om een werkmiddag (zoals je weet, is dat een donderdagmiddag) in te plannen waarop je oefent met een drie uur durend examen.

Daarnaast wordt er een werkmiddag ingepland waarop je oefent met het schrijven van een (gedocumenteerd) betoog.

De presentaties worden verspreid over het schooljaar gehouden tijdens de lessen Nederlands. Dit zijn, zoals je gewend bent, betogende presentaties over een actueel onderwerp.

Van deze schoolexamens is alleen het mondeling **niet** herkansbaar.

1.2 HET INLEVEREN VAN GEMAAKT WERK

Schriftelijk werk moet je vaak in tweevoud inleveren. Dat geldt alleen niet voor je oefenopstel. Van de andere schrijfpdrachten lever je een versie in **op papier** en je levert dat werk ook in **via itslearning.com**. Beide versies moeten op dezelfde dag ingeleverd worden. Het te laat inleveren van schriftelijk werk leidt tot sancties (zie 1.4)

We hebben gekozen voor een vaste vormgeving: al je werk moet voldoen aan de volgende kenmerken:

- Lettergrootte titels 14
- Lettergrootte tussenkoppen 11
- Lettergrootte tekst 11
- Regelafstand 1,5

Als jouw werk niet de voorgeschreven lay-out heeft, moet je je werk wat dat betreft aanpassen. Je gehele leesdossier moet de voorgeschreven uiterlijke kenmerken vertonen.

1.3 DE HANDELINGSDELEN

Een onderdeel van het vak Nederlands is het zogenaamde handelingsdeel. Zo'n handelingsdeel moet op 1 februari van het lopende schooljaar 'naar behoren' zijn afgerond. Als je niet aan deze voorwaarde voldoet, kun je officieel niet aan het examen meedoen. Dat staat heel duidelijk in het examenreglement dat door de school wordt gehanteerd (zie de website van onze school: www.wolfert.nl). We hebben het hier natuurlijk in eerste instantie over het leesdossier.

Het leesdossier bestaat uit de volgende onderdelen:

- Een literatuurlijst (in tweevoud): een lijst van alle boeken die je gelezen hebt in de bovenbouw (zie 4.3)
- De leesautobiografie
- 8 leesverslagen van moderne literaire werken (eventueel 1 bespreking van een werk uit de middeleeuwen en 7 leesverslagen van moderne werken)
- 1 poëzieverslag
- Een balansverslag

Deze onderdelen moeten dus naar behoren zijn. Indien een onderdeel dat niet is, moet er net zo lang aan gewerkt worden tot het wel voldoende is.

Daarnaast is er ook een schrijfdossier, eveneens een handelingsdeel. Dit houdt niet meer in dan dat het oefenopstel dat je in oktober of november maakt, uiteindelijk naar behoren moet zijn. Een onvoldoende opstel moet dus herschreven worden.

1.4 BEPALINGEN M.B.T. DE HANDELINGSDELEN NEDERLANDS

ALGEMEEN

De handelingsdelen Nederlands moeten op de in het PTA genoemde data worden ingeleverd en als 'naar behoren' worden beoordeeld. Dat betekent dat elk onderdeel van het schrijfdossier en het leesdossier dan voldoende moet zijn. Indien dat voor een van die onderdelen niet het geval is, is deelname aan het Centraal Schriftelijk Examen formeel gezien niet mogelijk.

HET SCHRIJFDOSSIER

Dit dossier bevat niet meer dan het gedocumenteerde proefbetoog dat je eind oktober of begin november maakt. Het moet uiteindelijk naar behoren zijn en hoeft uiteraard niet samen met het leesdossier 'als schrijfdossier' worden ingeleverd.

1. Het oefenopstel schrijf je op school, op een donderdagmiddag. Er wordt dus alleen een papieren versie gemaakt.
2. Als je schrijfoopdracht niet als voldoende beoordeeld is, moet je die net zo lang herschrijven tot hij voldoende is. De tweede versie mag op de computer gemaakt worden.
3. De tweede versie moet uiterlijk 7 dagen nadat je het opstel hebt terugontvangen van de docent, ingeleverd worden. Als je deze deadline (zie 3) overschrijdt, moet je op een door de docent te bepalen tijdstip een extra opstel schrijven. Dat strafopstel moet ook naar behoren zijn.

HET LEESDOSSIER

Het leesdossier dat je aan het eind van het afgelopen jaar hebt ingeleverd, blijft in het beheer van je docent. Elk onderdeel dat wordt ingeleverd, wordt aan het bestaande dossier toegevoegd.

1. Het is de bedoeling dat het leesdossier een 23-rings multomap is met daarin alle onderdelen die in plastic zichtmappen zijn gestoken. Als je dossier nog niet aan deze uiterlijke kenmerken voldoet, moet je dat nog aanpassen. Deze map wordt tot en met de inlevering van het laatste onderdeel in beheer gehouden door je docent. Als je dossier compleet is, ontvang je het terug.

2. De afzonderlijke leesverslagen moeten ingeleverd worden in een plastic zichtmapje dat geschikt is voor je 23-rings multomap. Je docent voegt elk verslag na het gecontroleerd te hebben, toe aan je map.
3. Aan het begin van het schooljaar krijg je een overzicht van de deadlines voor het inleveren van je 4 boekverslagen en het poëzieverslag. De literatuurlijst moet tegelijk met het vierde boekverslag worden ingeleverd (in tweevoud). Daarmee is het dossier compleet. De data worden opgenomen in het PTA en zijn dus bindend.
4. Op It's Learning worden 5 opdrachten geformuleerd, die betrekking hebben op de vier boekverslagen en het poëzieverslag. Aan die opdrachten zijn de aan het begin van het schooljaar vastgestelde deadlines gekoppeld. Uiterlijk op die data moet je een digitale versie van je boekverslag/poëzieverslag op It's Learning inleveren. Uiteraard moet op die dagen ook de papieren versie ingeleverd worden (zie 3).
5. De vastgestelde deadlines hebben dus betrekking op de in te leveren papieren versie **en** op de versie die op It's Learning moet worden ingeleverd. De deadline is niet gehaald als een van beide ontbreekt.
6. **LET OP!** Anders dan vorig jaar zal het inleveren van de boekverslagen centraal plaatsvinden. Voor elke leerlaag worden dezelfde deadlines vastgesteld. Op zo'n dag levert – in jullie geval – iedere H5-leerling zijn boekverslag in op een van tevoren bekendgemaakt tijdstip en in een eveneens van tevoren bekendgemaakt lokaal. Aan het eind van die dag gaan de lijsten waarop is bijgehouden wie zijn verslag ingeleverd heeft, naar meneer Van Maaren. De sanctiemaatregelen treden daarna met onmiddellijke ingang in werking.
7. Als je een deadline niet haalt, neem je op de dag van de deadline je boek en het onvolledige verslag mee naar school en ga je daar vanaf dan elke dag na je laatste lesuur aan werken tot je het verslag af hebt.
8. Onvoldoende onderdelen moeten worden verbeterd; de verbeteringen moeten worden toegevoegd aan de hard copy. De verbeteringen hoeven niet te worden doorgevoerd op It's Learning. Voor het inleveren van herschreven werk gelden ook hier de bepalingen die gelden voor herschreven schrijfoopdrachten (zie eerder: bepaling 2 en 3). In plaats van een extra opstel moet je werken aan een extra literaire opdracht, die je van je docent krijgt.

9. De verslagen die via It's Learning worden ingeleverd, worden door een programma op plagiaat gecontroleerd.
  - a. Een verslag wordt niet geaccepteerd, indien het programma aangeeft dat het percentage van het verslag voor meer dan 25% al eens eerder is ingeleverd of ergens op het internet te vinden is.
  - b. Bij een eerste geval van plagiaat, zal de betreffende leerling in het bijzijn van zijn docent een nieuw essay moeten schrijven. Bij elk volgend geval is de leerling verplicht een ander – door de docent te kiezen - boek te lezen en te verwerken
  - c. Om het programma zijn werk te laten doen, mag alleen zelfgemaakt werk worden ingeleverd. Dat betekent in het geval van de boekverslagen dat via It's Learning alleen het essay en de bespreking van de recensies ingeleverd mogen worden. De samenvatting en de recensies zelf moeten alleen aan de papieren versie worden toegevoegd.
  - d. Indien een verslag twee maal wordt ingeleverd, zal het programma uiteraard aangeven dat het percentage plagiaat 100 is. Dan is de mate waarin werk van iemand anders of van het internet is overgenomen uiteraard niet meer te controleren. Er zal dan van worden uitgegaan dat er plagiaat is gepleegd, waarna de hierboven genoemde sancties in werking treden.

10. Een docent heeft de mogelijkheid om sancties op te leggen aan leerlingen die meerdere malen over een deadline heen gaan.
  - a. de zwaarte hangt af van het aantal tekortkomingen
  - b. mogelijke sancties zijn extra opdrachten en een door de docent gekozen extra boek
  - c. Elke docent heeft de mogelijkheid zelf een ander moment te kiezen waarop de sancties moeten worden afgewerkt.

11. Overschrijding van de deadline die in het PTA staat voor het inleveren van het leesdossier (alle onderdelen moeten dan in het bezit zijn van je docent) kan leiden tot het verspelen van een herkansing.

1.5 HET PTA

Uiterlijk begin oktober ontvang je het PTA-boekje. Het PTA is het programma van toetsing en afsluiting. In het PTA-boekje staat voor elk vak alles vermeld, wat te maken heeft met je examendossier. Dat betekent o.a. dat je er informatie in kunt vinden over je examendossiertoetsen en je handelingsdelen. Verder staan er de gang van zaken in en het examenreglement. Van ieder vak worden er de bijzonderheden in opgenomen. Alhoewel het om iets gaat, wat nog ver van je af lijkt te liggen, heb je bij veel vakken wel degelijk al met dat examen te maken. Voor Nederlands is bijvoorbeeld je leesdossier van belang. Dat moet zowel in de 4^e als in de 5^e naar behoren zijn. Indien je wat dat betreft in gebreke blijft, kan de uiterste consequentie zijn dat je niet over gaat en – in de examenklas – dat je niet mee mag doen aan het Centraal Schriftelijk Examen.

In dat PTA-boekje kan voor ieder vak opgenomen worden wat de regels zijn, bijvoorbeeld wat de gevolgen zijn voor het overschrijden van een deadline. Dat zou voor Nederlands een nogal omvangrijk stuk zijn. Vandaar dat we de bepalingen die alleen op Nederlands van toepassing zijn zo veel mogelijk in deze syllabus opnemen. Indien een bepaalde afspraak niet in deze syllabus staat, wil dat niet zeggen dat die daarmee ook niet van kracht is. Het is het recht van een docent om met een klas specifieke afspraken te maken en die hoeven niet per se in de syllabus te staan. We streven ernaar een reglement voor het vak Nederlands te maken waarin echt alle afspraken staan.

2. MODULE LEZEN

2.1 REFERENTIELEVELS EN HET EINDEXAMENPROGRAMMA

Sinds enige tijd wordt er in het onderwijs gewerkt met referentieniveaus. Referentieniveaus zijn richtlijnen om de taal- en rekenprestaties van leerlingen te verbeteren. Ze beschrijven wat leerlingen moeten kunnen en kennen. Voor elke fase van basisschool tot aan het eind van het voortgezet onderwijs wordt in kaart gebracht aan welke taaleisen een leerling moet voldoen. Men spreekt in dit kader van fundamentele niveaus. Op het havo moet aan het eind niveau 3F bereikt zijn. Het eindexamen is afgestemd op dit referentieniveau.

Met betrekking tot het vaststellen van de verschillende referentieniveaus van de Nederlandse taal is men uitgegaan van 4 hoofdonderwerpen:

- mondelinge taalvaardigheid (gespreksvaardigheid, luistervaardigheid en spreekvaardigheid);
- leesvaardigheid (zakelijke, fictionele, narratieve en literaire teksten lezen);
- schrijfvaardigheid (creatieve en zakelijke teksten produceren);
- begrippenlijst (bijvoorbeeld klinker, zelfstandig naamwoord of spreekwoord) en taalverzorging (taal correct toepassen).

Voor het centrale schriftelijke eindexamen zijn vooral de uitgangspunten die men hanteert bij leesvaardigheid van belang. De overige onderwerpen komen met name in de schoolexamens aan bod. Voor het gedeelte tekstverklaren verandert er weinig. De tekstsoorten blijven hetzelfde en het gaat nog steeds om:

- begrijpen
  - tekstsoorten benoemen
  - de hoofdgedachte formuleren
  - tekstrelaties herkennen (oorzaak-gevolg, opsomming, etc.)
  - onderscheid maken tussen:
    - hoofd- en bijzaken
    - meningen en feiten
    - standpunt en argument
    - argument en drogredenen

- interpreteren
  - conclusies trekken
    - uit tekst of tekstgedeelte
    - over de intenties, opvattingen en gevoelens van de auteur
- evalueren
  - het tekstdoel aangeven
  - de talige middelen herkennen die de auteur gebruikt heeft om zijn tekstdoel te bereiken
  - een tekst onderverdelen in betekenisvolle eenheden
  - de functie van de onderdelen van de tekst benoemen
  - argumenten op hun aanvaardbaarheid beoordelen
  - de informatie in de tekst beoordelen op de waarde voor jezelf en voor anderen

Dat referentieniveau 3F betekent dat je teksten voorgeschoteld krijgt die relatief complex zijn en over het algemeen een hoge informatiedichtheid hebben, maar die een duidelijke opbouw hebben (vaak door het gebruik van kopjes). De teksten variëren van informatief tot betogend.

Het grote verschil ten opzichte van de afgelopen jaren zit hem in de vierde vaardigheid, **samenvatten**. Tot dit schooljaar moest een leerling een geleide samenvatting van een lange tekst op een dusdanige manier kunnen maken dat iemand die de brontekst niet kende, op basis van die samenvatting precies wist waar die brontekst over ging. Die samenvatting van de lange tekst is vervangen door de samenvatting van een aantal korte teksten of tekstgedeeltes. Zie voor meer informatie 2.17 Samenvatten (nieuwe stijl)

De veranderde opzet van de samenvattingsopdracht in het CSE Nederlands heeft ook consequenties voor de beoordeling van het taalgebruik: de aftrekgeregeling voor incorrecte formuleringen en onjuist taalgebruik in de samenvatting vervalt. Wat blijft, is de bepaling met betrekking tot de beoordeling van antwoorden op open vragen. Er worden geen punten afgetrokken voor spelfouten en idiomatische en grammaticale fouten, tenzij een antwoord er minder juist of fout door wordt.

In de loop van dit schooljaar zullen we veel aandacht besteden aan deze nieuwe examenopzet van het onderdeel samenvatten. Vaak zullen we ons bezighouden met korte teksten waarin we op zoek gaan naar de essentie ervan.

2.2 INLEIDING BIJ DE MODULE 'LEZEN'

Na de bespiegelingen over de referentieniveaus en het nieuwe eindexamen keren we terug naar al eerder betreden paden. De tekst die je in deze module tegenkomt, komt je wellicht bekend voor. Dat is niet zo vreemd: we hebben de theorie uit de syllabus van vorig jaar overgenomen (zonder de opdrachten). Vandaar!

In deze module besteden we – zoals je dus al weet - aandacht aan lezen. Dat is een heel belangrijke vaardigheid, zo belangrijk, dat je bij het Centraal Schriftelijk Examen (CSE) voor Nederlands moet bewijzen, dat je deze vaardigheid beheerst.

In onze maatschappij worden we bijna constant geconfronteerd met teksten. Iemand heeft de moeite genomen om iets op papier te zetten. Hij wil de lezer wat vertellen. Helaas is het niet altijd gemakkelijk om de boodschap te vatten. Dat kan liggen aan het feit, dat we er niet altijd met ons hoofd bij zijn als we iets lezen. Het kan ook zijn, dat de schrijver zijn boodschap niet zo duidelijk heeft verwoord.

In deze module proberen we jullie te helpen om teksten sneller te begrijpen. Daarbij komen de volgende onderdelen aan bod:

- leesstrategieën
- moeilijke woorden
- beeld en opmaak
- onderwerp en hoofdgedachte
- schrijfdoel en tekstsoort
- indeling van de tekst
- tekstrelaties - alineaverbanden
- deelonderwerpen van de kern van de tekst
- functies van alinea's
- argumentatie
- aanwijzingen voor de aanpak van teksten
- samenvatten (nieuwe stijl)

De afgelopen jaren heb je de theorie geleerd en heb je opdrachten gemaakt waarbij je die theorie hebt toegepast. Dit jaar staat alleen de theorie in de syllabus. Het oefenen met teksten gebeurt aan de hand van oude examens Nederlands. Dat de stof nog eens langskomt, is een bewuste keuze. Leesvaardigheid is nu eenmaal het onderdeel van Nederlands dat op het

examen het zwaarst weegt. Een regelmatige herhaling van de stof lijkt ons een goed middel om de kans op een goed examen te vergroten. Bovendien is een goede vaardigheid in het lezen van teksten natuurlijk niet alleen voor het vak Nederlands belangrijk.

2.3 LEESSTRATEGIEËN

Je kunt een tekst op verschillende manieren lezen. Bijvoorbeeld: als je de hoofdzaken van een tekst te weten wilt komen, lees je een tekst **globaal**. Zaken in de tekst die je belangrijk lijken, lees je **intensief** of **kritisch**. Door een tekst op verschillende manieren te lezen, kom je er bijvoorbeeld achter of de tekst relevante feiten bevat. Wanneer je een tekst eerst globaal leest en daarna intensief en kritisch, kun je hoofd- en bijzaken beter van elkaar onderscheiden. Je leest **studerend** als je een samenvatting van de tekst moet maken.

In onderstaand schema zijn de manieren van lezen samengevat. Je kunt erin vinden waar je op moet letten bij deze verschillende strategieën.

Leesstrategie	Waar moet je op letten? Wat moet je doen?
globaal lezen	<ol style="list-style-type: none"> 1. wie is de auteur/wat is de bron? 2. ter gelegenheid waarvan is de tekst tot stand gekomen? 3. bekijk de (onder)titel en tussenkopjes 4. lees de eerste alinea (t.b.v. het achterhalen van tekstthema/-doel/-soort) 5. lees het slot 6. bepaal op basis van 1 t/m 5 het onderwerp
intensief lezen (vervolg op globaal lezen)	<ol style="list-style-type: none"> 7. lees het middendeel (uit welke delen bestaat de tekst?) 8. wat zijn de verbanden tussen (en binnen) de delen? 9. wat zijn de belangrijkste mededelingen per alinea (kernzinnen)? 10. wat is de hoofdgedachte? 11. bepaal de deelonderwerpen 12. zijn de uitkomsten van het globaal lezen bevestigd? Of moet je die bijstellen?
kritisch lezen (vervolg op intensief lezen)	<ol style="list-style-type: none"> 13. zijn de gegevens betrouwbaar? 14. is de redenering zuiver? (geldigheid en kracht van de argumenten)
studerend lezen	<ol style="list-style-type: none"> 15. maak een overzicht van de hoofdzaken van de tekst (belangrijk bij het voorbereiden van een leertoets); laat de bijzaken weg 16. schrijf een samenvatting van de tekst (zie 2.16 voor meer informatie).

2.4 MOEILIJKE WOORDEN

Het kan zijn, dat je in een tekst woorden tegenkomt, die je niet kent. Raak niet in paniek, wanneer je een woord niet direct begrijpt. Probeer het woord in de context te plaatsen en zo achter de betekenis te komen. Dat houdt in dat je de betekenis van een woord probeert te achterhalen door te kijken naar de zin (of de alinea of zelfs de gehele tekst) waarin dat woord staat. Je kunt ook je kennis van andere talen gebruiken of de betekenis van het woord proberen te achterhalen door aan andere woorden te denken.

Een recent voorbeeld is het volgende:

Een leerling had een mondeling over een door hem gemaakt werkstuk. In dit werkstuk stonden de voor hem blijkbaar moeilijke woorden 'demilitariseren' en 'denazificeren'. Helaas wist hij de betekenis van deze woorden niet uit de context te halen. Toen de docent hem vroeg naar de betekenis van het woord 'demotiveren', kon hij de betekenis van de andere twee woorden echter wel geven.

Overigens: bij het Centraal Schriftelijk Examen (CSE) voor Nederlands mag je een (eendelig) woordenboek gebruiken om woorden die je niet kent, op te zoeken.

2.5 BEELD EN OPMAAK

De presentatievorm van een tekst is erg belangrijk. Een tekst leest prettig wanneer het beeld (de lay-out) overzichtelijk en rustig is. Je kunt de tekst dan makkelijk lezen, doordat er bijvoorbeeld een duidelijk lettertype is gebruikt en doordat je snel ziet, waar de volgende alinea begint (inspringen, alinea nummers). Ook het gebruik van regelnummers maakt de tekst overzichtelijk. Illustraties, mits treffend en functioneel, kunnen de leesbaarheid van de tekst vergroten. De titel en eventuele tussenkopjes zijn vetgedrukt of cursief.

Dit alles noemen we de opmaak van een tekst. Je zou kunnen zeggen dat dit de 'uiterlijke verzorging' van een tekst is. De opmaak van een tekst is niet altijd overzichtelijk. Laat je hier niet door afleiden en concentreer je op de inhoud.

Merk wel op wanneer de schrijver bijvoorbeeld woorden onderstreept, of wanneer er plaatjes opgenomen zijn in de tekst. De schrijver doet dat niet voor niets; vraag je dus af wat het doel ervan is.

2.6 ONDERWERP EN HOOFDGEDACHTTE

Het onderwerp van een tekst is datgene waar de tekst over gaat. Je kunt dit onderwerp in enkele woorden weergeven. Let op: maak hier geen hele zin van. Zorg er wel voor dat je alle belangrijke zaken in je onderwerp noemt, wees dus volledig.

Het onderwerp van een tekst is bijvoorbeeld: *nachtdetentie voor jongeren in Rotterdam* en niet alleen *detentie*.

De hoofdgedachte is de (belangrijkste) uitspraak die over het onderwerp wordt gedaan. Zo'n hoofdgedachte heeft de vorm van een mededelende zin; ze bestaat nooit uit meerdere zinnen. Let bij het bepalen van de hoofdgedachte op de titel, de inleiding en het slot van een tekst. In de kernzinnen van iedere alinea vind je bovendien de belangrijkste informatie van een alinea.

Soms wordt er van je gevraagd om deze hoofdgedachte zelf te **formuleren** in een maximum aantal woorden. Tel dan het aantal woorden en wees zorgvuldig en kernachtig in het formuleren van de hoofdgedachte. Laat voorbeelden en details dus weg. Het kan ook zijn dat je de hoofdgedachte uit de tekst moet **citeren**. Schrijf deze zin dan letterlijk over.

Het kan voorkomen dat een vraag naar de hoofdgedachte van een tekst de vorm van een meerkeuzevraag heeft. Let er dan op dat je:

- de kernzinnen per alinea onderstreept (je kunt er ook voor kiezen om op te schrijven wat volgens jou de belangrijkste informatie uit een alinea is: je onderstreept dan dus geen kernzin uit de alinea, maar je formuleert in dat geval je eigen kernzin per alinea)
- als antwoord het alternatief kiest dat het meest volledig is. Er dient zoveel mogelijk – relevante - informatie in de hoofdgedachte te staan.

2.7 SCHRIJFDOEL EN TEKSTSOORT

SCHRIJFDOELEN

Een schrijver heeft altijd een bedoeling met zijn (zakelijke) tekst. Deze schrijfdoelen van de schrijver kunnen zijn:

informereren	Informereren: een opsomming van feiten Uiteenzetten: informatie en uitleg
beschouwen	De lezer aan het denken zetten
overtuigen	Betogen: de lezer overtuigen van je eigen mening; een beroep doen op het verstand van de ontvanger, een pleidooi houden
activeren	De lezer aansporen tot handelen; een beroep doen op het gevoel van de ontvanger (bijvoorbeeld reclameteksten)

amuseren	vermaken (in zakelijke teksten is het amuserende aspect vaak meer middel dan doel): de schrijver probeert zijn doel - informeren, aanzetten tot nadenken, overtuigen of activeren - op een voor de lezer amusante wijze te bereiken (bijvoorbeeld door het gebruik van ironie)
----------	--

Combinaties van twee of meer schrijfdoelen kunnen ook voorkomen. Bij het beantwoorden van de vraag naar het schrijfdoel noem je dan het hoofddoel. Hoewel de tekst van een reclame bijvoorbeeld best overtuigend kan lijken, is het toch echt de bedoeling dat je het product koopt (activeren).

TEKSTSOORTEN

Er zijn drie belangrijke tekstsoorten: de uiteenzetting, de beschouwing en het betoog

De **uiteenzetting** behoort tot de teksten met een informatief doel: de schrijver geeft gegevens/feiten en daarbij uitleg, bijvoorbeeld over hoe iets in elkaar zit. Een eigen mening komt in een uiteenzetting niet voor. Er worden dus bijvoorbeeld geen verschillende meningen gepresenteerd waarover nagedacht moet worden en er is ook geen sprake van een mening waarvan de schrijver zijn lezers wil overtuigen.

Kenmerken:

- de tekst is objectief
- de lezer wordt geïnformeerd of
- de schrijver zorgt ervoor dat de lezer het geschrevene begrijpt

De **beschouwing** behoort tot de teksten met een persuasief doel: de schrijver wil de ontvanger aan het denken zetten. De schrijver legt de lezer bijvoorbeeld verschillende verklaringen van een verschijnsel voor. Naast zijn eigen opvatting (!) kan hij de visie van anderen inzetten om de lezer te helpen zijn mening te vormen. Op deze manier wordt een verschijnsel van verschillende kanten belicht. Het is aan de lezer om zijn eigen conclusies te trekken, zijn eigen mening te vormen.

Kenmerken:

- de tekst is gedeeltelijk subjectief en gedeeltelijk objectief
- iets (bijvoorbeeld een verschijnsel) wordt van verschillende kanten belicht,
- de tekst is minder dwingend dan een betoog, de schrijver dringt zijn mening niet op, maar zet de lezer slechts aan het denken

Het **betoog** behoort ook tot de teksten met een persuasief doel: de schrijver wil de lezer overtuigen van zijn gelijk. Om dit te bereiken neemt de schrijver een duidelijk standpunt (de stelling) in en onderbouwt hij dit standpunt met argumenten. De argumenten van de tegenstander(s) worden alleen genoemd om deze te weerleggen.

Kenmerken:

- de tekst is subjectief
- het doel is de lezer te overtuigen
- de schrijver maakt gebruik van argumenten

Net zoals er combinaties van twee of meer schrijfdoelen kunnen voorkomen, bestaan er ook combinaties van tekstsoorten. Dit is bijvoorbeeld het geval bij lange examenteksten. Het kan bijvoorbeeld zo zijn dat in zo'n lange tekst een combinatie voorkomt van een betoog en een uiteenzetting. Bij het beantwoorden van de vraag naar het tekstdoel noteer je dan het hoofddoel (in het geval van de genoemde combinatie zal dat altijd *betogen* zijn en niet *uiteenzetten*).

2.8 INDELING

Teksten bestaan uit drie delen: inleiding, kern en slot. Elk deel kan op zijn beurt weer bestaan uit één of meer alinea's. Een schrijver begint met een nieuwe alinea als hij met een nieuw onderdeel of onderwerp begint.

In een alinea is er vaak sprake van een kernzin, de belangrijkste zin in een alinea die de hoofdmededeling bevat. De kernzin staat meestal aan het begin van een alinea. Dan is de rest van de alinea een uitwerking (toelichting of verduidelijking). Soms is de kernzin de 2^e of de laatste zin in een alinea. Wanneer een kernzin de 2^e zin is in een alinea, wordt deze voorafgegaan door een inleidende zin. Dit is vaak het geval bij wat langere alinea's.

Als de kernzin de laatste zin in een alinea is, dan heeft deze de functie van een samenvatting van de voorgaande zinnen of van een conclusie uit de voorgaande zinnen.

In deze paragraaf gaan we in op de indeling van de tekst in inleiding, kern en slot:

Inleiding

- is gericht op de lezer
- kan uit meer dan 1 alinea bestaan.

Functies:

- de belangstelling van de lezer wekken (hem prikkelen om verder te lezen, de lezer wordt nieuwsgierig gemaakt en als het ware 'verleid' om verder te lezen);

- het onderwerp of de hoofdgedachte van de tekst aangeven;
- aankondigen hoe de tekst is opgebouwd (vaak bij langere teksten, aangeven welke deelonderwerpen er volgen);
- de aanleiding van het schrijven van de tekst noemen (waarom is de tekst geschreven? Naar aanleiding van een actuele gebeurtenis bijvoorbeeld)
- de lezer welwillend stemmen. De schrijver probeert ervoor te zorgen dat de lezer 'aan zijn kant staat', zodat deze niet al te kritisch is. De schrijver stelt zich vaak bewust bescheiden op.

Kern:

- het onderwerp wordt behandeld.
- bevat een aantal deelonderwerpen
- bestaat uit een aantal alinea's die onderling met elkaar in verband staan. (zie 2.8)

Slot:

- is gericht op de lezer: het effect van de boodschap moet optimaal zijn.
- het doel is de tekst af te ronden. Dit kan op 3 manieren:
  - door de tekst samen te vatten (vaak bij informatieve teksten)
  - door een conclusie te trekken (voor- en nadelen of verschillende visies tegen elkaar afwegen, bij overtuigende/beschouwende teksten)
  - door een aanbeveling te doen (de schrijver geeft een goede raad, een advies)

2.9 TEKSTRELATIES/ALINEAVERBANDEN

Als een schrijver wil dat zijn boodschap duidelijk overkomt, moet hij ervoor zorgen dat hij zijn verhaal goed opbouwt. Dat betekent onder andere dat hij in zijn tekst met een nieuwe alinea begint, als hij een nieuw (deel)onderwerp aansnijdt.

Alinea's staan natuurlijk ook niet in een willekeurige volgorde in de tekst; die moeten in een logische volgorde staan. In een betoog bijvoorbeeld zal in de inleiding een stelling staan, daarna kan er een aantal alinea's volgen met argumenten die voor de stelling pleiten. Daarna volgt misschien een aantal alinea's met argumenten tegen, en weerleggingen daarvan. In de laatste alinea kan er dan een conclusie volgen.

Als lezer moet je proberen de structuur van een tekst te achterhalen; als je ziet hoe de tekst is opgebouwd, kun je de tekst namelijk beter begrijpen, je kunt er vragen over beantwoorden en je kunt hem samenvatten. Het is daarom ook handig als je weet op welke manier alinea's met elkaar verbonden zijn.

Verbanden tussen alinea's kunnen op vier verschillende manieren worden aangegeven:

A. Herhaling van woorden of woordgroepen.

Aan het begin van een alinea worden woorden of woordgroepen uit de vorige alinea herhaald.

Voorbeeld:

Alinea 1: Door het snoer van de genootschappen vormde zij een 'nationale gemeenschap', die erin slaagde de lokale en regionale niveaus te overstijgen. Op die manier ontstond een nationalisme dat de toekomst had.

Alinea 2: De ontdekking van dit nationalisme heeft de historici ertoe gebracht de geboorte van het moderne Nederland niet langer in de 19^e, maar in de 18^e eeuw te dateren.

Uit: Spiegel Historiae

B. Overgangszinnen

Een overgangszin is een samenvattende zin aan het begin van een alinea die uit de vorige alinea afkomstig is. Meestal staat er een verwijswoord (deze, die, dit, etc) in.

Voorbeeld:

Ook het stoppen met roken en minder drinken wordt aanbevolen om snurken te voorkomen. Roken is slecht voor de zuurstofopname en te veel alcohol ontspant de spieren achter in de keel. Slappe spieren houden de luchtwegen niet open. Het is duidelijk dat ook een slaapmiddel de zaak alleen maar verergert.

Tegen de achtergrond van bovengenoemde strenge adviezen biedt de Britse arts Elizabeth Scott een leukere methode aan.

Uit: Psychologie

C. Aankondigende zinnen

Aankondigende zinnen zul je vooral in langere teksten tegenkomen. Deze zinnen kondigen aan wat de lezer nog allemaal kan verwachten in de tekst.

Voorbeeld:

- We gaan nu in op de nadelen van het product. Daarna zal ik een conclusie geven.
- Daarvoor zijn drie oorzaken te noemen.
- In wat volgt zal ik laten zien waarop Balkenende ongelijk heeft.

D. Signaalwoorden

Het is ook prettig als de schrijver signaalwoorden gebruikt. Dan zie je die verbanden sneller: als hij *Ten eerste* schrijft, weet je dat er een opsomming volgt en als hij *dus* schrijft, weet je dat er een conclusie volgt.

De meest voorkomende verbanden met de bijbehorende signaalwoorden vind je in het schema.

Naam verband	Signaalwoord	Voorbeeldzin
opsomming	ten eerste, ook, bovendien, ten slotte, tevens, daarnaast, niet alleen..maar ook, vervolgens, verder, om te beginnen	Hij is oneerlijk. <i>Bovendien</i> is hij erg onvriendelijk.
chronologisch (soort opsomming)	vroeger, later, nu, eerst, daarna, toen, vervolgens, voordat, nadat, ten slotte	Eerst maak je je huiswerk, <i>daarna</i> ga je je ontspannen.
oorzaak-gevolg	doordat, daardoor, waardoor, zodat, te wijten aan, te danken aan, als gevolg van, dus, het komt door, het gevolg is	doordat (oorzaak) het heeft geregend, zijn de daken nat
reden/verklaring	omdat, daarom, de verklaring daarvoor, want, reden, dus, de reden hiervoor is, immers, namelijk	ik denk niet dat ik naar de bioscoop ga, want (verklaring) mijn salaris is nog niet gestort.
samenvatting (geen nieuwe informatie)	dus, samengevat, kortom, resumerend	'de zon schijnt, het waait niet en het is warm, het is dus lekker weer.' (geen nieuwe informatie)
conclusie (nieuwe informatie)	dus, kortom, hieruit volgt, daarom, al met al, concluderend	'de zon schijnt, het waait niet en het is warm, daarom ga ik lekker naar buiten.' (nieuwe informatie gebaseerd op het voorafgaande)

doel-middel	door middel van, met de bedoeling, ten einde, om...te, daartoe, met het oog op, waarvoor, zodat, opdat, voor, daarvoor, door...te	Ik gebruik een pen (middel) om mee te schrijven (doel).
tegenstellend	daarentegen, maar, hoewel, echter, toch, ondanks, aan de ene kant...aan de andere kant, enerzijds...anderzijds, hoewel, in plaats van	hoewel zijn cijfers erg slecht zijn, doet hij nog steeds zijn best niet.
vergelijking	zoals, net (zo) als, evenals, in vergelijking met, (meer/beter) ...dan	net als zijn broer is hij een echte studiebol.
voorbeeld	zoals, zo, bijvoorbeeld, dit blijkt uit	haar eerlijkheid blijkt uit haar gedrag ten opzichte van haar vrienden.
voorwaarde/geval	op voorwaarde dat, in dat geval, tenzij, behalve als, mits, indien, als, wanneer, veronderstelling, als...dan	je mag met je vriendinnen op vakantie, indien je voor wiskunde een voldoende staat op je eindlijst.

2.10 DEELONDERWERPEN VAN DE KERN VAN DE TEKST

Elke (goede) tekst heeft een inleiding, een kern en een slot. Vaak is het zo, dat je ook in de kern van een tekst een aantal delen kunt aanwijzen. Zo kun je bij een betoog, na het poneren van de stelling in de inleiding, verwachten dat er in de kern van de tekst een gedeelte is met argumenten vóór de stelling en een gedeelte met argumenten tegen met een weerlegging van deze argumenten. (Bij een weerlegging van argumenten probeer je de argumenten van de tegenpartij onderuit te halen, je probeert aan te geven waarom die argumenten niet kloppen of gelden.) Het is prettig als je snel doorziet hoe een tekst is opgebouwd. Je krijgt dan sneller grip op de tekst en je kunt er dus beter vragen over beantwoorden. Ook het maken van een samenvatting is gemakkelijker als je de opbouw van de tekst doorziet.

Veel teksten worden op dezelfde manier opgebouwd; welbeschouwd zijn er maar een paar tekstpatronen (ook wel: compositiepatronen of tekststructuren). Hieronder worden de belangrijkste patronen besproken.

A. bewering en bewijzen of bewering en argumenten

Dit is een patroon, dat vaak wordt gebruikt, ook bij eindexamenteksten. In een tekst met dit patroon doet de schrijver een bewering en hij probeert de lezer te overtuigen van zijn gelijk door het geven van argumenten. Omdat de schrijver vaak ook de tegenargumenten geeft, kun je in dit soort teksten ook het patroon voor en tegen herkennen.

B. vroeger en nu; verleden, heden en toekomst

In teksten met dit patroon wordt de ontwikkeling in tijd gegeven. De schrijver kan hierbij alleen vertellen wat er in het verleden is gebeurd en wat er in het heden gebeurt, maar hij kan ook al een verwachting uitspreken over wat er in de toekomst zou kunnen gebeuren.

C. probleem en oplossing

De schrijver signaleert een probleem (of er is sprake van een meningsverschil) en er wordt geprobeerd een oplossing voor dit probleem te vinden.

D. verschijnsel en bespreking

In dit soort teksten noemt de schrijver een verschijnsel en in de kern beschrijft hij allerlei aspecten van dit verschijnsel. Hierbij noemt de schrijver dus alleen verschillende kanten of onderdelen.

E. verschijnsel en verklaring

Ook in deze teksten wordt een (soms problematisch) verschijnsel genoemd. De schrijver probeert daarvoor allerlei verklaringen te geven.

De volgende twee patronen komen wat minder vaak voor:

F. verdeel en heers

De schrijver bespreekt een ingewikkeld onderwerp. Voor een beter begrip - voor zichzelf en voor de lezer - deelt hij het onderwerp op in stukjes of deelonderwerpen. Als je de afzonderlijke delen begrijpt, begrijp je het geheel ook (dan heers je erover).

G. these, antithese en synthese

Hier kiest de schrijver een middenpositie (de synthese) in een discussie waarbij er sprake is van extreme opvattingen (de these en de antithese, de stelling en de tegenstelling).

Bij eindexamenteksten worden er bijna altijd vragen gesteld over de indeling van de tekst. Dat kan op twee manieren. Soms wordt al aangegeven hoe je de kern kunt verdelen en vervolgens krijg je de opdracht om van de verschillende tekstgedeelten de functie te benoemen.

Maar het kan ook omgekeerd. In dat geval wordt aangegeven, dat de kern is op te delen in een aantal delen en de tussenkopjes worden gegeven. Het is dan de bedoeling om aan te geven waar, bij welke alinea, een gedeelte met een bepaald tussenkopje begint. Het is overigens wel goed je te realiseren, dat men daarbij (bijna) altijd de volgorde aanhoudt, die in de tekst is te vinden.

Kennis over de opbouw van een tekst is ook belangrijk bij het maken van een samenvatting: alinea's die bij elkaar horen, zullen vaak één gedeelte van die samenvatting, soms één alinea, vormen.

2.11 FUNCTIES VAN ALINEA'S

Als het goed is, heeft een tekst een logische opbouw. De schrijver zet de alinea's niet in een willekeurige volgorde achter elkaar. Een alinea heeft ten opzichte van de volgende (of vorige) alinea een bepaalde taak of functie. In de eerste alinea kan bijvoorbeeld een verschijnsel worden genoemd en in de tweede alinea kan er een voorbeeld van gegeven worden.

Bij eindexamenteksten moet je vaak aangeven wat de functie van één alinea (of meerdere alinea's) is ten opzichte van een andere alinea (of een aantal andere alinea's). Meestal moet je kiezen uit een rijtje mogelijkheden.

Let bij de vragen over de functie van alinea's op de gebruikte signaalwoorden en op de belangrijkste informatie uit die alinea (de kernzin, die vaak helemaal aan het begin of helemaal aan het eind van zo'n alinea staat). Vaak heeft zo'n alinea een relatie met de vorige alinea (ook daar kun je dus naar zoeken): een toelichting, een voorbeeld, een tegenwerping, een conclusie, enzovoort.

Uiteraard moet je je in jouw antwoord beperken tot de mogelijkheden die in de vraag worden gegeven. Het geven van een synoniem levert geen punten op, ook al is het inhoudelijk een goed antwoord.

Er is een enorme rij met functies te geven, maar we beperken ons hier tot een aantal veel voorkomende functieaanduidingen:

aanbeveling	begripsomschrijving	definitie
aanleiding	bewering	effect
advies	bezwaar	gevolg
afweging	conclusie	hypothese
argument	constatering	inleiding
nuancering	ontwikkeling	opsomming
ontkenning	oorzaak	overeenkomst
ontkrachting	oplossing	probleemstelling
reden/verklaring	uitweiding	voorbeeld
samenvatting	uitwerking	voorbehoud
stelling	vaststelling	vooronderstelling
tegenargument	vergelijking	voorwaarde
tegenstelling	verklaring	vraagstelling
toelichting	verschil	weerlegging
uitgangspunt	visie	

2.12 ARGUMENTATIE

Bij eindexamenteksten wordt veel gebruikgemaakt van betogen, dus teksten waarbij de schrijver de lezer probeert te overtuigen. Hij heeft een mening over een bepaald onderwerp en hij hoopt de lezer ervan te overtuigen, dat hij gelijk heeft. Hij doet dit door argumenten te geven.

Een betoog heeft dus een stelling of standpunt en één of meer argumenten, uitspraken waarmee de schrijver de waarheid van de stelling wil bewijzen.

Er zit dus een logisch verband tussen stelling en argumenten. Je kunt controleren of een argument past bij de stelling door te kijken of het signaalwoord want er tussen past.

Een voorbeeld:

We moeten stoppen met het gebruik van kernenergie (stelling of standpunt)

want we blijven anders eeuwen lang zitten met gevaarlijk, radioactief afval (argument).

Een argumentatie kan heel eenvoudig zijn, dan heb je de stelling en maar één argument. Men spreekt dan van een enkelvoudige argumentatie. Daarnaast zijn er natuurlijk argumentaties met meerdere argumenten; men spreekt dan van een meervoudige argumentatie.

Zo'n meervoudige argumentatie kan op twee manieren opgebouwd zijn: je spreekt van een nevenschikkende argumentatie, als er sprake is van verschillende argumenten die onafhankelijk van elkaar de stelling ondersteunen. Daarnaast kan het zo zijn, dat een argument wordt ondersteund door een subargument. Je spreekt dan van een onderschikkende argumentatie.

Een voorbeeld van die laatste categorie

Ik kan je niet helpen met verhuizen, (standpunt)

want ik heb geen tijd, (argument)

want ik moet een werkstuk maken voor school. (subargument)

Een voorbeeld van een nevenschikkende argumentatie

Ik kan je niet helpen met klussen (standpunt)

want ik heb twee linkerhanden (argument)

en ik heb geen tijd (argument).

2.13 SOORTEN ARGUMENTEN

Er zijn verschillende soorten argumenten; we noemen er een aantal:

A. argumenten gebaseerd op feiten

Dacia's worden steeds populairder; uit onderzoek is gebleken, dat er steeds meer van verkocht worden.

B. argumenten gebaseerd op (eigen) ervaring (empirische argumenten)

Bij statistiek moet je gewoon alle sommen maken; ik heb gemerkt, dat het muntje dan vanzelf een keer valt.

C. argumenten gebaseerd op gezag van een ander of autoriteit

Morgenmiddag zijn we vrij; ik heb dat in de pauze gehoord van meneer Koot.

D. argumenten gebaseerd op (gewenste) gevolgen of nut

We moeten een eigen methode maken; daarin staat dan tenminste alles wat we zelf belangrijk vinden.

E. argumenten gebaseerd op voorbeelden

Hij is een heel aardige man; hij groet me altijd als hij me tegenkomt. **[ook empirisch]**

F. argumenten gebaseerd op een vergelijking

Ik denk niet, dat ik de X-factor leuk vind; ik vond Idols ook al niets.

G. argumenten gebaseerd op geloof of principes (morele argumenten)

Dat moet je niet doen; in onze Heilige Schrift staat dat het niet mag.

H. argumenten gebaseerd op gevoel of intuïtie (emotionele argumenten)

Ik vind dat een leuke serie, want elke aflevering is spannend.

Het zal duidelijk zijn dat niet elk argument even sterk is. Als je een feit gebruikt als argument, zal men er niet omheen kunnen. Maar als je vindt dat iets moet gebeuren, omdat jouw geloof het je voorschrijft, zal een ander, die niet hetzelfde gelooft, het niet per se met je eens zijn.

Naast argumenten die niet erg sterk zijn, omdat ze subjectief zijn, worden er ook wel argumenten gebruikt die niet kloppen. Men spreekt dan van drogredenen. De schrijver die dit soort argumenten gebruikt, weet ook wel dat deze argumenten niet kloppen, maar hij gebruikt ze toch om de lezer over te halen. Ook hiervan geven we een paar voorbeelden:

A. de cirkelredenering

Elsschot is een groot schrijver, want hij schrijft zo goed.

B. op de man spelen

Ja, dat zeg jij, maar wie ben jij nou?

C. de generalisering

Zij is een vrouw en vrouwen doen dat altijd.

D. vals dilemma

Je bent voor ons, of je bent tegen ons

E. beroep op verkeerde autoriteit

Ik weet zeker dat het morgen mooi weer wordt, want mijn groenteman heeft het gezegd.

F. ontduiken van de bewijslast

Beweis jij maar eens dat je die moord niet gepleegd hebt!

G. dreigementen

Als je daarin niet met ons meegaat, weet ik niet of we je van nu af aan nog wel serieus kunnen nemen, hoor.

Bij het eindexamen zul je soms moeten vertellen wat voor soort argumenten of drogredenen er zijn gebruikt. Meestal kun je dan weer kiezen uit een aantal mogelijke antwoorden.

Ook zal je soms een betoog moeten beoordelen: is de gebruikte argumentatie aanvaardbaar of niet (helemaal). Let bij het beoordelen van een argumentatie ook op dingen die er niet staan. Bij een argumentatie gaat men soms uit van aannames, ook wel veronderstellingen of vooronderstellingen genoemd. Als die veronderstellingen niet kloppen, klopt de argumentatie ook niet.

2.14 SOORTEN REDENERINGEN

Bij argumenteren gaat het om een redenering of gedachtegang. De schrijver zal zijn lezer proberen te overtuigen door middel van argumenten. Dat lukt natuurlijk alleen als de lezer de redenering logisch vindt.

Naast de redering gebaseerd op argumentatie onderscheidt men nog drie soorten redeneringen. Bij het examen zul je moeten kunnen bepalen wat voor redenering is gebruikt. Hieronder volgen de andere drie soorten redeneringen:

- A. redeneringen op basis van oorzaak en gevolg (causaliteit)
- B. redeneringen op basis van voor- en nadeel
- C. redeneringen op basis van overeenkomst

Je moet niet alleen kunnen aangeven welke argumenten of redenering de schrijver heeft gebruikt. Soms wordt ook gevraagd er eens kritisch naar te kijken. Je moet in de gaten hebben, dat de schrijver geen argumenten gebruikt, maar drogredenen of dat zijn redenering niet klopt. Ook moet je van de gebruikte bron of de verstrekte gegevens kunnen bepalen of ze aanvaardbaar zijn.

2.15 EXTRA OEFENING ARGUMENTATIE

Omdat de ervaring ons heeft geleerd dat er met name bij de vragen over argumentatie veel fouten worden gemaakt op het CSE, hebben we ervoor gekozen extra oefenmateriaal toe te voegen aan deze syllabus. De verwachting is ook gerechtvaardigd dat dit onderdeel wat meer aandacht zal krijgen in de nieuwe CSE's.

Nederlands Lezen

WOLFERT VAN BORSELEN

Al in 2001 baarde de VROM-raad opzien met zijn advies aan het kabinet de strijd om het autoverkeer in te dammen maar op te geven. Een strijd die overigens tot dan toe alleen op papier gevoerd was en zeker niet in de praktijk: het snelwegennet en het autopark konden decennialang groeien zonder dat die ontwikkeling een strobreed in de weg gelegd werd. Toen in de jaren negentig de aanleg van nieuwe snelwegen stokte, was dat dan ook niet omdat de regering op de rem ging staan, maar omdat inmiddels bijna alle denkbare wegen waren aangelegd. Het aantal auto's groeide ondertussen door tot de ruim 6,8 miljoen auto's, die vandaag de dag worden opgeslokt in ontelbare lange files. De omvangrijke wegwerkzaamheden die Rijkswaterstaat met grote regelmaat uitvoert, waarschijnlijk in de hoop het dreigende verkeersinfarct voor te blijven, veroorzaken vooralsnog alleen maar méér files. Als ergens een knelpunt wordt weggenomen, bijvoorbeeld door een extra rijstrook aan te leggen, helpt dat slechts heel even. Maar daarna slijbt de weg binnen de kortste keren weer dicht. Zo langzamerhand lijkt stilstaan op de Nederlandse wegen de norm en rijden de uitzondering. Het kan haast niet anders of het moment nadert waarop autorijdend Nederland definitief tot stilstand komt. (.....)

naar: Willem de Bruin, de Volkskrant, januari 2006

“Het kan haast niet anders of het moment nadert waarop autorijdend Nederland definitief tot stilstand komt.” (laatste zin)

De argumenten bij deze bewering zijn te vinden in de zinnen die aan deze bewering voorafgaan.

1. Toon aan dat de bewering in regels 34-37 is gebaseerd op verschillende typen argumenten. Doe dat door onderstaande zinnen aan te vullen:

1 Een argument op basis van gezag bij deze bewering is: .....

2 Een argument op basis van feiten bij deze bewering is: .....

3 Een argument op basis van een voorbeeld bij deze bewering is: ....

(.....)De Nota Mobiliteit, die de minister van Verkeer in 2005 zonder rumoer door de Tweede Kamer wist te loodsen, is weinig hoopgevend voor de toekomst. De verwachting is dat het wegverkeer tot 2020 nog met 40 procent zal groeien. Het huidige wegennet kan die groei echter niet aan, iets wat niemand zal verbazen.

En aangezien de investeringen in nieuwe en bredere wegen het file-probleem tot nu toe niet hebben kunnen oplossen, valt niet te verwachten dat ze dat in de toekomst wel zullen doen.(.....)

naar: Willem de Bruin, de Volkskrant, januari 2006

De Nota Mobiliteit is weinig hoopgevend voor de toekomst (eerste zin).

2. Op welk type argument uit het vervolg van deze alinea is deze bewering vooral gebaseerd?

Argumentatie op grond van

- A. feiten.
- B. gezag.
- C. intuïtie.
- D. veronderstellingen.

(.....)Ook de Nederlandse natuur zou meer geld kunnen opleveren dan nu het geval is. Onze wildconsumptie is in tien jaar meer dan verdubbeld, maar slechts tien procent komt van eigen bodem. Juist de opbrengst van gebiedseigen scharrelvlees kan een landelijke streek meer cachet geven. 'Champagne', een arrondissement in Frankrijk, bewijst dat dit niet onmogelijk is. En waarom zouden Eskimo's wel maar bewoners van Texel geen zeehonden mogen vangen? De jaarlijkse opbrengst van zeiljacks van Texeler waddenzeehondenbont zou gebruikt kunnen worden voor interessant ecologisch zeeonderzoek, waar nu niemand voor wil betalen. Morele bezwaren zijn er niet: iedereen loopt toch ook op koeienbont? (.....)

naar: Rypke Zeilmaker, HP/De Tijd, 18 november 2005

"Ook de Nederlandse natuur zou meer geld kunnen opleveren dan nu het geval is." (eerste zin)

3. Met welke soort van argumenten onderbouwt de auteur dit standpunt in de rest van het fragment?

Argumenten op basis van

- A. feiten en voorbeelden.
- B. gezag en voorbeelden.
- C. gezag en wetenschap.
- D. intuïtie en feiten.

(.....) Individuele verschillen worden louter voorgespiegeld als het resultaat van eigen keuzen en eigen verdiensten en dus als een eigen verantwoordelijkheid. Succes en falen heeft ieder tegenwoordig uitsluitend aan zichzelf te danken; daarvoor dien je dan ook beloond of gestraft te worden. Wie even nadenkt, realiseert zich hoe absurd dit is, want uitkomsten zijn altijd het resultaat van een combinatie van eigen keuzen en van de omstandigheden waaronder je die keuzen maakt. De talenten waarover je beschikt, zijn niet je eigen verdienste en de mate waarin je ze verder ontwikkelt, is voor een groot deel afhankelijk van je sociaaleconomische en culturele omgeving.

Een ander bezwaar is dat grote ongelijkheden ook boven een gegarandeerd minimumniveau ongewenste effecten hebben. Een al te grote kloof tussen top en minimum leidt tot negatieve beeldvorming en tot grote machtsverschillen. Bovendien heeft grote ongelijkheid op het ene terrein ongewenste gevolgen op andere terreinen: lager opgeleiden en mensen uit lagere inkomensgroepen leven jaren korter dan hoogopgeleiden en mensen uit hogere inkomensgroepen, zijn vaker slachtoffer van criminaliteit en hebben minder politieke invloed.

Een derde punt van kritiek is dat voorstanders van grotere ongelijkheid veel te gemakkelijk aannemen dat ongelijkheid ook ten goede komt aan de minst bevoorrechten. Zo zouden grotere inkomensverschillen een gezonde economische ontwikkeling bevorderen en daardoor uiteindelijk ook in het voordeel zijn van de armsten. Maar hoewel de inkomensverschillen de afgelopen kwarteeuw aanzienlijk zijn toegenomen, is de koopkracht van de sociale minima in Nederland anno 2006 nog altijd lager dan in 1979. (.....)

naar: *Paul de Beer, Jelle van der Meer en Pieter Pekelharing, Een pleidooi voor een nieuw gelijkheidsideaal, de Volkskrant, 8 en 9 november 2006*

"De balans in het toekennen van de eigen, individuele verantwoordelijkheid en die van de overheid dreigt nu naar het andere uiterste door te slaan."

4. Met welk type argument wordt deze uitspraak in het tekstfragment onderbouwd?

Deze uitspraak wordt onderbouwd door argumenten op basis van

- A. feiten.
- B. gevolgen.
- C. gezag.
- D. voorbeelden.

(.....)De jongvolwassene van vandaag zat tien jaar terug op de middelbare school. Dat was niet de ideale tijd voor de Jonge Lezer. Ik kan het weten, ik was erbij. In 1999 werd landelijk de 'tweede fase' ingevoerd, ook bekend als het 'studiehuis'. De leerling werd geacht meer zelfstandig te werken, waardoor het leerproces niet langer alleen in handen was van de docent. Wat de scholier van die tijd extra apathisch tegenover lezen maakte, was dat de opkomst van internet als massamedium zich vrijwel gelijktijdig voltrok met de invoering van het studiehuis. Dat maakte het studiehuis, dat deels uitging van het zelf vergaren van kennis voor verslagen en werkstukken, extra kwetsbaar. Het daadwerkelijk lezen in studieboeken op school nam af; onderwijs in mediavaardigheden nam toe. Bij de Jonge Lezer is lezen nooit vanzelfsprekend geworden vanuit school. (.....)

naar: *Joost de Vries, De Groene Amsterdammer, 20 maart 2009*

"Bij de Jonge Lezer is lezen nooit vanzelfsprekend geworden vanuit school."

(laatste zin)

5. Op welk type redenering is, gelet op het bovenstaande tekstgedeelte, deze conclusie gebaseerd?

Er wordt geredeneerd op basis van

- A. middel en doel.
- B. oorzaak en gevolg.
- C. vergelijking.
- D. voorbeelden.

Volgens huisfilosoof van 'nrc.next', Rob Wijnberg, is de jongere van tegenwoordig afkerig van het nieuws, omdat hij de deskundigheid van de journalistiek wantrouwt. Wijnberg schrijft over de apathie van de jonge generatie in 'Boeiuh! Het stille protest van de jeugd' (2007). Wijnberg is zelf een Jonge Lezer (1982) en hij probeert de schijnbare onverschilligheid van zijn leeftijdgenoten te duiden. "De hoofdschuldige aan de apathie is de informatieoverload, waar wij dag in dag uit mee te kampen hebben. Veel meer dan ouderen worden jongeren overspoeld met nieuws, zozeer dat het noodzakelijk wordt om een muur op te trekken om zo bewust niet te worden meegesleurd in de draaikolk van tragiek die iedere nieuwe gebeurtenis met zich meebrengt. (...) Het is apathie uit zelfbescherming." Bovendien is die overload zo gevormd dat deze desinteresse in de hand werkt. Wijnberg meent dat zijn generatie wordt bestookt met kant-en-klare opinie-vorming. Elk nieuwsfeit wordt gepresenteerd met tien hapklare meningen in de vorm van columns, analyses, praatprogramma's en achtergronden. Dat zorgt voor passiviteit: je hoeft er niet meer over na te denken.

naar: Joost de Vries, De Groene Amsterdammer, 20 maart 2009

In bovenstaand tekstgedeelte gaat Wijnberg in op de door hem veronderstelde apathie van de Jonge Lezer.

6. Op welk type argumentatie zijn zijn beweringen gebaseerd?

argumentatie op basis van

- A. feiten
- B. gezag
- C. wetenschap

Tekstfragment 1

(.....)Costera Meijer: "Het wordt algemeen verondersteld dat tot je 25ste het nieuws er niet toe doet en misschien speelt dat voor Nederland in het bijzonder. De jongeren in Nederland behoren, volgens verschillende onderzoeken, tot de gelukkigste jongeren ter wereld. Ze voelen zich niet aangesproken door de permanent kritische toonzetting die de meeste kranten en tijdschriften hanteren. Kranten lezen is een ritme, een gewoonte, die de jongste generaties niet ontwikkelen of willen ontwikkelen." (.....)

naar: Joost de Vries, De Groene Amsterdammer, 20 maart 2009

Tekstfragment 2

(.....)Wijnbergs analyse is plausibel en maar al te herkenbaar. Er wordt zoveel nieuws op je afgevuurd dat je er vanzelf onverschillig van wordt. Maar is die Jonge Lezer echt zo apathisch als Wijnberg veronderstelt? Een goede graadmeter voor het antwoord op die vraag is wat er in de boekenkast van de Jonge Lezer staat. Veel Nederlandse en buitenlandse fictie, zo blijkt. Hoe zit het dan met die apathie? Het tegendeel is waar: ook non-fictie wordt veel gelezen. Dat laatste is veelzeggend. Neem het boek 'Het zijn net mensen' (2006) van Joris Luyendijk, over de wijze waarop media omgaan met het conflict in het Midden-Oosten. De populariteit van dat boek is deels te verklaren vanuit de goede blik van de Jonge Lezer op de media. Hij weet hoe die werken en realiseert zich dat de waarheid die de journalistiek vertelt, relatief is. De Jonge Lezer is niet zo apathisch als het lijkt; hij zet zijn belangstelling alleen niet om in dingen die gemakkelijk te meten zijn, zoals lidmaatschappen van politieke partijen, deelnames aan demonstraties of krantenabbonementen. Nog steeds heeft Nederland een ongekend hoge (jongeren)opkomst bij verkiezingen en, om Wijnberg nog eens tegengas te geven, die worden onderling volop besproken.(.....)

naar: Joost de Vries, De Groene Amsterdammer, 20 maart 2009

7. Welk bezwaar zou je, gelet op de inhoud van tekstfragment 2, kunnen maken tegen de redenering omtrent het leesgedrag van jongeren in tekstfragment 1?

- A. Er wordt een voorbarige conclusie getrokken.
- B. Er is sprake van een persoonlijke aanval.
- C. Er is sprake van een onjuiste vergelijking.
- D. Oorzaak en gevolg worden door elkaar gehaald.

Nederlands Lezen

WOLFERT VAN BORSELEN

(.....)Maar een prachtige taal die zomaar verdwijnt – dat mág en kan toch niet? Lieve hemel, er verdwijnt wel meer dat ons dierbaar was. Typisch Nederlandse gebruiken zijn veelal al uitgestorven. Zo ook de trekschuit en de plaggenhut, de el, het mud en de bunder, het handzetten en het kievitseierenrapen, de klompendans en het midwinterblazen, de neteldoek en de neepjesmuts. Veel nostalgische gebruiken slijten uit, samen met veel narigheid die daarbij hoorde.(.....)

*naar: Hans van den Bergh, oud-hoogleraar
in de Nederlandse letterkunde, HP/De Tijd,
15 oktober 2004*

Niet alle lezers zullen het met het beweerde in deze alinea eens zijn.

8. Welk bezwaar zouden zij tegen de redenering in deze alinea kunnen maken?

- A. De bewijslast wordt ontdoken.
- B. Er wordt een overhaaste conclusie getrokken.
- C. Er wordt een twijfelachtige vergelijking gemaakt.
- D. Het standpunt van de tegenstanders wordt vertekend.

Argumentatie kan onder andere gebaseerd zijn op:

- 1. oorzaak en gevolg
- 2. overeenkomst of vergelijking
- 3. voorbeelden
- 4. voor- en nadelen

(.....)Dit klinkt flink en mooi, maar of het een einde maakt aan de georganiseerde onverantwoordelijkheid, valt te betwijfelen.

Oosting en de andere anti-gedogers sluiten hun ogen voor het feit dat tal van regels onderling tegenstrijdig zijn. Voor de brandveiligheid moet de container met oud papier op straat staan, maar van de milieu-inspectie mag dat juist niet. Voor de brandveiligheid moet er een nooduitgang komen, maar van de monumentenzorg mag er geen gat worden gehakt in muren van historische waarde. Dat wordt vechten tussen die onverschrokken controleurs.(.....)

naar: Pieter Hilhorst, Natuur en Milieu, juni 2001

"... maar of het een einde maakt aan de georganiseerde onverantwoordelijkheid, valt te betwijfelen"
(eerste zin)

Om deze bewering aannemelijk te maken geeft de auteur als argumentatie:

"Voor de ... onverschrokken controleurs". .

9. Van welk type argumentatie is in deze zinnen gebruikgemaakt? Kies één van de vier genoemde mogelijkheden.

(.....)Een goed voorstel, omdat zo de impliciete keuzes expliciet worden gemaakt en dus in het openbaar bekritiseerd kunnen worden. Het geeft de handhavers bovendien steun bij het nemen van impopulaire maatregelen.

Een groot bezwaar van het voorstel is echter dat politici wel graag prioriteiten stellen, maar nooit duidelijk zeggen wat ze minder belangrijk vinden. (.....)

naar: Pieter Hilhorst, *Natuur en Milieu*, juni 2001

In bovenstaande regels geeft de auteur een beoordeling van een rapport over de handhaving van regels.

10. Van welk type argumentatie is in deze zinnen gebruikgemaakt? Kies één van de vier genoemde mogelijkheden.

2.16 AANWIJZINGEN VOOR DE AANPAK VAN TEKSTEN

Hieronder volgen aanwijzingen voor de aanpak van teksten. Na een aantal algemene opmerkingen, wordt verteld hoe je een tekstverklaring het best kunt aanpakken.

ALGEMEEN

Als je een tekst leest, moet je altijd eerst proberen die tekst goed te begrijpen; dan pas kun je met enig succes vragen beantwoorden. Je moet dan ook altijd eerst de volgende vragen kunnen beantwoorden. Welbeschouwd volgt hier niets nieuws: je doet dit, als het goed is, al sinds de brugklas.

A. Wat is het onderwerp van de tekst?

[zie 1.4]

B. Wat wil de schrijver over dat onderwerp zeggen?

Met andere woorden: Wat is de hoofdgedachte? Als je deze vraag goed wilt beantwoorden, moet je wellicht eerst een tussenvraag beantwoorden: Wat voor soort tekst is het? Als je denkt, dat het een betoog is, moet het antwoord op de tweede vraag de vorm hebben van een stelling of een conclusie.

In de brugklas heb je al geleerd dat het antwoord op deze vraag vaak te vinden is op één van de voorkeursplaatsen. Lees dus in eerste instantie de titel, de inleiding en het slot (en let eventueel op dik of schuin gedrukte woorden, op tussenkopjes, op plaatjes).

C. Hoe zit de tekst in elkaar?

Met andere woorden: Kun je de structuur van de tekst achterhalen? Waar begint dus de kern, en waar het slot? Hoe is de kern opgebouwd? Als je kunt vertellen wat de schrijver achtereenvolgens in de tekst doet, begrijp je de tekst.

Bij het beantwoorden van deze vraag kun je gebruikmaken van je kennis over signaalwoorden en tekstpatronen!

2.17 AANDACHTSPUNTEN BIJ HET MAKEN VAN EEN TEKSTVERKLARING

- In de meeste vragen staat niet alleen een directe vraag, maar je krijgt ook informatie: er wordt bijvoorbeeld een stukje uit de tekst samengevat. Lees deze informatie goed en kijk vervolgens op welke vraag je precies antwoord moet geven.
- 'Ontleed' de vraag ook goed:
  - uit hoeveel delen moet het antwoord bestaan? Als er gevraagd wordt naar twee verklaringen/oorzaken enz. heeft het geen zin er meer te geven: bij het nakijken mogen we alleen de eerste twee antwoorden bekijken. Het is natuurlijk jammer als je de gevraagde antwoorden wel hebt, maar ze als nummer drie of vier hebt genoemd.
  - moet een citaat een zin zijn of een zinsgedeelte?
  - hoeveel woorden mag je maximaal gebruiken? Tegenwoordig mag je echt niet meer woorden gebruiken dan dat maximumaantal; als je dat wel doet, verspeel je een punt. Overigens: als je begint met het overnemen van een deel van de vraag, tellen die woorden niet mee.

Bijvoorbeeld:

Vraag: Welke oorzaak wordt door de regering genoemd voor de kredietcrisis?

Antwoord: De oorzaak die door de regering genoemd wordt voor de kredietcrisis is het falen van de grootste Nederlandse banken

Dit antwoord bestaat uit 7 woorden.

- uit welke alinea('s) moet het antwoord komen?
- als je moet kiezen uit een aantal mogelijkheden (zoals bij vragen over de functie van tekstgedeelten), kijk dan goed naar de gegeven mogelijkheden en kies er daar één van. Geef geen synoniemen, want die moeten we toch fout rekenen (ook al is het voor ons gevoel goed). Het heeft ook geen zin om een motivering te geven, want daar wordt niet om gevraagd.

- Probeer bij meerkeuzevragen eerst zelf het antwoord te geven. Kies dan een antwoordmogelijkheid die het dichtst bij jouw antwoord in de buurt komt. Wanneer dat niet lukt, moet je proberen de antwoorden eruit te halen die onzinnig zijn, of slechts op één detail ingaan (bij vragen over de hoofdgedachte van de hele tekst bijvoorbeeld). Soms geven 2 antwoorden precies dezelfde informatie. Die vallen natuurlijk allebei af.
- Bij meerkeuzevragen wordt steeds nadrukkelijk vermeld dat het gaat om het **beste** antwoord. Vaak lijken meerdere antwoorden wel te kunnen, maar dan is er toch maar één het beste. Het helpt al als je de antwoorden die echt niet kunnen, wegstreept.
- Bij de antwoorden wordt niet gelet op correct taalgebruik, maar het spreekt voor zich dat de antwoorden wel te begrijpen moeten zijn.

Vragen die vaak voorkomen, zijn vragen over:

- **De tekstsoort:**
  - betoog (stelling met argumenten; bedoeld om te overtuigen) of
  - beschouwing (een probleem van meerdere kanten bekijken, waarbij ook de eigen mening een rol speelt).
  - het komt zelden voor dat een examentekst een uiteenzetting (alleen feiten) is
- **De hoofdgedachte:** heel vaak staat de hoofdgedachte in de eerste alinea (de stelling die in de tekst verdedigd zal worden) of in de laatste alinea (als conclusie).
- **De functie van een alinea:** let daarbij op de gebruikte signaalwoorden en op de belangrijkste informatie uit die alinea. Vaak heeft zo'n alinea een relatie met de vorige alinea: een toelichting, een voorbeeld, een tegenwerping, een conclusie, enzovoort.
- **Argumentatie en (drog)redeneringen:** je hoeft de termen die te maken hebben met de argumentatieleer alleen te begrijpen, en dus niet uit je hoofd te leren. Dit soort vragen wordt altijd in de meerkeuzevorm gesteld. Als je de theorie begrijpt, zul je het goede antwoord wel kunnen vinden. De meeste termen spreken voor zich (persoonlijke aanval, valse vergelijking, enz.).
- Heel vaak staat er een vraag in het examen waarin de structuur van de tekst wordt aangeboden en waarbij je moet aangeven in welke alinea een bepaald deel begint. Zo'n vraag laat je precies zien hoe de tekst in elkaar zit. Belangrijke informatie!
- Signaalwoorden zijn vreselijk belangrijk. Ze geven aan wat de functie is van een bepaalde alinea of een deel daarvan.
- Ga voor je antwoorden op vragen op zoek naar formuleringen die lijken op wat in de vraag wordt gezegd. Daar in de buurt vind je vaak je antwoorden. Een tekstverklaring is soms niet meer dan een zoekplaatje.

Bijvoorbeeld

Vraag 3: Noem vier verschillende strategieën die volgens de tekst gehanteerd worden om de informatiestromen waaraan we dagelijks blootgesteld worden, te lijf te gaan.

In alinea 5 luidt de eerste zin: Gelukkig zijn we niet machteloos overgeleverd aan de informatiestroom, maar kennen we aardig wat strategieën om de overlast te lijf te gaan.

En inderdaad, daarna worden netjes de betreffende strategieën opgesomd

- Wat ook vaak verstandig is, is regelmatig terugkijken naar eerdere vragen. Het komt regelmatig voor dat informatie in een 'latere' vraag je kan helpen bij het vinden van het antwoord op een 'eerdere' vraag. Het tegenovergestelde komt ook regelmatig voor.

Bijvoorbeeld:

Vraag 3: Noem vier verschillende strategieën die volgens de tekst gehanteerd worden om de informatiestromen waaraan we dagelijks blootgesteld worden, te lijf te gaan.

De antwoorden op deze vraag staan netjes opgesomd in alinea 5

Vraag 8: Bij welke alinea past het kopje: Goed omgaan met informatiestromen?

Het antwoord is eenvoudig: dat is natuurlijk alinea 5

2.18 SAMENVATTEN (NIEUWE STIJL)

Dit jaar gaat het bij het onderdeel samenvatten dus niet meer om een geleide samenvatting van een lange tekst, maar om het samenvatten van een aantal kortere teksten, waarbij de term 'samenvatten' een ruim begrip is, omdat je nu drie verschillende vaardigheden moet beheersen:

- tekstgedeelten reduceren tot de hoofduitspraak (eventueel inclusief ondergeschikte uitspraken);
- informatie ordenen (teksten of tekstgedeeltes herordenen tot de hoofduitspraak, eventueel inclusief ondergeschikte uitspraken);
- samenvattingen beoordelen (bepalen of een samenvatting van een tekst of tekstgedeelte de hoofduitspraak bevat eventueel inclusief ondergeschikte uitspraken).

Dit levert een eindexamen op dat blijft bestaan uit meerdere teksten met vragen, waaronder ten minste één langere tekst, vergelijkbaar met de huidige eerste examentekst. Bovendien wordt de opdracht tot het zelfstandig samenvatten van een langere tekst vervangen door (nieuwe) vraagtypen. Vragen die je als samenvattingsopgaven zou kunnen bestempelen en die tot dit jaar bij het tekstverklaren te vinden waren, zullen ook in 2015 deel uit maken van het CSE.

Voorbeelden daarvan zijn:

- Wat is de hoofdgedachte van de tekst?
- Wat is de hoofdvraag waarop de tekst antwoord probeert te geven?
- Wat is het standpunt dat de auteur inneemt inzake het probleem dat in deze tekst besproken wordt?
- Met welke argumenten ondersteunt de schrijver de stelling die hij in alinea x formuleert?
- Vat alinea x samen in niet meer dan y woorden.

Voorbeelden van nieuwe vragen:

- Vul op basis van alinea x tot en met y het onderstaande argumentatieschema in? (ordenen van informatie)
- Welke van onderstaande beweringen hoort wel/niet in de samenvatting van tekst x thuis? (beoordelen)
- Welke zinnen zouden wel/niet moeten worden opgenomen in de samenvatting van tekst x? (beoordelen)
- Welke van onderstaande samenvattingen geeft de hoofdgedachte – gedachtegang – inhoud van de tekst het beste weer? (beoordelen)

Oefenmateriaal om de genoemde vaardigheden te trainen ontvang je in de loop van het schooljaar. Het zal daarbij voornamelijk gaan om bewerkte examens van voor dit jaar.

3. MODULE SCHRIJVEN

In deze module besteden we aandacht aan schrijfvaardigheid. Tijdens SE-periode 2 schrijf je een gedocumenteerd betoog. Het is dus van belang dat je goed leert schrijven.

Meestal weet je in je hoofd wel precies wat je wilt gaan schrijven. Toch komt het dan niet altijd goed op papier te staan. We gaan er in deze module voor zorgen dat je stap voor stap tot een goed eindresultaat komt. Daarbij komen de volgende onderdelen aan bod:

- Syntaxis of zinsbouw
- Tekstgedeelten
- Teksten

We beginnen dus bij het begin van elke tekst: zinnen. Het leren formuleren van zinnen gaat verder dan oefenen in stijl en grammatica. Formuleren omvat meer dan alleen zinsbouw op grammaticaal en syntactisch niveau. Voor formuleren zijn wat je wilt overbrengen en de context waarin dat moet plaatsvinden, minstens zo belangrijk.

3.1 SYNTAXIS

Syntaxis is het deelgebied van de taalkunde dat in ruime zin alles omvat, wat met de opbouw en structuur van zinnen te maken heeft. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de woordvolgorde in een zin.

Als je met iemand praat, kun je je verbazing uiten, iets vragen, iets meedelen, iets opdragen, sarcastisch zijn, enzovoort. Dat kun je tot uitdrukking brengen door de toon waarop je iets zegt. Bij een verbaasde uiting bijvoorbeeld, gaat je stem aan het einde van de zin omhoog.

Voor een aantal van bovengenoemde taalhandelingen bestaan er, naast de toon, ook bepaalde zinsstructuren die speciaal voor een soort handeling gebruikt worden.

1 Een mededelende zin

- Je bent tien minuten te laat.

2 Een vragende zin

- Ben je nog op tijd gekomen?
(persoonsvorm op de eerste plaats, onderwerp direct erachter)

3 Een bevelende zin

- Ga onmiddellijk terug!
(persoonsvorm op de eerste plaats, geen onderwerp)

In een hoofdzin staat de persoonsvorm dus vóór of na het eerste zinsdeel.

- Ga je mee tennissen?
- Ik ga vanmiddag tennissen.

Hoofdzinnen kunnen met elkaar verbonden worden door de voegwoorden *en, maar, want of of*.

- Het is al laat **en** daarom kom ik vanavond.
- Het is al laat, **maar** ik kom toch vanmiddag.
- Ik kom vanavond, **want** het is al laat.
- Kom je vanmiddag **of** kom je vanavond?

In een hoofdzin kun je nooit het woordje '**niet**' tussen de persoonsvorm en het onderwerp zetten.

In een bijzin staat de persoonsvorm (bijna) achteraan.

- Hij zei dat hij vanmiddag ging tennissen.
- Hij zei dat hij meer dan drie uur getennist had.

Een bijzin begint bijna altijd met een verbindingswoord.

Het woord '**niet**' kan op een zeer speciale manier de betekenis van de zin beïnvloeden. Iemand zegt:

- Hij komt morgen.

Hiermee beweert hij iets; hij zegt iets op een bevestigende manier. Als je dat hoort, neem je gewoonlijk aan dat die bewering waar is. Je kunt de zin ook zo omschrijven:

- Het is zo, dat hij morgen komt.

Als je de bewering wilt ontkennen, gebruik je 'niet':

- Hij komt morgen niet.
- Het is niet zo, dat hij morgen komt.

De volgende zin kan op verschillende manieren ontkennend gemaakt worden. Dat kan door het ontkennende element op verschillende plaatsen in de zin in te voeren.

1. Iemand heeft een scooter gestolen.
2. Niemand heeft een scooter gestolen.
3. Iemand heeft geen scooter gestolen.
4. Iemand heeft niet een scooter gestolen.

Toen je op de basisschool een tekstje moest schrijven, zag dat er waarschijnlijk zo uit:

Ik ben gisteren naar de dierentuin geweest. De dierentuin was in Rotterdam. De dierentuin heet Blijdorp. Ik heb daar leeuwen gezien. Toen heb ik olifanten gezien. Ik ben ook bij de apen geweest. Ik heb een patatje gegeten. Ik heb ook een ijsje gegeten. Toen gingen we weer naar huis.

Als het goed is, schrijf je nu op een andere manier. Je schrijft niet alleen maar enkelvoudige zinnen (een zin met 1 persoonsvorm) meer, je schrijft tegenwoordig ook samengestelde zinnen (zinnen met meerdere persoonsvormen).

Zoals je al eerder hebt kunnen lezen, kan zo'n samengestelde zin bestaan uit:

- hoofdzinnen
- hoofdzin(nen) en bijzin(nen)

Voegwoorden zijn woorden die twee zinnen met elkaar verbinden.

Het voegwoord kan tussen twee zinnen in staan, maar een samengestelde zin kan ook met een voegwoord beginnen.

- **Hoewel** het mooi weer is, ga ik met de bus.
- Ik ga met de bus, **hoewel** het mooi weer is.

Je kunt je misschien voorstellen dat je een mededelende zin op verschillende manieren kunt opschrijven. Vaak kies je de makkelijke weg, maar op die manier wordt de tekst niet echt aantrekkelijk. Vergelijk de volgende stukjes tekst maar.

Tekst 1.

Ik ben gisteren naar de bioscoop geweest.

Ik heb daar de nieuwste film met Sandra Bullock gezien.

Ik vind films met Sandra Bullock altijd heel erg leuk.

Ik vond de film van gisteravond echter niet zo leuk.

Tekst 2.

Gisteravond ben ik naar de bioscoop geweest. De nieuwste film met Sandra Bullock draaide en ik vind films met Sandra Bullock normaal gesproken heel erg leuk. De film van gisteravond vond ik echter helemaal niet zo leuk.

Door de woordvolgorde te veranderen wordt de tekst aantrekkelijker.

Soms ontstaan er grappige zinnen door een verkeerde woordvolgorde.

3.2 TIPS VOOR GOED TAALGEBRUIK

Passief/actief

In teksten kun je beter de passieve vorm vermijden. Waarom? In passieve (lijdende) zinnen blijft regelmatig onduidelijk wie iets doet en bovendien maakt de lijdende vorm de formulering omslachtig. Actieve (bedrijvende) zinnen lezen over het algemeen prettiger.

- Het manuscript werd grondig gecorrigeerd door de redacteur (passief).
- De redacteur corrigeerde het manuscript grondig (actief).

De onderstaande zinnen zijn terecht passief:

- De ballen worden na elke wedstrijd opgeborgen in een speciale kast.
- 's Avonds wordt het licht na 23.00 uur gedoofd.

Er is namelijk niet zeker wie de ballen opbergt en wie het licht uit doet. Als je deze zinnen wel actief maakt, zien ze er zo uit:

- Men bergt na elke wedstrijd de ballen op in een speciale kast.
- Men dooft het licht 's avonds na 23.00 uur.

NOG MEER TIPS

Gebruik **hedendaagse woorden**

Niet *Thans* worden de geconstateerde verschillen waargenomen welke reeds eerder werden beschreven.

Maar *Nu* worden de geconstateerde verschillen waargenomen die al eerder werden beschreven.

Gebruik **neutrale woorden**

Niet De patiënt begon na afloop van het interview ineens *keihard te janken*.

Maar De patiënt *hilde* na afloop van het interview.

Gebruik **concrete woorden**

Niet *Wat bepaalde aspecten aangaande* het karakter betreft is een *zekere mate* van erfelijkheid met betrekking tot gedragsstoornissen een *mogelijke* oorzaak.

Maar Bepaalde erfelijke karakteraspecten als jaloezie en dominantie kunnen tot gedragsstoornissen leiden.

Gebruik de **juiste woorden**.

Niet Ik ben zeker dat hij je morgen *optelefoneert*.

Maar Ik weet zeker dat hij je morgen *opbelt*.

Gebruik **moeilijke woorden** alleen als het nodig is.

Niet Lenin *entameerde* de reorganisatie van de agrarische sector.

Maar Lenin *begon* de reorganisatie van de agrarische sector.

3.3 DE TAALFOUTEN TOP 10

1. **Hun hebben het gedaan.**

Het persoonlijk voornaamwoord 'hun' kan nooit onderwerp zijn. 'Hun' is wel een bezittelijk voornaamwoord, zoals in 'Hun auto is stuk.' Gebruik ook 'hun' als je het kunt vervangen door een voorzetsel + hen, bijvoorbeeld: 'Ik geef het hun.' (Ik geef het aan hen.)

2. **Hij wou zegge dat ie ze fiets heeft gemaakt.**

Het werkwoord 'zeggen' eindigt op een 'n'. 'Ie' is geen persoonlijk voornaamwoord; het moet 'hij' zijn.

Verder is 'ze' geen bezittelijk voornaamwoord, het moet 'zijn' zijn. Als je woorden schrijft zoals je ze uitspreekt, schrijft iedereen straks wat anders.

3. **Het meisje die daar loopt, kocht het boek wat ik wilde hebben.**

'Meisje' is een het-woord. Naar het-woorden verwijst je met 'dat'. Het is dus: 'Het meisje dat daar loopt.'

Het betrekkelijk voornaamwoord 'die' gebruik je alleen bij de-woorden en bij meervouden: 'De jas die ik kocht', 'De kinderen die daar fietsen.'

'Wat' en 'dat' worden vaak door elkaar gebruikt. 'Wat' verwijst naar een zin, iets onbepaalds of een overtreffende trap en 'dat' verwijst naar een zaak of begrip:

Goed zijn: "Hij liet de vaas vallen, wat niet zo fijn was" en "Hij gaf me alles wat ik wilde". Ook "Dat is het mooiste wat ik ooit gezien heb" is goed. In de eerste zin slaat 'wat' terug op een hele zin (Hij liet de vaas vallen), in de tweede zin slaat 'wat' terug op een onbepaald woord (alles) en in de derde op een overtreffende trap (het mooiste).

Fout is dus deze zin: "Het proces wat VEA en BVA hebben aangespannen." 'Wat' slaat hier terug op het proces en dat is in dit geval een zaak.

4. **Zij is groter als hij.**

Gebruik bij de vergrotende trap geen 'als', maar 'dan'. Zet hetzelfde werkwoord aan het einde van de zin om te bepalen of je de zin afsluit met 'hem' of 'hij'. Dus: zij is groter dan hij (is). Je zegt immers niet: zij is groter dan hem (is).

5. **Nou ja, dat is eh zeg maar eigenlijk wel zo.**

Gebruik geen opvulwoorden die niets aan de inhoud van een zin toevoegen. Dit soort woorden drukken in de spreektaal onzekerheid uit en suggereren dat er weinig te melden is. In schrijftaal is het gebruik ervan uiteraard helemaal uit den boze.

6. **Dat word leuk, als dat gebeurd.**

De regels voor de werkwoordspelling zijn niet ingewikkeld. Pas ze overal toe. Vervang bijvoorbeeld het werkwoord door een vorm die je wel kent: als je 'speelt' of 'smurft' kunt invullen, schrijf dan: stam + t. Je schrijft dus ook bijvoorbeeld 'wordt' en 'gebeurt'.

7. **De media heeft haar verantwoordelijkheid**

'Media' is meervoud. Dus moet het zijn: de media hebben hun verantwoordelijkheid.

8. **Die doelde toen te zijn geweest omtrent (enz...)**

Maak geen ingewikkelde zinnen die je zelf misschien begrijpt, maar waar voor een ander geen touw aan vast is te knopen. Lees wat je hebt geschreven altijd over.

9. **Pff w88, k gloof dak nu ff nie ...6 snappie?**

Gebruik geen msn-taal in zakelijke teksten zoals werkstukken en toetsen: je A4-vel is geen chatvenster. Er is niets tegen creatief taalgebruik, maar de ware taalkunstenaar weet waar en wanneer hij welke taal moet gebruiken.

10. **Een lelijk taalgebruik is geen excuus om onleesbaar te schrijven.**

Bron: Community Nederlands, Digischool, Kennisnet

3.4 HELE TEKSTEN

In de module Lezen heb je al veel gelezen over de verschillende tekstsoorten. Je weet nu hoe je een betoog, een beschouwing en een uiteenzetting kunt herkennen.

In dit gedeelte van de module Schrijven leer je hoe je zo'n betoog moet schrijven. Een beschouwing en een uiteenzetting hoef je niet te schrijven.

'Al het goede komt in drieën', is een bekende uitspraak. Ook bij teksten die je leest, is er altijd een verdeling in drie stukken: inleiding, kern en slot.

Elk van deze delen bestaat uit alinea's die goed op elkaar afgestemd moeten worden.

3.5 DE INLEIDING

De inleiding wordt ook wel het visitekaartje van de tekst genoemd. Lezers krijgen ontzettend veel teksten aangeboden. Daarom moet de inleiding op de een of andere manier de aandacht trekken. De inleiding laat dus niet alleen zien waar de tekst over gaat, maar ze moet er ook voor zorgen dat lezers door willen lezen.

Een inleiding kan op verschillende manieren beginnen. Hieronder kun je vijf verschillende manieren bekijken. De vorm die je kiest, is wel afhankelijk van je tekstdoel en tekstsoort. Een tekst met een overtuigend tekstdoel kun je goed beginnen met een stelling, maar ook met een passend citaat of een choquerende zin. Dat laatste past weer minder goed bij een uiteenzettende tekst.

1. Begin met een of meer directe vragen of met een retorische vraag.

Als je een vraag kiest waarop niet meteen een voor de hand liggend antwoord te geven is, prikkelt dit de nieuwsgierigheid van de lezer.

- VRAGEN OVER KUDDEGEDRAG

Lijken mensen op een op hol geslagen kudde gnoes of hebben we meer weg van een goed gestructureerde troep apen? Bioloog en schrijver Patrick van Veen, bekend van het boek *Help, mijn baas is een aap*, houdt in Naturalis een **workshop over het kuddegedrag** van dier en mens. Quest stelde hem 3 vragen over het kuddegedrag van mensen.

Quest, 30 januari 2009

- STOREND BREIN

Wat at je 10 jaar geleden met Kerstmis? En begon je 3 weken geleden de dag met je haren borstelen of met tandenpoetsen? Geen idee? De 42-jarige Jill Price herinnert zich dit soort zaken tot in detail. Wetenschappers van de Universiteit van Californië hebben Price's brein 8 jaar bestudeerd. Conclusie? Deze jonge vrouw herinnert zich alles van wat er vanaf haar 14de gebeurde.

Quest, 19 februari 2009

Een **retorische** vraag is een vraag waarop je geen antwoord verwacht. Eigenlijk is het een mededeling in vraagvorm.

- Wie van u heeft nooit eens gedacht: kon ik maar een stukje van mijn leven eens helemaal overdoen?
- Wereldberoemd, dat zouden we toch allemaal wel willen zijn?

2. Begin met een uitspraak in de vorm van een stelling.

TURKSE SCHOLIER SCOORT ELDERS BETER

AMSTERDAM - Het grote aantal voortijdige schoolverlaters onder de tweede generatie Turkse jongeren is geen algemeen Europees probleem, maar typerend voor Nederland en Duitsland. Landen als België, Zwitserland, Zweden en Frankrijk zijn beter in staat hun kwetsbare groepen binnenboord te houden. Belangrijke oorzaak is het verschil in onderwijssysteem.

Volkskrant, 11 mei 2009

3. Begin met een verrassende, uitdagende, shockerende of sarcastische openingszin.

DAMES, SLOOF JULLIE EENS WAT MEER UIT OP TV!

Een nieuw debatprogramma! Met alleen maar vrouwen! Want die komen zo weinig op de televisie! Het wereldnieuws gezien en becommentarieerd door vrouwelijke ogen – wow!

Elsevier, 3 mei 2009

4. Begin met een anekdote.

Een anekdote is een kort, vaak grappig, verhaaltje. Zo'n verhaaltje kan een goed begin van je tekst zijn.

- VLIEGENDE BRIGADE HOUDT MARTIN BRIL AAN
Bij Châteauroux (ten noorden van Limoges) werd ik van de weg gehaald door de vliegende brigade van Vatan. Dit is een beroemde eenheid bij de Franse politie. De vliegende brigade van Vatan; lekker met opgevoerde Subaru's snelheidsovertreders van de weg halen. Het was half tien 's ochtends en er was geen hond op de weg.
Behalve ik.

En ik reed te hard; waar ik 110 mocht, ging ik 151. Die ene kilometer ging me de das om doen, maar dat wist ik nog niet. Het laatste bord dat ik had gezien, had 130 als maximum aangegeven.

De tijdelijke verlaging naar 110 hadden ik en de cruise control gemist. We kennen de buurt hier. Het is glooiend, en saai. Sinds de aanleg van de snelweg, een jaar of tien geleden, komen er steeds meer kuilen en hobbels in het asfalt – vandaar dat je op het ene stuk 110 en op het andere 130 mag rijden. 150 of harder mag nergens.

Volkskrant, 11 maart 2009

5. **Begin met een citaat.**

Begin je tekst met een citaat: een letterlijke uitspraak van iemand, die door iemand anders aangehaald wordt. Misschien herkennen lezers die uitspraak wel.

BLIJ MET JEZELF? MAAK VAN JE KIND EEN MINI-ME!

'Het enige waar ik spijt van heb, is dat ik niet iemand anders ben.' Het is een typerende oneliner van Woody Allen. De altijd tobvende neuroot uit New York, wiens leven maar niet in de kom wil schieten. Gelukkig voor ons, want zijn wanhoop vormt de basis voor een reeks van geweldige tragikomische films.

Elsevier, 8 mei 2009

- SPOTVOGEL

'Het is tijd voor mijn geest om te ruien.' Een boek dat zo begint en ook nog Spotvogel heet, past wel heel mooi bij het Boekenweekthema. Hafid Bouazza zou voor de Boekenweek eigenlijk een boek over 'Arabieren en beesten' samenstellen, maar liep daarin hopeloos vast.

Elsevier, 16 maart 2009

Een tekstgedeelte (een alinea of een groep samenhangende alinea's) staat niet 'zomaar' in de tekst. Je hebt er als schrijver een bedoeling mee gehad. Je geeft dat tekstgedeelte een bepaalde functie binnen die hele tekst. Je vindt misschien dat er een voorbeeld nodig is. Je beschrijft dan dus, in een of meer alinea's, een voorbeeld. We zeggen dan dat dat tekstgedeelte de functie van voorbeeld had. Zo kun je ook een gedeelte de functie van toelichting of van uitwerking geven enzovoort. Het is niet altijd gemakkelijk de functie van een tekstgedeelte nauwkeurig te onderscheiden.

Oefening 1

Veel schrijvers gebruiken in hun teksten te weinig uitgewerkte alinea's. Er staat wel een kernzin in die alinea, maar die wordt niet uitgewerkt met aanvullende zinnen. Schrijf de volgende beginzinnen uit tot goed uitgewerkte alinea's van minstens 4 zinnen. Geef verduidelijking, voorbeelden of uitleg. Zorg voor een goede samenhang door verwijswoorden en signaalwoorden te gebruiken.

1. Scholen zijn verantwoordelijk voor de gezondheid van leerlingen.
2. De Wolfert van Borselen moet een huiswerkvrije school worden.
3. Leerlingen hebben recht op een goed schoolgebouw.
4. In dit betoog ga ik het hebben over orgaandonatie.
5. Ik vind dat de doodstraf overal ter wereld moet worden afgeschaft.
6. Ontwikkelingshulp moet worden stopgezet

Oefening 2

Schrijf een pakkende inleiding bij de volgende stellingen. Kies iedere keer voor een andere aanpak.

1. Werkgevers moeten per dag 1 uur sport faciliteren.
2. Leraren moeten via MSN beschikbaar zijn.
3. Opvoeden is een taak van leraren
4. Zwakbegaafden mogen geen kinderen krijgen.
5. Alle dierentuinen moeten dicht.

3.6 DE KERN

Op de inleiding volgt de kern. In de kern van de tekst wordt het onderwerp echt behandeld. Belangrijk is een natuurlijke overgang tussen de inleiding en de kern en later tussen de kern en het slot. Het gaat natuurlijk steeds over hetzelfde onderwerp, maar toch moet duidelijk zijn dat er bij de kern ook echt een nieuw tekstgedeelte begint. Je kunt dat sowieso duidelijk maken door het gebruik van een witregel.

Belangrijke zaken bij het schrijven van een kern zijn de opbouw in alinea's en de samenhang tussen de alinea's.

Een goede alinea heeft altijd een kernzin. Deze zin bevat de belangrijkste informatie uit die alinea. De kernzin staat vaak aan het begin van de alinea, maar kan ook aan het einde staan.

De andere zinnen van de alinea zijn aanvullende zinnen, die samen een harmonieus geheel vormen. Elke alinea heeft dus maar een hoofdmededeling.

De alinea's van een tekst staan uiteraard niet zomaar los van elkaar. Tussen de alinea's bestaat een logisch verband. De verbanden tussen alinea's kunnen op verschillende manieren aangegeven worden. Door middel van:

- verwijswwoorden
- signaalwoorden
- inhoudswoorden

3.7 VERWIJSWOORDEN

In een tekst kunnen woorden verwijzen naar andere woorden: verwijswwoorden dus. Verwijswwoorden zijn onder andere: *die, deze, dat, dit, waarmee, waaraan, daarmee* enz. Door verwijswwoorden in de tekst te gebruiken wordt de tekst een stuk overzichtelijker.

- MATCHED GUISE

Master-studente Jessica Koppers deed een vervolgonderzoek naar het oordeel van Friezen over de Gooise r. Haar proefpersonen waren geen volwassen luisteraars, maar meisjes tussen de twaalf en zestien uit Friesland, Het Gooi, Zuidoost-Gelderland en Zuid-Limburg. Net als Bezooijen maakt Koppers gebruik van de matched-guise-techniek. Hierbij moeten proefpersonen verschillende geluidsfragmenten beoordelen. Om te voorkomen dat de sprekers op individuele verschillen worden beoordeeld, zijn alle geluidsfragmenten ingesproken door dezelfde spreker.

In **dit** geval was dat iemand die verschillende r'en kon maken. Zij sprak dezelfde tekst op vier verschillende manieren in: met tongpunt-r; huig-r; een combinatie van tongpunt-r en Gooise r; een combinatie van huig-r en Gooise r. Om de proefpersonen af te leiden van het feit dat meerdere teksten door een spreker waren ingesproken, werden nog acht afleiders toegevoegd: geluidsfragmenten ingesproken door andere sprekers.

www.kennislink.nl, 11 mei 2009

- Er bestaan nog veel meer nummers waarin naast Nederlands een vreemde taal voorkomt. Ook tegenwoordig worden ze gemaakt, en ook dan gaan ze meestal over de liefde. Maar dan wel op een hedendaagse manier. Neem '**Vamos a Salou**' ('We gaan naar Salou') van de Kassameisjes (gezongen door de drie leden van De Vliegende Panters).

Daarin gaat een stel breezerdrinkende Brabantse meiden met een woest liefdesleven op vakantie naar Salou. Een van hen heeft "oe eigen vannacht op die schuimparty door die flügel propper laten afwerken", en dan moet het Spaanse woordenboek uitkomst bieden.
www.kennislink.nl, 11 mei 2009

3.8 SIGNAALWOORDEN

Signaalwoorden zijn woorden of woordgroepen die alinea's verbinden. Ze geven niet alleen aan dat er een verband is, maar uit het gebruikte signaalwoord kun je ook opmaken om welk verband het gaat. In onderstaande tekst geeft het woordje '**toch**' aan dat er een tegenstelling is.

- Met de computer kan "elke leek" die aan genoeg gegevens kan komen, een dialectkaart samenstellen, zonder enige kennis van de taal in het onderzochte gebied. Tot op zekere hoogte. De computer kan zeer veel gegevens met elkaar vergelijken. Hoe meer gegevens er zijn, hoe beter. Terwijl voor het handmatig maken van dialectkaarten selecties moeten worden gemaakt - men moet zoeken naar welke gegevens relevant zijn - wordt met de computer alles op een grote hoop gegooid, en ontstaat daaruit gelijk een totaalbeeld.

Toch is hiermee geen einde gekomen aan het traditionele handwerk. Uiteindelijk zal zo'n computergegenereerde kaart geïnterpreteerd moeten worden en beoordeeld op juistheid. En dat blijft het werk van gespecialiseerde dialectologen. De computerkaarten zijn geen vervanging voor handgemaakte kaarten, maar kunnen wel een hulpmiddel zijn waaraan dialectologen hun met de hand bereikte resultaten kunnen toetsen.

www.kennislink.nl, 11 mei 2009

In de module Lezen heb je al het een en ander geleerd over signaalwoorden. Voor de zekerheid staan in onderstaand schema de meest voorkomende signaalwoorden en de bijbehorende verbanden.

Verband	Signaalwoorden
Opsomming	en, ook, tevens, bovendien, daarnaast
Tegenstelling	maar, echter, niettemin, toch, desondanks
Tijd	eerst, dan, daarna, toen, vroeger, voordat

Oorzaak/gevolg	door(dat), daardoor, ... had tot gevolg, wegens
Toelichting/voorbeeld	zo, bijvoorbeeld, zoals, neem nou, ter illustratie, u kent het wel, ter verduidelijking
Voorwaarde	als, indien, wanneer, in het geval, mits
Doel/middel	om ... te, door te, opdat, door middel van, daarmee, daartoe, teneinde, met als doel
Samenvatting	kortom, samenvattend, samengevat, met andere woorden, al met al
Conclusie	dus, daarom, dat houdt in, concluderend, slotsom
Reden/verklaring	daarom, want, omdat, dus, immers, namelijk, dat blijkt uit, hierom, derhalve
Vergelijking	net als, zoals, evenals, vergeleken met

3.9 INHOUDSWOORDEN

Een derde mogelijkheid om samenhang aan te brengen tussen zinnen is via inhoudswoorden. Dat zijn woorden die de eigenlijke inhoud van de tekst bepalen. Het kunnen werkwoorden, zelfstandige naamwoorden en bijwoorden zijn.

Een bepaald verband kan bijvoorbeeld gelegd worden door een inhoudswoord simpelweg te herhalen. In plaats van het woord letterlijk te herhalen, kun je ook een synoniem gebruiken.

- Het is kindertelevisie met het volgende uitgangspunt: kinderen moeten iets leren tijdens het kijken. Van jongs af aan moet het er in worden geramd: niets is zomaar **leuk**.

Leuk is in Sesamstraat nuttig voor later. Bert en Ernie doen wel **leuk**, maar uiteindelijk zit je als kijkend kindje met een loodzware boodschap over trouw, vriendschap of verdriet in je schoot.

Achterhaalde kindertelevisie is het, die de rol van internet volledig negeert. Doordrenkt vooral van dat vreselijke idee dat een jeugdprogramma als **Sesamstraat** educatief moet zijn.

Wat mij betreft trappen ze **Sesamstraat** keihard van de buis en maken ze plaats voor kindertelevisie waarin de ongebreidelde verbeelding aan de macht is en waarvan je helemaal niets leert.

www.kennislink.nl, 11 mei 2009

Lees voor de verschillende alineaverbanden de theorie bij het onderdeel Lezen nog eens door.

Oefening 4

Vul in de onderstaande tekst signaalwoorden in.

Straattaal

Straattaal is een populair begrip in de media. (1._____) bestaan er nogal wat misverstanden over wat straattaal is. (2._____) veel mensen misschien denken dat straattaal alleen gesproken wordt door Nederlandse jongeren van allochtone herkomst, beheersen ook veel autochtone jongeren deze 'taal van de straat'. Straattaal wordt (3._____) door een grote groep jongeren gesproken en is (4._____) dé jongerentaal van nu.

(5._____) je genoeg woordenlijsten op het internet aantreft met typische straattaalwoorden, is straattaal meer dan een verzameling Surinaamse, Marokkaanse en Engelse woorden. (6._____) de uitspraak en zinsbouw zijn anders dan in het Standaardnederlands. Voor taalwetenschappers zijn juist deze grammaticale verschillen interessant: ze zijn minder onderhevig aan modegrillen en hebben (7._____) een grotere invloed op de taal van de toekomst...

Oefening 5

Vul in de onderstaande tekst signaalwoorden in.

Dierentaal

Is mensentaal uniek? De taalkundige Charles Hockett stelde zichzelf in de jaren zestig dezelfde vraag. Hij maakte een lijst met kenmerken van menselijke taal. (1._____) zijn lang niet al die kenmerken uniek voor mensentaal. We geven hier een aantal voorbeelden van kenmerken die ook terug te vinden zijn in dierentaal. Uiteindelijk is het de combinatie van al deze kenmerken die mensentaal uniek maakt.

Mensen gebruiken hun stembanden, tong, mond- en neusholte om mee te praten. Het strottenhoofd en de tong van apen is dusdanig anders dan bij mensen, dat ze nooit goed kunnen praten. (2._____) waren pogingen van onderzoekers om apen spraak te leren, nooit succesvol. Met gebarentaal kwamen ze wel een stuk verder. (3._____) is de taalverwerving van een aap niet te vergelijken met

die van een kind. (4._____) kunnen apen alleen communiceren over het hier en nu. (5._____) kunnen apen geen vaste zinstructuren aanleren en herkennen ze geen ongrammaticale zinnen.

Oefening 6

Hieronder vind je drie argumenten voor de stelling 'Sporten is ongezond.' Maak van deze drie argumenten een goedlopend middenstuk van een betoog. Je hoeft dus geen inleiding en geen slot te schrijven. Alleen maar een kern. Denk wel aan het gebruik van alinea's en aan de alineaverbanden. Gebruik ook signaalwoorden.

- Mensen met een slechte conditie of veel overgewicht lopen risico als ze te fanatiek gaan sporten.
- Sporters nemen in toenemende mate onverantwoorde risico's om de finish te halen.
- Jaarlijks komen er zo'n 1,2 miljoen acute en 2000 chronische sportblessures voor.

Oefening 7

Om een betoog nog overtuigender te maken, moet je ook tegenargumenten gebruiken. Die argumenten moet je dan wel weer weerleggen.

Hieronder vind je drie argumenten bij de stelling 'Door games als Second Life en Habbo Hotel raken jongeren vervreemd van de realiteit. Ook zie je een tegenargument staan. Verwerk al deze gegevens weer in een goedlopend middenstuk. Je moet zelf nog een weerlegging bedenken. Denk ook bij deze opdracht weer aan het gebruik van alinea's en alineaverbanden.

Argumenten voor:

- In games als Second Life en Habbo Hotel speel je iemand anders dan jezelf. Omdat je voortdurend een rol speelt kun je uit het oog verliezen wie je zelf bent.
- Als je veel tijd besteedt aan games en virtuele vrienden, gaat dat ten kosten van je echte vrienden en kun je in een sociaal isolement komen.
- Bij games als Second Life betaal je met echt geld voor virtuele (dus niet bestaande) goederen. De virtuele- en de echte wereld lopen dus al door elkaar.

Argument tegen:

- Het goed dat er games zijn waarmee je je ook in je eentje kunt vermaken, niet alle jongeren hebben een vriendenkring om leuke dingen mee te doen.

Oefening 8

Verzin 3 argumenten voor en 1 argument tegen de volgende stelling:

Social media als Hyves, Facebook en MSN zijn een groot gevaar voor jongeren. Werk deze argumenten uit tot een middenstuk dat, logischerwijs, uit 4 alinea's bestaat. Denk aan een vloeiende overgang tussen de alinea's.

3.10 HET SLOT

Dan nog het **slot**. Afhankelijk van de gekozen tekstsoort kan het slot een conclusie, samenvatting of aanbeveling bevatten. Uiteenzettingen eindigen vaak met een korte samenvatting, terwijl een betoog eindigt met een conclusie. Het kan ook zo zijn dat je een combinatie van deze drie functies kiest. Daarbinnen kun je dan nog een krachtige of grappige uitspraak verwerken, een zogenaamde uitsmijter. In ieder geval moet de tekst niet abrupt eindigen. De lezer moet het gevoel krijgen dat het onderwerp in het slot mooi afgerond wordt. Je moet er dus voor zorgen dat de boodschap van je tekst blijft hangen. Mooi is het, als je slot aansluit op je inleiding. Dan is de cirkel rond.

- Bij Lekker Slim is van evenwicht geen sprake. Weliswaar voelt presentatrice Bridget Maasland scherp aan wanneer mannelijke kandidaten het antwoord eigenlijk ook niet weten. Maar haar speldenprikjes bieden nauwelijks tegenwicht. Want verder is het eenzijdig inzoomen op domheid.
Ter verantwoording gieten de makers er een moreel seksesausje overheen: Lekker Slim zou zijn bedoeld om de kloof in denken tussen mannen en vrouwen te verkleinen.
Wie die onzin slikt, is dommer dan de deelnemers.

(www.nu.nl, 11 mei 2009)

- Is de alfabetsoep je lief? Of die sikkeneurige Bert met zijn moppenboek? Wil je over tien jaar nog steeds je banaan-in-mijn-oor-grapje kunnen maken tegen een nieuwe generatie? Teken dan ook. Want Sesamstraat verdient een standbeeld, of ten minste een groot publiek.

www.nu.nl, 11 mei 2009

Oefening 9

Schrijf een pakkend slot met behulp van onderstaande informatie.

Stelling: Het is gerechtvaardigd om terroristen te martelen.

Argumenten voor:

- Wanneer marteling van terroristen het goede doel dient, moeten we de kwade gevolgen daarvan accepteren.
- Bescherming van de democratie en de nationale veiligheid is in dit geval belangrijker dan mensenrechten.

- De staat heeft informatie nodig om mensenlevens te redden. Marteling is daarbij een effectieve verhoormethode.
- Marteling is zo oud als de mensheid zelf. Al door de Romeinen werd marteling als noodzakelijk gezien voor een eerlijke procesvoering.

Oefening 10

Schrijf een pakkend slot met behulp van onderstaande informatie.

Stelling: Het is niet gerechtvaardigd om terroristen te martelen.

Argumenten voor:

- Marteling is in strijd met artikel 5 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens: "niemand zal onderworpen worden aan folteringen, noch aan een wrede, onmenselijke of ontterende behandeling of bestraffing".
- Het is zinloos om geweld met geweld te vergelden. Dan glijden we af tot hetzelfde niveau als de terrorist.
- Door terroristen te martelen schenden we de democratische rechtsstaat.
- Marteling is een slechte manier om achter de 'waarheid' te komen. Iemand die gemarteld wordt doet en zegt van alles om maar een einde aan de marteling te maken.

Oefening 11

Schrijf bij onderstaande stellingen een inleiding en een slot. Laat de informatie uit de inleiding terugkomen in het slot.

1. Solliciteren moet anoniem gebeuren
2. Doping moet worden verboden in de sport.
3. Er moet een valhelm voor fietsers worden ingevoerd

3.11 HET BETOOG

Het is de bedoeling dat de opstellen die je dit jaar gaat schrijven, betogen worden. Dit betekent dat je een tekst moet gaan schrijven om de lezer te overtuigen door middel van argumenten.

Stelling en argumentatie

Bij het betoog gaat het om een van tevoren bedachte stelling, onderbouwd door argumenten.

Meestal wordt een stelling niet zo uitgebreid gedefinieerd; een gedeelte wordt impliciet gelaten. Bij de stelling '*In openbare ruimten moet roken verboden worden*', wordt eigenlijk gezegd dat het huidige beleid roken in openbare ruimten toelaat, dat dit problemen oplevert en dat het daarom vervangen moet worden door een beleid dat het roken in die ruimten verbiedt.

De stelling moet zorgvuldig gekozen worden en zoveel mogelijk van onduidelijkheden en generaliseringsen ontdaan worden. Gebeurt dit niet, dan loop je de kans, dat het onduidelijk is waarop het meningsverschil berust.

Het publiek moet met deugdelijke argumenten overtuigd worden. Vraag je dus steeds af wat de waarde is van een argument, of het wel van toepassing is, of het wel betrouwbaar is. Vermijd ook het gebruik van drogredenen (zie 2.12).

Onderwerp

Het gekozen onderwerp moet actueel zijn. Het begrip 'actueel' is overigens tamelijk ruim: je bent niet verplicht om een onderwerp te kiezen dat deze week of deze maand erg in het nieuws is geweest. Een half jaar geleden of zelfs een heel jaar mag ook. Bovendien is er een groot aantal onderwerpen dat altijd wel actueel zal blijven, zoals euthanasie, donorregistratie en veiligheid versus privacy. Het voordeel van een onderwerp dat nu in het nieuws is, is dat er gemakkelijk heel veel informatie over te vinden is.

Een onderwerp is verder met name geschikt als het controversieel is, d.w.z. dat er voldoende argumenten te vinden zijn voor en tegen de stelling die je wilt verdedigen. Probeer dat uit voor je een definitieve keuze maakt voor een onderwerp en bijbehorende stelling. Dat zou je kunnen doen door te brainstormen, dat wil zeggen dat je alles opschrijft wat je te binnenschieft, als je denkt aan dit bepaalde onderwerp. Kritisch moet je nu nog niet zijn; je moet alles opschrijven, pas later streep je onbruikbare dingen weg. Wat je opschrijft levert over het algemeen niet direct al bruikbare argumenten op, maar het verschaft je over het algemeen wel de informatie die je nodig hebt voor het formuleren van argumenten. Bovendien schrijf je vaak ook dingen op die je kunt gebruiken als 'omlijsting': informatie die van pas komt in de inleiding, bij de uitwerking van argumenten of bij de afronding van je betoog. Overigens, als je problemen hebt met het kiezen van een geschikte stelling, kijk dan eens op www.stand.nl en in paragraaf 4.6 van deze syllabus.

Inhoud en opbouw

Een betoog is niet alleen overtuigend als je de juiste argumenten weet te vinden. Het is ook van wezenlijk belang dat je betoog een goede structuur heeft. Als een lezer moet gaan zoeken naar je standpunt en je argumenten, verliest hij al gauw de interesse en lukt het je nooit hem te overtuigen. Je moet dus, voordat je gaat schrijven, een logische volgorde bedenken voor de informatie die je wilt opnemen in je opstel. M.a.w. maak een structuurschema.

Het structuurschema voor het maken van een betoog ziet er over het algemeen zo uit:

Inleiding

Hoofdgedachte (= stelling) of hoofdvraag

Kern

1. Argumenten voor (+uitwerking)
2. Argumenten tegen + weerlegging

Slot

Conclusie = herhaling hoofdgedachte en/of antwoord op hoofdvraag

Een aantal punten waar je rekening mee moet houden:

- Je moet je stelling altijd zo formuleren dat je er vóór bent.
- Als je nog geen goede inleiding weet, begin je alvast aan de kern; de inleiding komt dan later wel.
- Om overtuigend te zijn, moet je minstens 3 argumenten voor je stelling hebben.
- Maak er een gewoonte van om na elk tegenargument ook direct dat argument te weerleggen i.p.v. eerst alle argumenten tegen op te sommen en deze pas daarna te weerleggen.

Aan het eind van deze module vind je een groot aantal zaken waar je rekening mee moet houden bij het schrijven van een betoog. Ze hebben betrekking op zowel de inhoud als de structuur als het taalgebruik. Op deze plaats willen we alvast een paar punten noemen waar je nog eens kritisch naar moet kijken als je denkt dat je je opstel af hebt:

- Heb je de opdrachten uitgevoerd?
- Heb je een leuke, prikkelende titel?
- Heeft de inhoud nog steeds te maken met de titel?
- Heb je een goede indeling (inleiding, kern, slot)?
- Heb je een goede alinea-indeling?
- Is je zinsbouw goed?
- Is je woordkeuze goed?
- Is je spelling in orde?

3.12 AANWIJZINGEN VOOR HET SCHRIJVEN VAN EEN BETOOG

1. Schrijf beknopt. Ga na of je niet hetzelfde in minder woorden kunt meedelen. Zet in principe een punt waar je een komma had willen zetten. Hulpwerkwoorden als 'zullen', 'willen' en 'moeten' zijn meestal overbodig.
2. Schrijf concreet!
3. Varieer in zinslengte. Zorg voor een gemiddelde zinslengte van 14 woorden. Doe altijd een steekproef: tel vijf zinnen uit het begin van je tekst, vijf uit het midden en vijf uit het slot (tel afkortingen voluit mee).
4. Varieer in zinsbouw en woordkeus: gebruik niet steeds dezelfde woorden, maar zoek naar synoniemen en gebruik verwijswoorden.
5. Schrijf zoveel mogelijk in de tegenwoordige tijd.
6. Vermijd het onpersoonlijke 'men'.
7. Vermijd de lijdende vorm (met 'worden' en een door-bepaling) en gebruik de bedrijvende vorm. Niet 'Door de directie worden veel werknemers ontslagen', maar 'De directie ontslaat veel werknemers'.
8. Gebruik werkwoorden niet als zelfstandig naamwoord, want ook dat maakt een tekst passief.
9. Gebruik omgangstaal; gebruik taal die de lezer gewend is, maar vermijd spreektaal.
10. Vermijd clichés ('Iedereen weet...').
11. Vermijd tangconstructies: delen van een zin die bij elkaar horen, moeten zo dicht mogelijk bij elkaar staan.

Niet 'De busreizen naar Italië zijn, omdat de populariteit van dat land als vakantiebestemming is afgenomen, goedkoper gemaakt.', maar 'De busreizen naar Italië zijn goedkoper gemaakt, omdat de populariteit van dat land als vakantiebestemming is afgenomen.'

12. Probeer wat je wilt meedelen, anders en verrassend te formuleren, maar overdrijf niet.
13. Controleer de alineaverbanden (signaalwoorden!).
14. Maak een duidelijke alinea-indeling (bijvoorbeeld in een betoog: voor elk nieuw argument een aparte alinea).
15. Maak gebruik van witregels tussen de inleiding en het middenstuk van je opstel en tussen et middenstuk en het slot.

16. Controleer de kernzin van elke alinea.
17. Gebruik voorbeelden die het publiek van je tekst herkent.
18. Beperk je in de keuze van het onderwerp. Kies dus niet zoiets als 'de criminaliteit' of 'de wereldeconomie'. Dat zijn veel te omvangrijke thema's voor een opstel van beperkte omvang. Kies er een deelonderwerp uit.
19. Begin je opstel niet met formuleringen als 'Ik ga dit opstel schrijven over .....' of 'Je ziet altijd om je heen dat....'
20. Goede start van een opstel: Je begint de inleiding heel algemeen over je onderwerp (hier mag je je dus wel even lekker aan algemene bewoordingen te buiten gaan). Vervolgens schrijf je steeds dichter naar je eigenlijke (deel)onderwerp toe.

Het begin van een opstel over straatonveiligheid:

Wie enige moeite doet bij te houden wat er zich in onze maatschappij zo dagelijks afspeelt, zal getroffen zijn door de vele wetsovertredingen die zich in alle sectoren van onze maatschappij voordoen. De reguliere berichtgeving staat stijf van misdrijven van allerlei aard: beursfraude, geweldpleging, roofovervallen, diefstal en inbraak, ze zijn aan de orde van de dag. (algemeen)

De gewone burger loopt het meest de kans geconfronteerd te worden met verschillende vormen van straatcriminaliteit. (het eigenlijke onderwerp)

21. Ook een goed begin: je begint met een voorbeeld en eindigt de inleiding met een veralgemenisering van het thema (probleem- of vraagstelling).

Uit een opstel over straatonveiligheid:

Vorige week zaterdag verliet de 46-jarige J. de W. een winkel aan de Lijnbaan in Rotterdam. Terwijl hij na een aankoop zijn portefeuille al lopend in zijn binnenzak stak, werd hij plotseling van achteren vastgegrepen door twee mannen, op de grond gesmeten, geschopt, geslagen en van zijn geld beroofd. (voorbeeld)

Dit soort brutale misdrijven is helaas geen zeldzaamheid. (onderwerp/probleem)

22. Enig optimisme of idealisme mag natuurlijk altijd tot uiting komen, maar baseer je argumentatie niet uitsluitend op ongefundeerde hoop (wees realistisch!).
23. Beëindig je opstel met een conclusie waarin je hoofdgedachte (= stelling) tot uitdrukking komt. Kiezen voor een toekomstvisie of aanbevelingen mag ook.
24. Je verwijst naar een recent artikel of mening over jouw thema en deelt aan het einde hiervan mee, dat je (bijvoorbeeld) vindt dat daar wel wat tegenin te brengen valt.

Uit een opstel over straatonveiligheid:

De Groningse criminoloog D.B. Zwagerman hield ten overstaan van het kader van de Rotterdamse politie op 2 juni jl. een toespraak over het geweld op straat. In die rede zei hij onder meer dat de samenleving zich erop moet voorbereiden dat geweld blijvend deel zal uitmaken van onze maatschappij. Het onberedeneerd en ogenschijnlijk doelloos molesteren van willekeurige burgers is een wezenskenmerk van een onzekere, vertechnologiseerde en materialistische maatschappij als de onze. De vraag moet echter gesteld worden of dit proces inderdaad zo onomkeerbaar is als Zwagerman beweert.

25. Bespreek na de inleiding je thema met, voor zo ver dat mogelijk is, harde argumenten.
Gebruik geen uitdrukkingen als 'Maar ja', 'Nou', 'Tja' en voeg nooit 'of zo' toe aan het einde van een zin.
26. Beperk het gebruik van 'dus' en 'dan'. Gebruik niet te vaak het woord 'natuurlijk'.
27. Nog enkele taaluitingen die je in een opstel moet vermijden: 'best wel', 'dat zie ik niet (meer) zitten', 'van die dingen', 'dat vind ik stom', 'goeie' (i.p.v. 'goede'), 'niks' (i.p.v. 'niets'), 'een persoon' (i.p.v. 'iemand'), 'zoals bijvoorbeeld' (= dubbelop).
28. Herhaal niet en doe niet omslachtig (gebruik niet meer woorden dan noodzakelijk). Zeg kort en krachtig wat je te zeggen hebt.
29. Verwijs niet in de eerste zin direct naar de titel. Ga er maar van uit dat de titel geen onderdeel van je opstel uitmaakt (al mag hij natuurlijk niet ontbreken).
30. Zoek bij twijfel het geslacht van een zelfstandig naamwoord op in het woordenboek (geen 'die mannetje' a.u.b.).
31. Schrijf een bijvoeglijk naamwoord alleen zonder 'e' als het lidwoord 'een' is en het zelfstandig naamwoord een het-woord is (het rennende paard – maar: een rennend paard): Schrijf ook geen 'e' als het bijvoeglijk naamwoord stoffelijk is (houten, glazen) of als het een sterk voltooid deelwoord is (gevallen, gewonnen).
32. Zet komma's tussen twee werkwoorden die niet bij elkaar horen, voor een bijzin en voor voegwoorden als 'want' en 'maar' (voor 'dat' hoeft het niet).
33. Let op de juiste afbreking van een woord aan het einde van een zin (spreek bij twijfel het woord heel langzaam uit; dan hoor je wel waar je het moet afbreken).
34. Vermijd overhaaste generalisaties ('Iedereen in Nederland is van mening dat .....').

Veelvoorkomende fouten:

- Meteen beginnen met schrijven (dus zonder het maken van een schrijfplan); dit leidt vaak tot een ongeordend geheel waarin de schrijver van de hak op de tak springt en zich nodeloos herhaalt.
- Het door elkaar halen van tegenwoordige en verleden tijd.
- Het te vaak herhalen van een woord in dezelfde zin of alinea.
- Het gebruiken van (eigen) afkortingen.
- Het gebruiken van tekens, symbolen of pijlen.
- Het niet voluit schrijven van cijfers.
- Het maken van veel te lange zinnen.
- Het veelvuldig gebruiken van de "na ... te hebben"-constructie.
- Het vermelden van aanduidingen als inleiding, kern of slot.
- Onder het opstel 'einde' of 'the end' schrijven.
- Een verkeerde verhouding inleiding-kern-slot; bijvoorbeeld een veel te lange inleiding.
- Argumenten die misschien wel lijken te horen bij het onderwerp, maar niet passen bij **jouw** stelling.
- Te veel witregels: in grotere teksten is het niet ongebruikelijk witregels te gebruiken tussen tekstdelen. In een betrekkelijk korte tekst zijn ze niet nodig. Als je het toch prettig vindt om witregels te gebruiken, kun je eventueel een witregel gebruiken na de inleiding en na de kern. Het is niet de bedoeling, dat je na elke alinea een witregel invoegt.
- Je niet houden aan het gestelde schrijfdoel. Bij een betoog gaat het om overtuigen (door middel van argumenten). Je kunt in het slot dus een conclusie trekken, maar je moet voorzichtig zijn met het geven van oplossingen of met het aansporen tot handelen. Officieel schrijf je dan een tekst met een ander doel.
- Te veel losse zinnen. In een alinea moeten de zinnen achter elkaar doorgeschreven worden; je moet dus niet steeds bij een nieuwe zin op een nieuwe regel beginnen.
- Onderdelen op de verkeerde plaats. Bij een betoog kun je in de inleiding noodzakelijke informatie geven; in de kern moet je je proberen te beperken tot de argumenten. In het slot rond je de tekst af; daar mag je dus geen nieuwe informatie of nieuwe argumenten geven.
- ...En daarom luidt mijn stelling: serieuze schrijvers vinden dit een minder fraaie formulering, het klinkt te schools. Vermijd deze formulering dus.

Oefening 12

Als je een betoog gaat schrijven als schoolexamen kies je natuurlijk een serieus onderwerp. Om te oefenen met het schrijven van een betoog wat leuker te maken, volgen nu wat minder serieuze stellingen. Toch kun je naar aanleiding van deze stellingen een goed betoog(je) schrijven.

Schrijf drie korte betoogjes waarin je minstens 2 argumenten voor en 1 argument tegen de stelling verwerkt.

1. Alle stoplichten in Nederland moeten rood-wit-blauw worden.
2. Bierbuiken moeten van het strand worden geweerd.
3. Het weekeind moet met één dag langer worden.

3.13 SE GEDOCUMENTEERD SCHRIJVEN

Dit jaar hebben we gekozen voor een ander format. De afgelopen jaren heb je geoefend met het schrijven van een betoog over een stelling die je zelf gekozen had, op basis van documentatie die je zelf verzameld had, waarbij je de ene keer wel en de andere keer niet de verzamelde documentatie mocht gebruiken tijdens het schrijven van je betoog. Vanaf dit jaar hoef je je onderwerp niet meer zelf te kiezen en ook het materiaal hoef je niet meer te zoeken. Sterker nog – dat mag je ook niet meer. Je examendocenten bepalen het onderwerp en de stelling en verzamelen bruikbaar materiaal voor je. Je krijgt in december wel min of meer het thema te horen, zodat je je al wel een beetje kunt inlezen. Het materiaal krijg je echter pas op de dag van je SE uitgereikt. Dan kun je je inlezen en aantekeningen maken. Vervolgens schrijf je in een betoog over de stelling die je krijgt aangereikt. Het documentatiemateriaal mag je daarbij niet meer gebruiken.

Het afgelopen jaar is gebleken dat een pauze tussen lezen en schrijven niet werkte. Jullie voorgangers wilden – nadat ze het voorbereidende leeswerk hadden gedaan – direct aan de slag met het schrijven van een betoog. Van een pauze is dit jaar daarom geen sprake meer. Voor het inleeswerk en het schrijfproces heb je in totaal 270 minuten.

Het maken van een schema en een kladversie is overigens verplicht. Die moet je ook allebei aan het eind van de examenzitting inleveren. Het kan voorkomen dat er te weinig tijd blijkt te zijn om de netversie af te ronden. Dan moet op de kladversie aangegeven worden vanaf welke plek die versie geldt als netversie. Uiteraard moet ook op de netversie worden vermeld dat er op de kladversie moet worden verder gelezen.

OEFENBETOOG

Ergens in oktober of november moet je tijdens een werkmiddag een oefenbetoog schrijven. Ook dat is een gedocumenteerd opstel. Het verschil met het SE is dat je voor het oefenbetoog wel zelf een onderwerp, een stelling en documentatie moet zoeken. Het is namelijk onder schooltijd niet mogelijk om je een opstel te laten schrijven in drie uur en je dan daarvoor ook nog eens twee uur voorbereidingstijd te geven.

Het achtergrondmateriaal dat je verzamelt, moet aan de volgende voorwaarden voldoen:

- Minimaal 15 pagina's tekst
- Minimaal 6 verschillende artikelen
- Minimaal 4 verschillende bronnen (kranten, tijdschriften, vakbladen, internet)
- Oorspronkelijk in het Nederlands geschreven
- Niet uit Spits of Metro

Je levert het informatiemateriaal uiterlijk een week voor de datum van de werkmiddag bij je docent in. Die controleert het en geeft het zo snel mogelijk weer aan je terug. Je kunt het materiaal dan nog thuis lezen, je kunt er argumenten voor en tegen uithalen, je kunt op zoek gaan naar informatie om je opstel mee te beginnen en om je opstel mee af te sluiten, je kunt proberen voorbeelden te vinden, die je kunt gebruiken in je opstel. Tijdens het schrijven van het oefenopstel mag je het documentatiemateriaal niet gebruiken. Dat mag je tijdens het schrijven van je SE-betoog immers ook niet.

Wat je thuis doet, kun je vergelijken met de twee uur voorbereiding op de dag van het SE. We raden je dan ook aan die voorbereiding serieus te nemen.

Het oefenopstel is – zoals je weet – een handelingsdeel en moet dus uiteindelijk naar behoren zijn. Een onvoldoende opstel moet dus herschreven worden, net zo lang tot het voldoende is. Een reden te meer om het gelijk goed te doen en je er bij de voorbereiding niet met een jantje-van-leiden vanaf te maken.

4. MODULE PRESENTEREN

4.1 INLEIDING

Een van de onderdelen van het schoolexamen is de presentatie. Je spreekbeurt in havo 5 moet minimaal 12 minuten bedragen. Verder worden aan de presentatie alle eisen gesteld die ook voor de presentatie in havo 4 golden, Dat betekent onder andere dat je je verhaal moet ondersteunen met een PowerPointpresentatie of Prezi. Verder dien je de spreekbeurt alleen te houden, met z'n tweeën mag dus niet.

4.2 AANWIJZINGEN

Onderwerp:

Actueel

Een actueel onderwerp is een onderwerp dat in de tijd dat je aan je voorbereiding gaat werken, in het nieuws is. Het is overigens wel een ruim begrip: als iets een half jaar daarvoor erg 'hot' was, maar nu niet meer zo, is dat geen probleem. Dan mag je daar nog steeds wel je spreekbeurt over houden. Veel verder terug zoeken mag ook, maar dan moet je een onderwerp kiezen dat altijd wel in het nieuws is, de ene keer wat meer dan de andere. Voorbeelden daarvan: het tekort aan donororganen, de aanpak van obesitas bij schoolkinderen en bestrijding van het broeikaseffect.

Controversieel

Het belangrijkste onderdeel van je presentatie is de argumentatie. Je moet er dan ook zeker van zijn dat jouw onderwerp controversieel is, m.a.w. dat er tegengestelde meningen over mogelijk zijn. Ga daarom voordat je definitief voor een bepaald onderwerp kiest, na:

- Of je bij dat onderwerp een stelling kunt formuleren die jouw mening weergeeft en die voldoende diepgang heeft. Met een stelling als 'Obesitas bij schoolkinderen is slecht' kom je niet ver. Bij een stelling als 'De bestrijding van obesitas bij schoolkinderen is in eerste instantie de verantwoordelijkheid van de overheid' is het makkelijker om goede argumenten voor en tegen te verzinnen.
- Of je bij de geformuleerde stelling voldoende argumenten voor en tegen (+ weerleggingen) kunt formuleren. Je moet toch zeker 3 argumenten voor en 2 argumenten tegen kunnen verzinnen en om jouw mening overtuigender over te kunnen brengen, moet je eigenlijk in staat zijn de argumenten tegen te weerleggen.

Let op!

Elk onderwerp mag per klas slechts 1 keer gekozen worden. Dat betekent dat er in een klas van 25 leerlingen 25 verschillende onderwerpen de revue passeren.

Bovendien is het niet toegestaan om in 4 en 5 havo een onderwerp twee keer te bespreken.

Voor elke schrijfpodricht en elke presentatie moet je dus een nieuw onderwerp kiezen.

Soort:

Betogend

Het gedeelte waarin je je stelling beargumenteert, is het centrale deel van je presentatie en dat komt ook terug in de in de beoordeling. Uiteraard moet een deel ook uiteenzettend of beschouwend zijn: je moet eerst je onderwerp goed 'neerzetten'.

Publiekgerichtheid

Het is niet de bedoeling dat je minutenlang informatie over je onderwerp oplepelt, die je bij je publiek als bekend mag veronderstellen. Als je een presentatie houdt over het broeikas effect hoef je niet heel uitgebreid uit de doeken te doen wat dat precies inhoudt.

Tijdsduur

- (t)havo 5: 12-15 minuten

Het gaat hier om zuivere spreektijd. De tijd die na de presentatie besteed wordt aan het beantwoorden van vragen van het publiek, telt niet mee. Indien een presentatie te kort is, vindt puntenaftrek plaats. Die aftrek bedraagt in elk leerjaar 0,5 punt per minuut. Indien een goede spreekbeurt een halve minuut à een kleine minuut te kort is, zal je dat over het algemeen niet worden aangerekend.

4.3 VOORBEREIDING

1. Wat is de titel van je betoog?

Probeer een titel te bedenken die de aandacht trekt, bijvoorbeeld doordat hij vragen oproept of omdat hij "leuk" is.

2. Wat is de stelling die je wilt gaan verdedigen?

Let wel: er wordt gevraagd naar een stelling niet naar een vraag.

3. **Wat wil je in de inleiding doen?**

Een inleiding moet op de een of andere manier de aandacht trekken. Net als bij de titel moet je proberen de luisteraar te 'kietelen'. Dat kan door het vertellen van een leuke anekdote. Je kunt ook iets vertellen waar de luisteraar zich in kan verplaatsen of je kunt inhaken op de actualiteit.

In de inleiding moet je het onderwerp aankondigen en de stelling geven.

4. **Wat zijn de argumenten die je gaat gebruiken om je publiek te overtuigen van je gelijk?**

Denk hierbij aan de argumenten voor je stelling, maar ook aan de tegenargumenten en hoe je denkt die tegenargumenten te kunnen weerleggen. Zorg ervoor dat je argumenten zuiver zijn en geldig zijn, dus vaak voor drogredeenen. Maak een pro-&contra-lijst.

5. **Hoe wil je de presentatie afsluiten?**

Hierbij kun je denken aan een korte samenvatting van de argumenten en een conclusie. Net als de titel en de inleiding is het slot publiekgericht, dus zorg als het kan voor een "uitsmijter".

6. **Welke hulpmiddelen wil je gaan gebruiken?**

Bij de presentatie **moet** je gebruikmaken van PowerPoint of Prezi. Zorg ervoor dat je in je PowerPointpresentatie of Prezi niet te veel tekst op een dia zet. Je publiek moet luisteren, niet lezen. Op de dia's kun je kort de opbouw van je betoog geven; dat geeft de luisteraar wat houvast. Daarnaast kun je er zinvolle plaatjes, tabellen en grafieken opzetten.

7. **Maak een (voorlopig) spreeschema.**

Het is bij de presentatie niet toegestaan dat je een uitgeschreven tekst voor je hebt; je loopt dan immers het risico er een leesbeurt van te maken. Als het je toch lukt niet te gaan lezen, loop je het risico dat je niet snel kunt vinden waar je gebleven bent als je de draad kwijt bent geraakt. De bedoeling is dus dat je een 'spiekbriefje' maakt met **steekwoorden** of **kernwoorden** (maximaal 1 pagina op A4-formaat). Die woorden moeten wel zo duidelijk zijn, dat je meteen weet, wat je ermee bedoelt. Hier kun je natuurlijk het (verkorte) structuurschema uit 4 ook bij gebruiken (naast aanduidingen voor de inleiding en het slot).

In plaats van een spiekbriefje mag je ook een 'papieren' versie gebruiken van je PowerPoint, op voorwaarde dat je dia's inderdaad niet te veel tekst bevatten.

Afhankelijk van je keuze overhandig je vóór je presentatie een exemplaar van je spiekbriefje of een papieren versie van je PowerPoint aan de docent.

4.4 AANDACHTSPUNTEN

Hieronder vind je een opsomming van zaken die je moet vermijden in je presentatie.

1. De informatie

- **Verkeerd gekozen onderwerp**

Gevolg: het lijkt alsof iemand volkomen willekeurig een brok informatie gaat oplepelen, of je daar nu iets aan hebt of niet. Je publiek voelt zich niet aangesproken en heeft minder zin om te luisteren.

- **Saaie, willekeurige informatie (losse feitjes)**

Gevolg: je luisteraars verliezen het overzicht en kunnen niets met de informatie die jij verschaft; ze haken af, omdat ze niet weten waar ze op moeten letten; alles lijkt dan even (on)belangrijk. Zorg dus voor een goede structuur en voor een samenhangende inhoud. Je luisteraars moeten probleemloos de lijn van je verhaal vast kunnen houden en zullen dan ook veel makkelijker geboeid blijven door wat je hun te vertellen hebt;

- **Vrijwel uitsluitend bekende informatie**

De meerderheid van de luisteraars hoort niets nieuws en voor hen is de spreekbeurt niet interessant en dus overbodig. Je kunt je luisteraars verrassen met voor hen nieuwe anekdotes waarmee je je verhaal illustreert. Vaak wordt door zo'n illustratie direct duidelijk wat je aan het vertellen bent;

- **Veel te veel informatie**

Als je niet een keuze maakt en per se alles wilt vertellen, kan je publiek de enorme hoeveelheid niet bevatten in zo'n korte tijd. Na afloop zijn je luisteraars eerder overdonderd dan dat hun iets is bijgebleven.

2. Het presenteren

- **Voorlezen**

Het gevolg van voorlezen is dat je geen oogcontact hebt met je publiek en dat het zich ook niet aangesproken voelt. Bovendien leidt een voorleesbeurt onherroepelijk tot een onvoldoende cijfer;

- **Geen contact met je publiek**

Als je geen contact met je publiek zoekt - door hen persoonlijk aan te spreken, door oogcontact te zoeken -, lijkt het alsof je het verhaal niet aan hen vertelt. Het is dus niet de bedoeling dat je het verhaal vertelt tegen je docent, tegen je aantekeningen of tegen de vogels die buiten voorbij vliegen. Geef daarom ook geen commentaar op de PowerPoint of Prezi met je rug naar de groep.

- **Monotoon, opsommend en te snel/te langzaam praten**

Maak van je presentatie een levendig geheel door intonatie in je verhaal aan te brengen. Breng ook niet alles als een brij van informatie. Afwisseling in tempo & enkele – goedgeplaatste – pauzes verhogen de aantrekkelijkheid van je verhaal.

- **Spreeken zonder mimiek en ondersteunende gebaren**

Ook met behulp van de juiste gelaatsuitdrukking en de juiste gebaren - met name met je handen kun je wat dat betreft een heleboel - kun je de zeggingskracht en de amusementswaarde van je presentatie verhogen.

3. Het taalgebruik

- **Gebruik van schrijftaal (o.a. te lange zinnen)**

Als je de informatie voor je spreekbeurt uit allerlei bronnen op het internet haalt, is de verleiding groot dat je het taalgebruik van die geschreven bronnen gaat overnemen, van buiten gaat leren en ten overstaan van je publiek gaat reproduceren. Saai boekentaal die vaak elke aantrekkelijkheid van een presentatie wegneemt. Gevolg: het publiek haakt af en steekt weinig op van je verhaal.

- **Moeilijke woorden/begrippen**

Zeker in een literaire presentatie is het vaak onvermijdelijk om moeilijke woorden en begrippen te gebruiken. Probeer dat zo veel mogelijk te beperken en vergeet niet de moeilijke woorden en begrippen waar je niet omheen kunt, goed uit te leggen.

4. De PowerPoint of Prezi

- **Te veel illustratie**

Het is de bedoeling dat het verhaal dat jij gaat vertellen, je publiek boeit. De PowerPoint of Prezi die jouw presentatie moet ondersteunen, is daar een belangrijk middel bij. Met behulp van afbeeldingen, stukken tekst en geluids- en filmfragmenten kun je je voorstelling verlevendigen. Dat materiaal mag echter niet je verhaal in de schaduw stellen. Dat verhaal is waar het om gaat.

Indien je spreektijd door een overdaad aan illustratie te gering is, zal dat ook zeker leiden tot aftrek van punten.

- **Een verhaal bij de plaatjes in plaats van andersom**

Zoals dat vroeger ging als de dia's van een vakantie werden vertoond, vertellen veel leerlingen alleen maar iets bij de plaatjes die ze de revue laten passeren. Het is de bedoeling dat de plaatjes een aanvulling vormen op het verhaal en niet andersom.

- **Geen toelichting bij de illustraties**

Vergeet niet uit te leggen wat de plaatjes die je laat zien, bijdragen aan je presentatie. Leg uit en wijs zo nodig ook dingen aan. Dat moet je natuurlijk ook doen op het moment dat dat belangrijk is binnen je verhaal. Dus niet eerst alles vertellen en dan pas de plaatjes laten zien. Verhaal en PowerPoint moeten een geheel vormen.

4.5 VOORBEELDEN VAN STELLINGEN

Let op! Je mag de stelling die je kiest, ook omdraaien. Je moet namelijk altijd een stelling kiezen waar je het mee eens bent.

Voorbeeld

Je mag van stelling 8 maken: 'Het wettelijk rookverbod voor alle horecagelegenheden moet blijven bestaan'.

1. Betere hogescholen en universiteiten mogen een hoger schoolgeld vragen
2. Nederland moet immigranten van buiten de EU selectiever toelaten
3. Kinderen van afgewezen asielzoekers hebben recht op onderwijs
4. Het is terecht dat schoolboeken helemaal gratis zijn
5. Islamitisch onderwijs is slecht voor de integratie
6. Rijke ouders moeten in de toekomst meer bijdragen aan de AOW dan arme ouders
7. Mensen die meer verdienen, moeten hogere ziektekostenpremies betalen
8. Het wettelijk rookverbod voor alle horecagelegenheden moet worden opgeheven
9. Het moet eenvoudiger worden werknemers te ontslaan
10. Er moet een algemene belastingverlaging komen
11. De hoogte van de huurprijzen moet aan de markt worden overgelaten
12. Turkije moet een volwaardig lid worden van de EU

13. De oplossing van het fileprobleem is niet meer wegen bouwen, maar investeren in het openbaar vervoer
14. De bio-industrie moet over 10 jaar zijn afgeschaft
15. In Nederland mogen nieuwe kerncentrales komen
16. Alle coffeeshops moeten worden gesloten
17. Er moeten hogere straffen komen om criminaliteit tegen te gaan
18. We moeten accepteren dat terrorismebestrijding ten koste gaat van onze vrijheden
19. In Nederland moet een referendum gehouden worden als de bevolking dat wil
20. Nederland moet niet langer deelnemen aan de ontwikkeling van het gevechtsvliegtuig JSF
21. Ontwikkelingshulp moet worden verminderd
22. De schulden van de ontwikkelingslanden moeten worden kwijtgescholden
23. Kinderopvang moet gratis worden
24. Hoe meer mensen verdienen, hoe minder kinderbijslag ze moeten krijgen
25. Homostellen mogen geen kinderen adopteren
26. Porno en geweld op het internet moeten worden tegengegaan
27. De overheidsuitgaven voor kunst en cultuur moeten worden verdubbeld
28. Burgers moeten de minister-president kiezen
29. De kinderbijslag moet omhoog
30. Als je thuiszorg hebt, moet je daaraan meebetalen
31. Het gebruik van hasj en andere softdrugs moet volledig worden gelegaliseerd
32. Iedereen mag zeggen wat hij wil, ook al is dat kwetsend voor anderen
33. Een leraar op een school met veel kinderen met een taalachterstand moet meer verdienen dan een leraar op een gewone school
34. Christelijke en islamitische scholen moeten leerlingen kunnen weigeren
35. De regering betaalt nu mee aan drie publieke zenders. Een van die zenders moet weg
36. Euthanasie moet mogelijk blijven
37. Iedereen moet voor zijn overlijden duidelijk maken of hij zijn organen al dan niet wil afstaan aan zieke mensen
38. Schiphol moet blijven groeien
39. Er moeten meer wegen komen om de files te bestrijden
40. De rechten van dieren moeten in de grondwet komen

4.6 BEPALING VAN HET CIJFER

Structureren	maximaal 30 punten
<ul style="list-style-type: none"> • inleiding en slot<ul style="list-style-type: none"> ◦ functioneel ◦ aantrekkelijk • stelling geponeerd • inleiding-kern-slot	
Argumenteren	maximaal 20 punten
<ul style="list-style-type: none"> • argumentatietechniek /geldigheid	
Presenteren	maximaal 40 punten
<ul style="list-style-type: none"> • volume/articulatie • tempo/intonatie • enthousiasme/humor • houding/contact/mimiek	
Hulpmiddelen	maximaal 10 punten
totaal	maximaal 100 punten
Aftrek	
<ul style="list-style-type: none"> • lengte • taalgebruik	

5. MODULE LITERATUUR

5.1 INLEIDING

Dit jaar ga je een schoolexamen Literatuur doen, het zogenaamde ' mondeling'. In de vierde klas heb je vier boeken gelezen en de daarbij behorende verslagen in je leesdossier verzameld. Het is de bedoeling dat je ook dit jaar 4 literaire werken gaat lezen en dat je daar ook verslagen van maakt. Ook maak je dit jaar kennis met poëzie en ook daarover maak je een verslag.

In het derde trimester staat er een mondeling op het programma over alle boeken die jij in de loop van de laatste twee jaar hebt gelezen. Daarbij hoort ook de poëzie waar je je dit jaar mee hebt beziggehouden en eventueel het middeleeuwse boek dat je in de vierde klas gelezen hebt.

5.2 DE LITERATUURLIJST

Op je literatuurlijst moeten de volgende gegevens staan, in de hieronder vermelde volgorde:

- (Eventueel eerst de gegevens van het literaire werk uit de middeleeuwen en vervolgens de gegevens van de 7 literaire werken van na 1916)
- De gegevens van de 8 literaire werken van na 1916
- Na elke titel de gegevens van de bij die werken gelezen recensies (dit geldt alleen voor de moderne boeken)

De lijst moet in het bekende lettertype met de bekende lettergrootte en met inachtneming van de bekende regelafstand worden opgemaakt.

Bovenstaande resulteert in de volgende lay-out:

1. auteur	-	titel boek (vet)
		serie, uitgeverij, plaats, jaartal, gebruikte druk
2. auteur (vet)	-	titel boek (vet)
		serie, uitgeverij, plaats, jaartal, gebruikte druk
auteur artikel 1 (vet)	-	titel artikel (vet)
		bron (krant, tijdschrift), datum
auteur artikel 2 (vet)	-	titel artikel (vet)
		bron (krant, tijdschrift), datum
3. auteur (vet)	-	titel boek (vet)
		serie, uitgeverij, plaats, jaartal, gebruikte druk
auteur artikel 1 (vet)	-	titel artikel (vet)
		bron (krant, tijdschrift), datum
auteur artikel 2 (vet)	-	titel artikel (vet)
		bron (krant, tijdschrift), datum

Een voorbeeld:

- anoniem** - **Mariken van Nieumeghen**
Tekst en vertaling, uitgeverij Taal en Tekon,
Leeuwarden, 2005, achtste druk
- Gerard Reve** - **De avonden**
De Grote Lijsters, Wolters-Noordhoff BV, Groningen,
1992
- L. Vandenhoute** - **Een ingehouden oerkreet**
De Morgen, 2006
- A. v. Benthem Jutting** - **De avonden: bominslag die ook nu nog
steeds naklinkt**
Het Parool, 1972

Omdat je nogal wat gegevens moet vermelden bij de gelezen boeken en recensies en die gegevens achteraf soms moeilijk te achterhalen zijn, is het belangrijk dat je die ook vermeldt in je leesverslag.

Op de dag dat je je poëzieverslag inlevert – zie de studiewijzer –, moet je ook je literatuurlijst **in tweevoud** aan je docent overhandigen. Een ervan is voor hem, de andere blijft in het dossier.

5.3 DE LEESVERSLAGEN

In de vierde klas heb je je vooral beziggehouden met het lezen van moderne literatuur. Dat is dit jaar ook het geval. Je gaat dit jaar vier boeken lezen en analyseren die in de 20ste of 21ste eeuw geschreven zijn. Je moet daarvoor vier keer een keuze maken uit de keuzelijst die je verderop in deze syllabus tegenkomt. Het kiezen van andere boeken is in principe niet toegestaan, maar in overleg met de docent kan in uitzonderlijke gevallen van dit principe afgeweken worden.

Voor het maken van een leesverslag van een modern boek krijg je een model aangeboden. Het is belangrijk dat je zo accuraat mogelijk de aanwijzingen opvolgt, die je daarin tegenkomt. Goede leesverslagen verhogen de kans aanzienlijk dat je in de 5^e klas een succesvol mondeling aflegt. In die verslagen moet je jouw analyses neerleggen van de werken die je in de loop van de komende twee jaar zult lezen en hoe nauwgezet en diepgaander de analyses, hoe groter de kans van slagen tijdens het SE. Als jij de kantjes eraf loopt, krijg je daarvoor uiteindelijk de rekening gepresenteerd.

5.4 HET LEESVERSLAG MODERNE LITERATUUR

Een leesdossier bestaat o.a. uit 8 boekverslagen (en een poëzieverslag) die boeken uit de 20ste en/of 21e eeuw behandelen. Daarnaast kan het zijn dat er een verslag van een middeleeuws boek inzit, dat je in de vierde klas hebt gelezen. In dat geval zijn er maar 7 moderne boekverslagen. Je mag voor die moderne boeken hooguit één keer een keuze maken voor twee boeken van dezelfde schrijver. Van de moderne boeken moet een verslag gemaakt worden volgens een vast model. De eisen die aan die verslagen worden gesteld, zijn neergelegd in onderstaand overzicht:

INHOUD:

1 **voorblad** met

- auteur
- titel
- (linksonder) je naam, naam school & klas
- (eventueel een afbeelding ter illustratie)

2 **gegevens literaire werk:**

- auteur
- titel
- uitgeverij
- plaats van uitgave
- jaartal van uitgave
- (eventueel) serie (bijv. Grote Lijsters)
- gebruikte druk

3 **gegevens gelezen recensies**

- auteur
- titel
- bron (bijvoorbeeld krant)
- datum van verschijnen

4 **samenvatting**

Vat het verhaal samen in ongeveer 500 woorden, waarin vooral begin, hoogtepunt en afloop worden belicht. Je mag ook een samenvatting van het internet 'plukken'. Advies: neem een lange samenvatting: dat is handig in de eindexamenklas als je je gaat voorbereiden op je mondeling.

5 **essayistisch ervaringsverslag**

Schrijf een met goede argumenten onderbouwd essay van 600 à 750 woorden waarbij je ingaat op je verwachtingen vooraf, je gedachten en gevoelens tijdens het lezen en je mening achteraf. Maak gebruik van voorbeeldsituaties en citaten om je mening te ondersteunen. Het essay moet verder onder andere een bespreking inhouden van personen, thematiek en maatschappijbeeld. (zie verderop in deze syllabus)

6 **recensiebespreking**

Zoek twee recensies die geschreven zijn over het door jou gelezen literaire werk. Recensies zijn te vinden in de mediatheek van de Wolfert en in de bibliotheek in de stad (beide beschikken over Literom, een zeer uitgebreide verzameling van recensies). Verder kun je natuurlijk op het internet terecht (o.a. op de sites van kranten als *de Volkskrant* en de *NRC*). Die recensies zijn belangrijk: ze laten zien hoe een professional (want dat is een recensent) denkt over het boek dat jij gelezen hebt. De informatie die in de recensies te vinden is, kun je leggen naast de mening en de argumenten die jij in je essay hebt verwoord. Wellicht levert dat nieuwe inzichten op.

Tip: lees niet eerst de recensies en daarna het boek. Vorm eerst je eigen mening voordat je kennis neemt van die van anderen.

Het is de bedoeling dat je van die recensies en soort samenvatting maakt, waarin je bespreekt of de auteur van de recensies positief of negatief is over het door hem besproken boek. Verder moet je aangeven welke argumenten hij daarvoor gebruikt en of je het eens bent met die mening en argumenten (inclusief motivatie).

Let op! Je moet een kopie van de verwerkte recensies samen met je leesverslag inleveren.

VORM VAN DE PAPIEREN VERSIE

1. Elk verslag moet op blanco A4-papier worden afgedrukt;
2. Het gehele leesdossier – en dus ook de leesverslagen – hebben zoals eerder in de syllabus aangegeven, een voorgeschreven lay-out. Elk verslag moet op dezelfde wijze worden vormgegeven;
3. De pagina's moeten worden genummerd;
4. Alles moet worden opgeslagen in een 23-rings multomap (het leesdossier).

5.5 HET POËZIEVERSLAG

In de vijfde klas krijg je, waarschijnlijk voor de eerste keer, te maken met het begrip 'poëzie'. We vragen je in de vijfde een verslag te maken over poëzie. Je docent zal je daarin natuurlijk wel begeleiden. Je verslag moet bestaan uit de volgende onderdelen:

- A. Een verslag van de in de klas behandelde gedichten:
  - 1. Levi Weemoedt – Angel Dust
  - 2. Rutger Kopland – Johnson Brothers LTD
  - 3. Willem Elsschot – Het Huwelijk

- B. Een eerste reactie op het gedicht van Bert Schierbeek en op het gedicht van Cees Buddingh. Je moet zowel reageren op de inhoud als op de vorm.

- C. Een zelf gemaakte analyse van de volgende gedichten:
  - 1. Acda & De Munnik – Niet of nooit geweest
  - 2. Sadik Kayalar – Meeuwengezicht
  - 3. Marie Vasalis – Afsluitdijk

Deze gedichten zijn als bijlage toegevoegd. Voor de analyse kan gebruik gemaakt worden van het begrippenapparaat.

In deze analyse moeten de volgende drie onderdelen verwerkt zijn:

- a) de vorm (strofenbouw, rijm, beeldspraak en stijlfiguren)
  - b) de inhoud (samenvatting, thema, hoofdgedachte en titelverklaring)
  - c) eigen mening
-
- D. Een essay over poëzie in het algemeen en over de geanalyseerde gedichten in het bijzonder (ongeveer 500 woorden).

GEDICHTEN MET VRAGEN

LEVI WEEMOEDT - ANGEL DUST

Een blij gerucht streek neer op 't schoolplein, voor de les:

Er zou een middel zijn dat droefheid kon bezweren,
faalangst en minderwaardigheidscomplex

Wie het gebruikte sloeg aan 't fluiten onder 't leren.

- 5 Ik leefde toen al niet geheel gespeend van zorgen
en kreeg de pretmachine maar moeizaam aan de praat:
'k had er wel oren naar, details bleven verborgen,
maar 't tovergoedje had een korrelige staat.

- 10 Er brak een tijd aan van verwoed experimenteren
- waarvoor als dank op school een klas teruggezet-:
al wat maar korrels had, kon vreugde produceren.
Ik beet en knabbelde op zoek naar dikke pret.

- 15 O, 'k kauwde zelfs een nachtlang Tovo's vogelzaad,
Wachtte gespannen op het eerste ochtendgloren
maar constateerde 's morgens tegen dageraad:
ik kwinkeleerde klaaglijker dan ooit tevoren.

Vragen bij 'Angel Dust' van Levi Weemoedt:

1. Geef nauwkeurig aan n.a.v. welke zaken een verklaring volgt na de dubbele punt in de regels 1, 10 en 15.
2. Wat voor beeldspraak is:
  - a. Een blij gerucht streek neer (r. 1)
  - b. De pretmachine (r. 6)
  - c. Regel 6Motiveer je antwoorden.
3. Welke stijfijguur tref je aan in:
  - a. Niet geheel gespeend van zorgen (r. 5)
  - b. Als dank (r. 10)

- c. Kwinkeleerde klaaglijker (r. 16)
- d. Regel 16

Motiveer je antwoorden.

- 4.
  - a. Uit welk woord in de eerste strofe blijkt dat het om een gerucht gaat?
  - b. Door welk woord in de derde strofe wordt dat nogmaals uitgedrukt?
  - c. Uit welke regel blijkt definitief dat het om een gerucht gaat?
- 5.
  - a. Waarom wordt het woord fluiten (r. 4) gebruikt en niet een ander woord dat blijheid/vreugde uitdrukt?
  - b. Geef twee redenen waarom de ik-figuur juist vogelzaad kauwt (r. 13).
- 6. Geef de betekenis in deze tekst van:
  - a. Regel 5
  - b. Regel 6 (figuurlijk)
  - c. Regel 14 (figuurlijk)
- 7.
  - a. Geef twee voorbeelden van alliteratie
  - b. Wat voor soort eindrijm wordt in dit gedicht gebruikt?
  - c. Wat is de naam van de eerste en de laatste strofe?
- 8.
  - a. Wat is het thema van dit gedicht?
  - b. Probeer een verklaring voor de titel te geven.
  - c. Wat is de idee, de achterliggende gedachte?

RUTGER KOPLAND - JOHNSON BROTHERS LIMITED

- Vroeger toen mijn vader nog groot was,
in de uitpuilende zakken van zijn jas
gevaarlijk gereedschap, in zijn pakken
de geuren van geplozen touw en lood,
5 achter zijn ogen de onbegrijpelijke wereld
van een man, een gasfitter eerste klas
zei moeder, hoe anders heb ik mij moeten
voelen vroeger toen hij de deuren sloot
voor haar en mij.
- 10 Nu is hij dood, ben ik ineens zo oud als
hij, blijkt tot mijn verbazing dat ook in hem
verval was ingebouwd. In zijn agenda zie ik
afspraken met onbekenden, aan zijn muur
kalenders met labyrinten van gasleidingen,
15 op de schoorsteen het portret van
een vrouw in Parijs, zijn vrouw, de onbegrijpelijke
wereld van een man.
- Kijkend in het porseleinen fonteintje uit
de dertiger jaren met de twee lullige leeuwen:
20 Johnson Brothers Ltd, hoog in het dood-
stille huis het droevige sloffen van moeder,
Jezus Christus vader, komen de tranen
om nu en om toen, vloeien ze samen
in het lood van de zwanenhals,
25 niet meer te scheiden van de druppels
uit het koperen kraantje met cold.

Vragen bij 'Johnson Brothers limited' van Rutger Kopland

1.
  - a. Regel 1 lijkt vreemd. Die regel bevat een paradox. Leg dat uit
  - b. Welke stijfijguur vind je ook nog in regel 1?

2.
  - a. Wat betekent *achter zijn ogen* (r. 5)?
  - b. Wat betekent *toen hij de deuren sloot* (r. 8)?
  - c. Wat voor beeldspraak bevat *toen hij de deuren sloot voor haar en mij* (r. 8-9)?

3.
  - a. Waarom wordt het woord *vroeger* (r. 1) herhaald in regel 8?
  - b. Uit welk woord blijkt dat de ik-figuur niet meer precies weet hoe anders (r. 7) hij zich vroeger voelde?

4. Strofe 1 en 2 vormen een tegenstelling.
  - a. Noem de twee bijwoorden die deze tegenstelling uitdrukken.
  - b. Hoe kun je de tegenstelling tussen die twee strofen ook merken?

5.
  - a. Door welk woord worden de drie zinnestjes van r. 10 – 12 verbonden?
  - b. Verklaar ook (r. 11).

6.
  - a. Verklaar op twee manieren *verval* (r. 12).
  - b. *Een vrouw uit Parijs, zijn vrouw* (r. 15-16) is op twee manieren uit te leggen. Welke?

7.
  - a. Welke functie heeft strofe 3 ten opzichte van strofe 1 en 2?
  - b. Uit welke regel in strofe 3 blijkt dat het duidelijkst?

8.
  - a. Welke drie woorden in strofe 3 laten zien hoe de ik-figuur zich voelt?
  - b. Welke stijfijguur tref je aan in r. 19? Leg je antwoord uit.

9.
  - a. Geef het duidelijkste voorbeeld van enjambement.
  - b. Geef drie duidelijke gevallen van alliteratie.
  - c. Welke rijmsoort tref je aan in r. 7-8.

10.
  - a. Wat is het thema van dit gedicht?
  - b. Probeer de titel te verklaren.
  - c. Wat zou de idee zijn?

WILLEM ELSSCHOT – HET HUWELIJK

Toen hij bespeurde hoe de nevel van den tijd
In d'ogen van zijn vrouw de vonken uit kwam doven,
haar wangen had verweerd, haar voorhoofd had doorkloven,
toen wendde hij zich af en vrat zich op van spijt.

5 Hij vloekte en ging te keer en trok zich bij den baard
en mat haar met den blik, maar kon niet meer begeren,
hij zag de grootste zonde in duivelsplicht verkeren
en hoe zij tot hem opkeek als een stervend paard.

10 Maar sterven deed zij niet, al zoog zijn helse mond
het merg uit haar gebeente, dat haar tóch bleef dragen.
Zij dorst niet spreken meer, niet vragen of niet klagen,
en rilde waar zij stond, maar leefde en bleef gezond.

15 Hij dacht: ik sla haar dood en steek het huis in brand.
Ik moet de schimmel van mijn stramme voeten wassen
en rennen door het vuur en door het water plassen
tot bij een ander lief in enig ander land.

20 Maar doodslaan deed hij niet, want tussen droom en daad
staan wetten in den weg en praktische bezwaren,
en ook weemoedigheid, die niemand kan verklaren,
en die des avonds komt, wanneer men slapen gaat.

Zo gingen jaren heen. De kindren werden groot
en zagen dat de man die zij hun vader heetten,
bewegingloos en zwijgend bij het vuur gezeten,
een godvergeten en vervaarlijke' aanblik bood.

Vragen bij Het huwelijk van Willem Elsschot

VORM:

1.
  - a. Hoe heet de in dit gedicht gebruikte strofe?
  - b. Hoe heet het hier consequent volgehouden rijnschema?
  - c. Noem drie (3) duidelijke alliteraties.

2.
  - a. Geef twee (2) voorbeelden van elisie.
  - b. Geef de regelnummers van het sterkste geval van enjambement.

3. Geef een voorbeeld van een:
  - a. enumeratie
  - b. hyperbool
  - c. tegenstelling
  - d. sarcasme

4. Welke vorm van beeldspraak vind je in...?
  - a. "nevel van de tijd" (r.1)
  - b. "duivelsplicht" (r. 7)
  - c. "als een stervend paard" (r. 8)
  - d. "zijn helse mond" (r. 9)

5. Waarnaar verwijst: "Zo" (r. 21)?

INTERPRETATIE:

6. Met welke regel(s) vormt "maar sterven deed zij niet" (r. 9) een tegenstelling?
7. Zeg met eigen woorden "al zoog...bleef dragen" (r.9/10).
8. Uit welk woord blijkt nog enig gevoel van de man voor de vrouw?
9. Waarom zou de dichter het woordje men (r.20) gebruikt hebben?
10. Wat is het thema?
11. Geef in maximaal twee (2) regels de idee weer van dit gedicht.

B. EEN EERSTE REACTIE

I Ik ben de blauwbilgorgel,
Mijn vader was een porgel,
Mijn moeder was een porulan,
Daar komen vreemde kind'ren van.
Raban! Raban! Raban!

Ik ben een blauwbilgorgel
Ik lust alleen maar korgel,
Behalve als de nachtuil krijst,
Dan eet ik riep en rimmelrijst.
Rabijst! Rabijst! Rabijst!

Ik ben een blauwbilgorgel,
Als ik niet wok of worgel,
Dan lig ik languit in de zon
En knoester met mijn knezidon.
Rabon! Rabon! Rabon!

Ik ben een blauwbilgorgel
Eens sterf ik aan de schorgel,
En schrompel als een kriks ineen
En word een blauwe kiezelsteen.
Ga heen! Ga heen! Ga heen!

(Cees Buddingh)

II ik denk
als het regent
laat ze niet nat worden
en als het stormt
vat ze geen kou
en ik denk ook
dat dat denken
niet helpt
want je wordt nooit meer
nat noch vat je een kou
want het regent
noch waait ooit
meer voor jou

(Bert Schierbeek)

C. EEN EIGEN ANALYSE

Acda en De Munnik – Niet of nooit geweest

Ik zie twee mensen op het strand
Vlakbij het water, hand in hand
De zon zakt, ze zwijgen van geluk
Ik ken haar net, want dat ben jij
Ze lacht naar hem, hij lijkt op mij
Maar dat kan niet (want) ik maak alles stuk

Ik kan die jongen toch nooit zijn
Die rust, die liefde, niets voor mij
Maar waarom lijkt het dan toch zo vertrouwd?
Ik heb je lief, zoals je ziet
Maar ergens klopt er hier iets niet
Ik draag een ring maar 'k heb jou nooit getrouwd

Ik ben mezelf niet
Of al die jaren nooit geweest
Ik ben de gangmaker op het verkeerde feest
Ik ben mezelf niet of nooit geweest

Ik zie twee mensen, ze gaan staan
Ze draait zich om, we moeten gaan
Kijk in haar ogen en zie de zelfde pijn
Twee mensen eerder al verbonden
Al die verliefdheid, wat een zonde
We zijn het allebei maar willen het niet zijn

Ik ben mezelf niet
Of al die jaren nooit geweest
Ik ben de gangmaker op het verkeerde feest
Ik ben mezelf niet of nooit geweest

Oh, laat het de zon zijn
Oh laat het het strand zijn
Laat het de zee zijn
Laat mij iets doen nu
Waardoor je mij nooit meer wilt zien

Laat het het zout zijn
Laat het mijn allerdomste fout zijn
Nooit meer vergeten
Dit nooit meer vergeten bovendien

Sadik Kayalar – Meeuwengezicht

Ik
De kapitein van een papieren boot
Vandaar zien vrienden mij
Altijd praten met een meeuw.

Naast haar bed kon ik niet lachen
Daardoor weet mijn moeder
Niets van de kuil in mijn rechterwang
Wanneer de medicijnen op de tafel
Zich vermenigvuldigden
Werd ik blij
Omdat de toren die ik maakte
Van de dozen hoger werd

En ik wist niet
Dat de kleurigheid in mijn moeders leven
Alleen maar bestond
Uit in vakjes gezette jampotten

Heb ik hem bewust niet meegenomen
De kuil die je hoofd
In je kussen achterliet

Ik vertrouwde eigenlijk op onze band
Als op de juistheid van de klok op een station
Of in een haven

Mijn moeder verliet mij ook
Zoals jij
Vandaar heb ik het teken op mijn buik

Er stonden bloempotten in het venster
Die naar de haven keken
En daartussen
Een moeder met een meeuwengezicht

De zee in de haven
Is net een braaf kind naast zijn moeder
Maar van binnen wil hij uitgaan
En op de straat een golf worden

Door de deur die we met zijn tweeën door konden
Toen we kinderen waren
Pas ik vandaag niet meer
Wordt iemand eenzamer
Als hij groeit

Zonder de schil eraf te halen
Kon ik een appel niet schillen
En ik kon ook geen van mijn wonden genezen
Maar ik kon niet boos worden op de appelworm

Want ik was degene
Die zijn nest kapot maakte

Ik dacht
Dat de deksels van de riolering
Spaarpotten waren
En ik stopte mijn zakgeld er altijd in
Daarom moet ik van de zee veel krijgen

Marie Vasalis – Afsluitdijk

De bus rijdt als een kamer door de nacht
de weg is recht, de dijk is eindeloos,
links ligt de zee, getemd maar rusteloos
wij kijken uit, een kleine maand schijnt zacht

Vóór mij de jonge pas geschoren nekken
van twee matrozen, die bedwongen gapen
en later, na een kort en lenig rekken,
onschuldig op elkanders schouders slapen.

Dan zie ik plots, als waar 't een droom, in 't glas (waar = was)
ijl en doorzichtig aan de onze vastgeklonken,
soms duidelijk als wij, dan weer in zee verdronken
de geest van deze bus; het gras
snijdt dwars door de matrozen heen.
Daar zie ik ook mezelf. Alleen
mijn hoofd deint boven het watervlak,
beweegt de mond als sprak
het, een verbaasde zeemeermin.
er is geen einde en geen begin
aan deze tocht, geen toekomst, geen verleden,
alleen dit wonderlijk gespleten lange heden.

BEGRIPPENAPPARAAT BIJ DE ANALYSE VAN POËZIE	
STROFE	een wat betreft vorm zowel als inhoud samenhangend stel versregels; een gedicht bestaat dus uit één of meer strofen.
distichon	2 regels
terzet (of terzine)	3 regels
kwatrijn	4 regels
RIJM: KLANK	overeenkomst van klanken in beklemtoonde lettergrepen
volrijm	klinkers en medeklinkers rijmen: leven - geven, diep - liep
assonantie	alleen klinkerrijm : diep - lief
alliteratie	beginletterrijm (medeklinkers): paal en perk
RIJM: PLAATS	de plaats waar de rijmende klanken in de strofe staan
beginrijm	eerste woorden van opeenvolgende regels rijmen: Bruisende zalen ..... Ruisende rokken....
middenrijm	rijm in het midden van twee opeenvolgende regels <i>'t Is niet 'tgeld dat zorgen baart, En het geweld blijft onverklaard...</i>
binnenrijm	binnen één regel: "suffige meisjes eten lekkende ijsjes "
dubbelrijm	2 klanken in een regel rijmen op 2 klanken van de voorafgaande regel <i>Een oude man uit Gaasterland die nam een glazen vaas ter hand en sloeg niet zonder tegenzin zijn lieve vrouw de schedel in</i>
eindrijm	laatste woorden van opeenvolgende regels (het meest voorkomende type!!) ..... kinderen ..... hinderen
mannelijk eindrijm	laatste lettergreep van de laatste woorden van opeenvolgende regels ..... lomp ..... stomp
vrouwelijk eindrijm	de op een na laatste lettergreep van de laatste woorden van

	<p>opeenvolgende regels (daarna volgt nog een onbeklemtoonde lettergreep)</p> <p>.....leven</p> <p>.....geven</p>
RIJM: SCHEMA	<p>volgorde van de eindrijmwoorden, aan te geven met letters en altijd te beginnen met een a.</p>
slagrijm	<p>aaaa .....dopen</p> <p>.....kopen</p> <p>.....verkopen</p> <p>.....lopen</p>
gepaard rijm	<p>aabb .....liefde</p> <p>.....griefde</p> <p>.....straalde</p> <p>.....faalde</p>
gekruist rijm	<p>abab .....doren</p> <p>.....man</p> <p>.....voren</p> <p>.....kan</p>
omarmend rijm	<p>abba .....mond</p> <p>.....graven</p> <p>.....draven</p> <p>.....grond</p>
gebroken rijm	<p>abcb of abac .....gekooide</p> <p>.....halmen</p> <p>.....tooide</p> <p>.....bruiden</p>
METRUM	<p>regelmatige afwisseling van beklemtoonde en onbeklemtoonde lettergrepen in één regel. <u>Alleen</u> beklemtoond – onbeklemtoond; <u>niet</u> hoog – laag, langzaam – snel. Metrisch voorlezen (scanderen) komt heel onnatuurlijk over</p> <p><i>Hoe gró / ter géést, / hoe gró / ter béést</i> (regelmatig één om één)</p>
RITME	<p>onregelmatige, natuurlijke, afwisseling van beklemtoonde en onbeklemtoonde lettergrepen. Als je een gedicht ritmisch voorleest komt dat natuurlijk over. Ook het tempo en de intonatie spelen een rol, niet</p>

	<p>alleen de klemtoon.</p> <p><i>Waar ik níet tégen kán, is een jong sláplantje, Daar word ik nou toch zó dróevig ván</i></p>
enjambement	<p>het doorlopen van een zin in een volgende regel:</p> <p><i>Zo kwamen zij in het paleis, de avond viel, dat hou je niet tegen, maar terstond ontstak het prinsesje opnieuw de zon",</i></p>
elisie	<p>weglaten van een onbeklemde lettergreep om het metrum te kunnen volhouden:</p> <p><i>eind'loos, nauw'lijks</i></p>
BEELDSPRAAK:	<p>hetgeen men bedoelt te zeggen, wordt vervangen door of vergeleken met iets anders, een beeld.</p>
1. METAFOREN	<p>beeldspraak op basis van overeenkomst: beeld en 'de werkelijkheid', het verbeelde lijken op elkaar</p>
metafoor	<p>ALLEEN HET BEELD</p> <p>het beeld vervangt dat wat men bedoelt:</p> <p><i>Dat varken eet z'n spaghetti met zijn handen Het is een rund dat met vuurwerk stunt</i></p>
vergelijking met 'als' of 'alsof	<p>BEELD EN WERKELIJKHEID</p> <p><i>Die sumoworstelaar is zo sterk als een beer</i></p>
personificatie	<p>het toekennen van een menselijke eigenschap aan een object</p> <p><i>Het gevaar loert om de hoek</i></p>
2. METONYMIA	<p>een voor iedereen herkenbaar verband dat NIET berust op overeenkomst.</p>
pars pro toto/ deel-geheel	<p>je noemt een deel, maar bedoelt het geheel:</p> <p><i>Even de neuzen tellen</i></p>
totem pro parte/ geheel-deel	<p>het geheel wordt genoemd, maar het deel (de delen) wordt (worden) bedoeld: Nederland verloor met 2 - 0 de bus begon luid te zingen.</p>
andere verbanden	<p>product - maker: <i>Zij hebben een Van Gogh gekocht</i> voorwerp – inhoud: <i>Geef mij ook maar een bakkie</i> enzovoort</p>
3. SYMBOLEN	<p>beelden die vaker – dan in één bepaald gedicht – gebruikt worden in</p>

	dezelfde betekenis. Voorwerpen, dieren, wezens enzovoorts met een vaak vaste, diepere betekenis
cultuurgebonden symbolen	symbolen die gelden voor een bepaalde cultuur. Bijvoorbeeld: klompen, tulpen en molens zijn symbolen die horen bij Nederland
universele symbolen	symbolen die over de hele wereld in een bepaalde betekenis bekend zijn. De leeuw als koning der dieren, de duif als symbool van de vrede en rood als de kleur van de liefde
individuele symbolen	symbolen die horen bij een bepaalde schrijver en die vaak als een rode draad door zijn werk lopen. Jan Wolkers: littekens, giftige planten, stervende dieren en andere vormen van verval.
STIJLFIGUREN	een afwijkende manier van zeggen, van taalgebruik, met het doel een bepaald effect bij de luisteraar/lezer te bewerkstelligen. (meestal nadruk)
inversie	omkering van onderwerp en persoonsvorm: effect: accentuering van het voorgaande zinsdeel: <i>Sterren zoek ik, geen planeten...</i>
repetitio	woordherhaling: allen heetten Peter allen konden werken allen hadden hun moeder lief
parallisme	gelijke zinsopbouw: Moorden heeft hij nooit gewild, jagen heeft hij nooit geleerd, oogsten heeft hij lief
enumeratie	opsomming: Ali, Kemal en Sanela liepen door de lange lindenlaan.
retorische vraag	vraag waarop het antwoord voor iedereen duidelijk is: Wie wenst er niet het beste voor zijn kinderen?
paradox	schijnbare tegenstelling: De stilte was hoorbaar
understatement	opzettelijke afzwakking van iets geweldigs: (voltreffer van grote afstand:) Hmm... aardig schot!
eufemisme	verzachting, meestal om emotionele redenen: Zijn heengaan heeft veel verdriet teweeggebracht.

hyperbool	overdrijving : <i>Het is om je dood te lachen.</i>
ironie	goedmoedige spot (maakt gebruik van alle soorten stijffiguren)
sarcasme	harde, enigszins kwetsende spot: Jij...denken? Dat moet je aan een paard overlaten; dat heeft een veel groter hoofd dan jij!
cynisme	spottende uiting van totaal ongeloof in het goede: <i>Of er ooit vrede zal zijn? Jawel...als de mensheid is uitgestorven!</i>
antithese	tegenstelling: goed – slecht ; groot – klein
pleonasme	(vaak) overbodig woordgebruik; één woord is een eigenschap van een ander en is een andere woordsoort: rood bloed (bvn en zn)
tautologie	twee woorden van dezelfde betekenis én woordsoort: nooit en te nimmer

5.6 KEUZELIJST MODERNE NEDERLANDSE LITERATUUR

4	Thomas van Aalten	Sneeuwbeeld (2000)
4	Thomas van Aalten	Sluit ramen en deuren (2003)
4	Thomas van Aalten	Coyote (2006)
4	Kader Abdolah	De reis van de lege flessen (1997)
45	Kader Abdolah	Het huis van de moskee (2006)
45	Kader Abdolah	Spijkerschrift (2000)
45	Kader Abdolah	De Koning (2011)
4	Clark Accord	De koningin van Paramaribo (1999)
45	Karin Amatmoekrim	Het gym (2011)
45	Ton Anbeek	De gemeenschap (1987)
45	Ton Anbeek	Een ander leven (1991)
4	Robert Anker	Hajar en Daan (2007)
4	René Appel	Geweten (2000)
45	Khadya Arib	Couscous op zondag (2009)
45	Frank Martinus Arion	Dubbelspel (1973)
4	Kees van Beijnum	Dichter op de Zeedijk (1995)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

4	Kees van Beijnum	Oesters van Nam Kee (2000)
45	Kees van Beijnum	Paradiso (2008)
4	Kees van Beijnum	Een soort familie (2010)
45	Abdelkader Benali	Bruiloft aan zee (1997)
45	Abdelkader Benali	De langverwachte (2002)
45	Mohammed Benzakour	Yemma (2013)
4	J. Bernlef	Sneeuw (1973)
4	J. Bernlef	Meeuwen (1975)
45	J. Bernlef	Onder ijsbergen (1981)
45	J. Bernlef	Hersenschimmen (1985)
45	J. Bernlef	Publiek geheim (1987)
45	J. Bernlef	Eclips (1993)
45	J. Bernlef	Verloren zoon (1993)
45	J. Bernlef	Buiten is het maandag (2003)
4	J. Bernlef	De een zijn dood (2011)
4	Naima El Bezaz	De weg naar het noorden (1995)
4	Naima El Bezaz	Minnares van de duivel (2002)
4	Naima El Bezaz	De verstotene (2006)
4	Naima el Bezaz	Vinexvrouwen (2010)
45	Anna Blaman	Eenzaam avontuur (1948)
4	Marion Bloem	Geen gewoon Indisch meisje (1983)
4	Marion Bloem	Vaders van betekenis (1989)
45	Louis Paul Boon	De voorstad groeit (1942)
45	Louis Paul Boon	Mijn kleine oorlog (1947)
45	Louis Paul Boon	De Kapellekensbaan (1953)
45	Louis Paul Boon	De bende van Jan de Lichte (1957)
45	Louis Paul Boon	De paradijsvogel (1957)
45	Louis Paul Boon	De zoon van Jan de Lichte (1961)
45	Louis Paul Boon	Zomer te Ter-Muren (1956)
45	Louis Paul Boon	Pieter Daens (1972)
45	Ferdinand Bordewijk	Bint/Blokken/Knorrende beesten (1931)
45	Ferdinand Bordewijk	Karakter (1938)
4	Ben Borgart	De vuilnisroos (1973)
4	Simon Bottema	De rectrix (1995)
45	Hafid Bouazza	Paravion (2003)
45	Mano Bouzamour	De belofte van Pisa (2013)
45	Menno ter Braak	Dr. Dumay verliest (1933)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

45	Menno ter Braak	Politicus zonder partij (1934)
45	Willem Brakman	Een winterreis (1963)
4	Stefan Brijs	Arend (2000)
45	Stefan Brijs	De engelenmaker (2005)
4	H.M. van den Brink	Over het water (1997)
45	Jan Brokken	Mijn kleine waanzin (2004)
45	Walter van den Broeck	Terug naar Walden (2009)
45	Jeroen Brouwers	Zonder trommels en trompetten (1973)
45	Jeroen Brouwers	Zonsopgangen boven zee (1977)
45	Jeroen Brouwers	Het verzonkene (1980)
45	Jeroen Brouwers	Bezonken rood (1981)
45	Jeroen Brouwers	Geheime kamers (2000)
45	Carry van Bruggen	Het huisje aan de sloot (1921)
45	Carry van Bruggen	Eva (1927)
4	Herman Brusselmans	De man die werk vond (1985)
4	Herman Brusselmans	Heden ben ik nuchter (1986)
4	Herman Brusselmans	De terugkeer van Bonanza (1999)
4	Boudewijn Büch	De kleine blonde dood (1985)
4	Boudewijn Büch	Het dolhuis (1987)
4	Cees Buddingh	De avonturen van Bazip Zeehok (1969)
45	Andreas Burnier	Het jongensuur (1969)
45	Andreas Burnier	Een tevreden lach (1974)
45	Peter Buwalda	Bonita Avenue (2010)
4	Remco Campert	Het leven is verrukkulluk (1961)
4	Remco Campert	Liefdes schijnbewegingen (1963)
4	Remco Campert	Het gangstermeisje (1965)
4	Remco Campert	Tjeempie (1968)
4	Remco Campert	De Harm en Miepje Kurk story (1983)
4	Remco Campert	Een liefde in Parijs (2004)
4	Remco Campert	Om vijf uur in de middag (2010)
45	Remco Campert	Hôtel du Nord (2013)
45	Hugo Claus	De Metsiers (1950)
45	Hugo Claus	Een bruid in de morgen (1955) [toneel]
45	Hugo Claus	Suiker (1958) [toneel]
45	Hugo Claus	De verwondering (1962)
45	Hugo Claus	Vrijdag (1969) [toneel]
4	Hugo Claus	Het jaar van de kreeft (1972)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

45	Hugo Claus	Het verdriet van België (1983)
45	Hugo Claus	De geruchten (2008)
4	Jan Cremer	Ik Jan Cremer (1964)
45	Johan Daisne	De man die zijn haar kort liet knippen (1947)
45	Johan Daisne	De trein der traagheid (1950)
45	Rudy van Dantzig	Voor een verloren soldaat (1986)
45	Bernard Dewulf	Kleine dagen (2009)
4	Adriaan van Dis	Het beloofde land (1969)
45	Adriaan van Dis	Indische duinen (1994)
45	Adriaan van Dis	Familieziek (2002)
45	Adriaan van Dis	De wandelaar (2007)
45	Adriaan van Dis	Tikkop (2010)
4	A. den Doollaard	De druivenplukkers (1977)
4	Renate Dorrestein	Buitenstaanders (1983)
4	Renate Dorrestein	Het perpetuum mobile van de liefde (1988)
4	Renate Dorrestein	Het hemelse gerecht (1991)
4	Renate Dorrestein	Ontaarde moeders [1992]
4	Renate Dorrestein	Verborgene gebreken (1996)
4	Renate Dorrestein	Hart van steen (1998)
4	Renate Dorrestein	Zonder genade (2001)
4	Renate Dorrestein	Het duister dat ons scheidt (2003)
4	Renate Dorrestein	Mijn zoon heeft een seksleven en ik lees mijn moeder Roodkapje voor (2006)
4	Renate Dorrestein	Echt sexy (2008)
45	G. Durlacher	Strepen aan de hemel (1985)
45	G. Durlacher	Drenkeling (1987)
45	Jessica Durlacher	Het geweten (1998)
45	Jessica Durlacher	De dochter (2000)
45	Jessica Durlacher	Emoticon (2004)
45	Jessica Durlacher	De held (2010)
45	Willem Elsschot	Villa des Roses (1913)
45	Willem Elsschot	De verlossing (1921)
45	Willem Elsschot	Een ontgoocheling (1921)
45	Willem Elsschot	Lijmen /Het been (1924/38)
45	Willem Elsschot	Kaas (1933)
45	Willem Elsschot	Tsijp/De leeuwentemmer (1934/40)
45	Willem Elsschot	Het dwaallicht (1946)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

45	Anna Enquist	Het meesterstuk (1994)
4	Anna Enquist	Het geheim (1997)
4	Anna Enquist	De thuiskomst (2005)
45	Anna Enquist	Contrapunt (2008)
45	Rob van Essen	Visser (2008)
45	Louis Ferron	Gekkenschemer (1974)
45	Louis Ferron	Het stierenoffer (1975)
45	Louis Ferron	De keisnijder van Fichtenwald (1976)
45	Louis Ferron	Turkenvespers (1977)
45	Carl Friedman	Twee koffers vol (1993)
4	Carl Friedman	Tralievader (1991)
45	Jef Geeraerts	Ik ben maar een neger (1962)
45	Jef Geeraerts	Het verhaal van Matsombo (1966)
45	Jef Geeraerts	Gangreen I (Black Venus) (1968)
4	Jef Geeraerts	Jagen (1981)
4	Jef Geeraerts	De zaak Alzheimer (1985)
4	Esther Gerritsen	Superduif (2010)
45	Marnix Gijsen	Joachim van Babylon [1947]
45	Marnix Gijsen	Klaaglied om Agnes [1951]
45	Marnix Gijsen	Lucinda en de lotusetter (1959)
4	Ronald Giphart	Ik ook van jou (1992)
4	Ronald Giphart	Giph (1993)
4	Ronald Giphart	Het feest der liefde (1995)
4	Ronald Giphart	Phileine zegt sorry (1996)
4	Ronald Giphart	Ik omhels je met duizend armen (2000)
45	Karel Glastra van Loon	De passievruucht (1992)
4	Karel Glastra van Loon	Lisa's adem (2001)
45	Karel Glastra van Loon	De onzichtbaren (2004)
45	Hermine de Graaf	Stella Klein (1990)
45	Hermine de Graaf	De regels van het huis (1987)
4	Arnon Grunberg	Blauwe maandagen [1994]
4	Arnon Grunberg	Figuranten (1997)
4	Arnon Grunberg	De heilige Antonio (1998)
4	Arnon Grunberg	Fantoompijn (2000)
4	(Marek van der Jagt)	De geschiedenis van mijn kaalheid (2000)
45	Arnon Grunberg	De asielzoeker (2003)
45	Arnon Grunberg	De joodse messias (2004)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

45	Arnon Grunberg	Tirza (2006)
45	Arnon Grunberg	Onze oom (2008)
45	Arnon Grunberg	Huid en haar (2010)
4	Hella Haasse	Oeroeg (1948)
45	Hella Haasse	De verborgen bron (1950)
45	Hella Haasse	De ingewijden (1957)
45	Hella Haasse	Huurders en onderhuurders (1971)
45	Hella Haasse	De wegen der verbeelding (1983)
45	Hella Haasse	Berichten van het blauwe huis (1987)
45	Hella Haasse	Heren van de thee (1992)
4	Hella Haasse	Transit (1994)
45	Said El Hajj	Sta op en leef, vader (2013)
4	Maarten 't Hart	Stenen voor een ransuil (1971)
4	Maarten 't Hart	Ik had een wapenbroeder (1974)
4	Maarten 't Hart	Een vlucht regenwulpen (1978)
45	Maarten 't Hart	De aansprekers (1979)
4	Maarten 't Hart	De kroongetuige (1983)
4	Maarten 't Hart	De ortolaan (1984)
4	Maarten 't Hart	De jacobsladder (1986)
4	Maarten 't Hart	Onder de korenmaat (1991)
4	Maarten 't Hart	Het woeden der gehele wereld (1993)
4	Maarten 't Hart	De zonnewijzer (2004)
45	Maarten 't Hart	Het psalmenoproer (2006)
4	Jaap Harten	De getatoeëerde Lorelei (1968)
4	Jaap Harten	Madame Tussaud in Berchtesgaden (1972)
45	Sanneke van Hassel	Nest (2010)
4	Heere Heeresma	Een dagje naar het strand (1962)
4	Heere Heeresma	Geef die mok eens door, Jet! (1968)
4	Heere Heeresma	Han de Wit gaat in ontwikkelingshulp (1972)
45	Hans van der Heijde	Dagboek in blik (2011)
4	A. F. Th. v.d. Heijden	De slag om de blauwbrug (1983)
45	A. F. Th. v.d. Heijden	Vallende ouders (1983)
45	A. F. Th. v.d. Heijden	De gevarendriehoek (1985)
4	A. F. Th. v.d. Heijden	De sandwich (1986)
4	A. F. Th. v.d. Heijden	Het leven uit een dag (1988)
45	A. F. Th. v.d. Heijden	Advocaat van de hanen (1990)
45	A. F. Th. v.d. Heijden	Weerborstels (1993)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

45	A. F. Th. v.d. Heijden	De Movo tapes (2003)
45	A. F. Th. v.d. Heijden	Het schervengericht (2007)
4	Tania Heimans	Hemelsleutels (2008)
45	W.F. Hermans	De tranen der acacia's (1949)
45	W.F. Hermans	Het behouden huis (1950)
45	W.F. Hermans	Ik heb altijd gelijk (1951)
45	W.F. Hermans	De donkere kamer van Damokles (1958)
45	W.F. Hermans	Nooit meer slapen (1966)
45	W.F. Hermans	Herinneringen van een engelbewaarder (1971)
45	W.F. Hermans	Onder professoren (1975)
45	W.F. Hermans	Uit talloos veel miljoenen (1981)
45	W.F. Hermans	Au pair (1989)
45	W.F. Hermans	Ruisend gruis (1995)
45	Albert Helman	De stille plantage (1931)
45	Kristien Hemmerechts	Brede heupen (1989)
45	Kristien Hemmerechts	Zonder grenzen (1991)
45	Kristien Hemmerechts	Wit zand (1993)
45	Joke Hermsen	Tweeduister (2000)
4	J. W. Holsbergen	De handschoenen van het verraad (1958)
45	Ed Hoornik	De overlevenden (1968)
45	Suzanna Jansen	Het pauperparadijs (2008)
45	Arthur Japin	De zwarte met het witte hart (1997)
45	Arthur Japin	De droom van de leeuw (2002)
45	Arthur Japin	Een schitterend gebrek (2003)
4	Arthur Japin	De grote wereld (2006)
45	Arthur Japin	De overgave (2007)
45	Arthur Japin	Vaslav (2010)
4	A. M. de Jong	Merijntje Gijzen's jeugd: het verraad (1925)
45	Oek de Jong	Opwaaierende zomerjurken (1979)
45	Oek de Jong	Cirkel in het gras (1985)
45	Oek de Jong	Hokwerda's kind (2002)
4	Freek de Jonge	Het damestasje (1986)
4	Freek de Jonge	Zaansch Veem (1987)
4	Freek de Jonge	Neerlans bloed (1991)
45	Frans Kellendonk	Mystiek lichaam (1986)
4	Mensje van Keulen	Bleekers zomer (1972)
4	Mensje van Keulen	Van lieverlede (1975)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

4	Mensje van Keulen	Overspel (1982)
4	Mensje van Keulen	De rode strik (1994)
45	Mensje van Keulen	Olifanten op een web (1997)
45	Yvonne Keuls	Mevrouw mijn moeder (1999)
4	Kluun	Komt een vrouw bij de dokter (2003)
4	Herman Koch	Red ons, Maria Montanelli (1989)
4	Herman Koch	Eindelijk oorlog (1996)
4	Herman Koch	Het diner (2008)
45	Herman Koch	Zomerhuis met zwembad (2011)
45	Judith Koelemeijer	Het zwijgen van Maria Zachea (2001)
45	Judith Koelemeijer	Anna Boom (2008)
45	Dirk Ayelt Kooiman	Een romance (1973)
45	Dirk Ayelt Kooiman	Montyn (1982)
45	Anton Koolhaas	De hond in het lege huis (1964)
45	Anton Koolhaas	Vanwege een tere huid (1973)
45	Anton Koolhaas	De geluiden van de eerste dag (1975)
45	Anton Koolhaas	Tot waar zal ik je brengen (1976)
45	Gerrit Kouwenaar	Ik was geen soldaat (1951)
45	Gerrit Kouwenaar	Val, bom (1956)
4	Tim Krabbé	Het gouden ei (1984)
4	Tim Krabbé	De grot (1997)
4	Tim Krabbé	Vertraging (1994)
4	Tim Krabbé	Kathy's dochter (2002)
45	Gerrit Krol	Het gemillimeterde hoofd (1967)
45	Gerrit Krol	De man achter het raam (1982)
4	Ernest van der Kwast	Mama Tandoori (2010)
4	Ernest van der Kwast	Giovanna's navel (2012)
45	Hubert Lampo	Helène Defraye (1945)
45	Hubert Lampo	Terugkeer naar Atlantis (1953)
45	Hubert Lampo	De komst van Joachim Stiller (1961)
45	Tom Lanoye	Alles moet weg [(1988)
45	Tom Lanoye	Het goddelijk monster (1997)
45	Tom Lanoye	Zwarte tranen (1999)
45	Tom Lanoye	Boze tongen (2002)
4	Tessa de Loo	Meander (1986)
4	Tessa de Loo	Het rookoffer (1987)
45	Tessa de Loo	De tweeling (1993)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

45	Tessa de Loo	Een bed in de hemel (2000)
45	Tessa de Loo	De zoon uit Spanje (2004)
45	Tessa de Loo	Harlekino (2008)
45	Stijn v.d. Loo	Slopers (2004)
45	Arjen Lubach	Magnus (2011)
4	Willem G. van Maanen	De onrustzaaier (1954)
45	Hendrik Marsman	De dood van Angéle Degroux (1933)
45	Tip Marugg	De morgen loeit weer aan (1988)
45	Nicolaas Matsier	Gesloten huis (1994)
45	Cynthia McLeod	Hoe duur was de suiker? (1987)
4	Vonne van der Meer	Eilandgasten (1991)
4	Vonne van der Meer	Ik verbind u door (2004)
4	Vonne van der Meer	De vrouw met de sleutel (2011)
4	Doeschka Meijsing	Robinson (1976)
45	Doeschka Meijsing	Over de liefde (2008)
45	Geert Meijsing	Veranderlijk en wisselvallig (1987)
4	(Joyce & co)	Erwin (1975)
4	Hannes Meinkema	De maaneter (1974)
4	Hannes Meinkema	En dan is er koffie (1976)
4	Anja Meulenbelt	De schaamte voorbij (1976)
4	Marga Minco	Het bittere kruid (1957)
4	Marga Minco	De val (1983)
4	Joris Moens	Bor (1973)
45	Margriet de Moor	Eerst grijs, dan wit, dan blauw (1991)
45	Margriet de Moor	De virtuoos (1993)
45	Marcel Möring	Het grote verlangen (1992)
45	Marcel Möring	In Babylon (1997)
45	Marcel Möring	Het beloofde leven (2009)
45	Harry Mulisch	Het zwarte licht (1956)
45	Harry Mulisch	Het stenen bruidsbed (1959)
45	Harry Mulisch	De zaak 40/61 (1962)
45	Harry Mulisch	Twee vrouwen (1975)
45	Harry Mulisch	De aanslag (1982)
45	Harry Mulisch	Hoogste tijd (1985)
45	Harry Mulisch	De elementen (1988)
45	Harry Mulisch	De ontdekking van de hemel (1992)
45	Harry Mulisch	De procedure (1998)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

45	Harry Mulisch	Siegfried (2001)
4	Hans Münstermann	Ik kom je halen als het zomer is (2010)
45	Hans Münstermann	Mischa (2013)
45	Charlotte Mutsaers	Koetsier Herfst (2008)
45	Nescio	De uitvreter/Titaantjes/Dichtertje (1918)
4	Hélène Nothenius	Geen been om op te staan (1977)
45	Cees Nootboom	Philip en de anderen (1954)
45	Cees Nootboom	Rituelen (1980)
45	Cees Nootboom	In Nederland (1984)
45	Cees Nootboom	Allerzielen (1998)
45	Nelleke Noordervliet	Tine (1987)
45	Nelleke Noordervliet	Het oog van de engel [(1991)
45	Nelleke Noordervliet	De naam van de vader (1993)
45	Nelleke Noordervliet	Uit het paradijs (1997)
45	Frits van Oostrom	Maerlants wereld (1996)
45	Griet Op de Beeck	Vele hemels boven de zevende (2013)
456	J. van Oudshoorn	Tobias en de dood (1925)
4	Vincent Overeem	Misfit (2008)
45	Monica van Paemel	Vermaledijde ouders
45	Monica van Paemel	De eerste steen (1992)
45	Connie Palmen	De wetten (1990)
45	Connie Palmen	De vriendschap (1995)
45	Connie Palmen	I.M. (1998)
45	Connie Palmen	De erfenis (1999)
45	Connie Palmen	Lucifer (2007)
4	Marion Pauw	Daglicht (2008)
45	Gustaaf Peek	Dover (2008)
4	Gustaaf Peek	Ik was Amerika (2010)
45	David Pefko	Het voorseizoen (2011)
45	Rascha Peper	Oesters (1991)
45	Rascha Peper	Rico's vleugels (1993)
45	Rascha Peper	Russisch blauw (1995)
45	Rascha Peper	Een Spaans hondje [1998]
45	Rascha Peper	Dooi (1999)
45	Rascha Peper	Wie scheep gaat (2003)
45	Rascha Peper	Vingers van marsepein (2008)
45	E. du Perron	Het land van herkomst (1935)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

45	E. du Perron	Schandaal in Holland (1939)
4	R. J. Peskens	Twee vorstinnen en een vorst (1975)
4	R. J. Peskens	Mijn tante Coleta (1976)
4	Leo Pleysier	De Gele Rivier is bevrozen (1993)
4	Claire Polders	Eeuwige kermis (2011)
45	Sybren Polet	Mannekino (1968)
45	Sybren Polet	De sirkelbewoners (1970)
45	Jacques Presser	De nacht der Girondijnen (1957)
45	Hugo Raes	De vadsige koningen (1961)
45	Hugo Raes	Een faun met kille horentjes
45	Gerard Reve	De avonden (1947)
45	Gerard Reve	Werther Nieland/De ondergang van de familie Boslovitsj (1949/1950)
45	Gerard Reve	De taal der liefde (1972)
45	Gerard Reve	Lieve jongens (1973)
45	Gerard Reve	Een circusjongen (1975)
45	Gerard Reve	Oud en eenzaam (1978)
45	Gerard Reve	Moeder en zoon (1980)
4	Gerard Reve	De vierde man (1981)
45	Gerard Reve	Het boek van violet en dood (1996)
45	Gerard Reve	Het hijgend hert (1998)
45	Karel van het Reve	Nacht op de kale berg (1961)
45	Adriaan Roland Holst	Deirdre en de zonen van Usnach [1920]
45	Thomas Rosenboom	Vriend van verdienste (1985)
45	Thomas Rosenboom	Gewassen vlees (1994)
45	Thomas Rosenboom	Publieke werken (1999)
45	Renate Rubinstein	Niets te verliezen en toch bang (1978)
45	Renate Rubinstein	Heden ik (1985)
45	Renate Rubinstein	Mijn beter ik (1991)
45	Helga Ruebsamen	Op Scheveningen (1988)
45	Helga Ruebsamen	Het lied en de waarheid (1997)
4	Ward Ruyslinck	De onttaarde slapers (1957)
4	Ward Ruyslinck	Wierook en tranen (1958)
4	Ward Ruyslinck	Het reservaat (1964)
4	Ward Ruyslinck	De Karakoliërs (1969)
4	Arthur van Schendel	De waterman (1933)
4	Arthur van Schendel	Een Hollands drama (1935)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

4	Arthur van Schendel	De wereld een dansfeest (1938)
45	K. Schippers	Waar was je nou? (2005)
45	Jan Siebelink	De herfst zal schitterend zijn (1980)
45	Jan Siebelink	En joeg de vossen door het staande koren (1982)
45	Jan Siebelink	Knielen op een bed violen (2005)
45	Jan Siebelink	Suezkade (2008)
45	Jan Siebelink	Het lichaam van Clara (2010)
45	Jan Slauerhoff	Het leven op aarde (1934)
45	Jan Slauerhoff	Het verboden rijk (1932)
45	Jan Slauerhoff	De opstand van Guadalajara (1937)
45	F. Springer	Bougainville (1981)
45	F. Springer	Quissama (1985)
4	Maria Stahlie	Scheerjongen (2011)
4	Theo Thijssen	Kees de Jongen (1923)
4	Theo Thijssen	De gelukkige klas (1926)
45	Pieter Thomése	Heldenjaren 1994)
45	Pieter Thomése	Schaduwkind (2003)
45	Pieter Thomése	De weldoener (2010)
4	Jos Vandelloo	Het gevaar (1960)
4	Jos Vandelloo	Het huis der onbekenden (1963)
4	Jos Vandelloo	De muggen (1973)
4	Jos Vandelloo	De Engelse les (1980)
45	Adriaan van der Veen	Het wilde feest (1952)
4	Edward v.d Vendel & Anoush Elman	De gelukvinder (2009)
4	Dimitri Verhulst	De helaasheid der dingen (2008)
4	Dimitri Verhulst	Mevrouw Verona daalt de heuvel af (2006)
45	Dimitri Verhulst	Godverdomse dagen op een godverdomse bol (2009)
4	Dimitri Verhulst	De laatste liefde van mijn moeder (2010)
45	Simon Vestdijk	Terug tot Ina Damman (1934)
45	Simon Vestdijk	Meneer Visser's hellevaart (1934)
45	Simon Vestdijk	De nadagen van Pilatus (1938)
45	Simon Vestdijk	Pastorale 1943 (1948)
45	Simon Vestdijk	De kellner en de levenden (1949)
45	Simon Vestdijk	De koperen tuin (1950)
45	Simon Vestdijk	Ivoren wachters (1951)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

45	Simon Vestdijk	Op afbetaling (1952)
45	Simon Vestdijk	Het genadeschot (1965)
45	Simon Vestdijk	Het verboden bacchanaal (1968)
4	Judith Visser	Oversteken (2009)
45	Theun de Vries	Rembrandt (1931)
45	Theun de Vries	Stiefmoeder Aarde((1936)
4	Theun de Vries	Het meisje met het rode haar (1956)
45	Robert Vuijsje	Alleen maar nette mensen (2008)
4	Levi Weemoedt	De ziekte van Lodesteijn (1986)
45	Tommy Wieringa	Alles over Tristan (2000)
45	Tommy Wieringa	Joe Speedboot (2005)
45	Tommy Wieringa	Dit zijn de namen (2012)
45	Leon de Winter	De verwording van de jonge(re) Dürer (1978)
45	Leon de Winter	La Place de la Bastille (1981)
45	Leon de Winter	Zoeken naar Eileen W. (1981)
45	Leon de Winter	Kaplan (1986)
45	Leon de Winter	Hoffmann's honger (1990)
45	Leon de Winter	Supertex (1992)
45	Leon de Winter	De ruimte van Sokolov (1992)
45	Leon de Winter	Zionoco (1995)
45	Leon de Winter	De hemel van Hollywood (1997)
45	Leon de Winter	Gods gym (2002)
45	Leon de Winter	Recht op terugkeer (2008)
45	Jan Wolkers	Kort Amerikaans (1962)
45	Jan Wolkers	Een roos van vlees (1963)
45	Jan Wolkers	Terug naar Oegstgeest (1965)
45	Jan Wolkers	Horrible tango (1967)
45	Jan Wolkers	Turks fruit [1969]
45	Jan Wolkers	De walgvogel (1974)
45	Jan Wolkers	De doodshoofdvlinder (1979)
45	Jan Wolkers	De perzik van onsterfelijkheid (1980)
4	Jan Wolkers	Brandende liefde (1981)
45	Jan Wolkers	De junival (1982)
4	Nilgün Yerli	De garnalenpelster (2001)
4	Annejet van der Zijl	Sonny boy (2005)
45	Koos van Zomeren	Otto's oorlog (1983)
45	Koos van Zomeren	Het verhaal (1986)

Nederlands Literatuur

W O L F E R T V A N B O R S E L E N

45 Joost Zwagerman
45 Joost Zwagerman
45 Joost Zwagerman
45 Joost Zwagerman
45 Joost Zwagerman

Gimmick (1989)
Vals licht (1991)
De buitenvrouw (1994)
Chaos en rumoer (1997)
Transito (2006)